

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ШПАК ОЛЕКСАНДР ВОЛОДИМИРОВИЧ

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої
політики, д.е.н., доцент
_____ В. В. Лимар
« _____ » _____ 2024 р.

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ В
УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Магістерська робота

Керівник:
Паніна І. Г., старший викладач
кафедри міжнародних відносин і
зовнішньої політики, к.і.н.

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК:
Кулявець В.Г., к.е.н., доцент

(підпис)

Вінниця – 2024

АНОТАЦІЯ

Шпак О.В. Трансформація моделі європейського нейтралітету в умовах російської агресії проти України. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», освітня програма «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2024.

У кваліфікаційній роботі, зосереджуючись на цілях аналізу змін у політиці нейтралітету Фінляндії та Швеції та їх впливу на європейську безпекову політику, досліджено нейтралітет як явище, його форми та принципи. Використовуючи методи історичного та порівняльного аналізу, автор розглядає історію становлення, розвиток, трансформацію, відмову та вступ до НАТО згаданих країн, підкреслюючи новизну у підході до аналізу впливу сучасних конфліктів не лише на міжнародні відносини, а й на модель нейтралітету.

Ключові слова: нейтралітет, модель нейтралітету, Фінляндія, Швеція, нейтралітет європейських країн, безпекове середовище, агресія РФ, війна в Україні.

130 с., Бібліограф.: 194 найм.

ABSTRACT

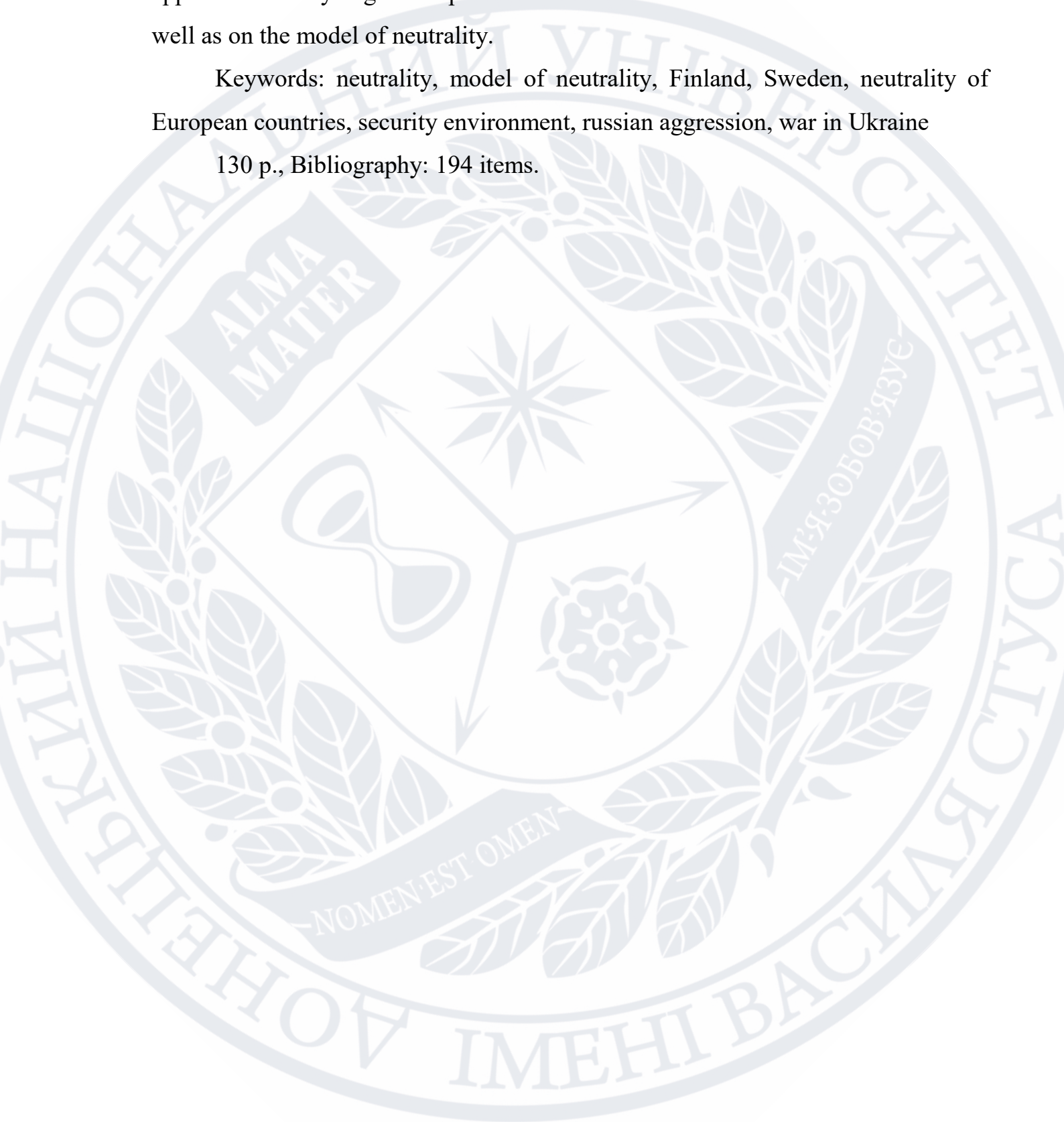
Shpak O. Transformation of the European model of neutrality under the Russian aggression against Ukraine. Specialization 291 International Relations, Social Communications and Regional Studies, educational program "International Communications and Mediation in Conflict Settlement Conditions". Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2024.

The qualification work examines neutrality as a phenomenon, its forms, and principles, focusing on the goals of analyzing changes in the neutrality policy of Finland and Sweden and their impact on European security policy. Utilizing historical and comparative analysis methods, the author defines the historical

development of this policy in these countries, emphasizing the novelty in the approach to analyzing the impact of modern conflicts on international relations as well as on the model of neutrality.

Keywords: neutrality, model of neutrality, Finland, Sweden, neutrality of European countries, security environment, russian aggression, war in Ukraine

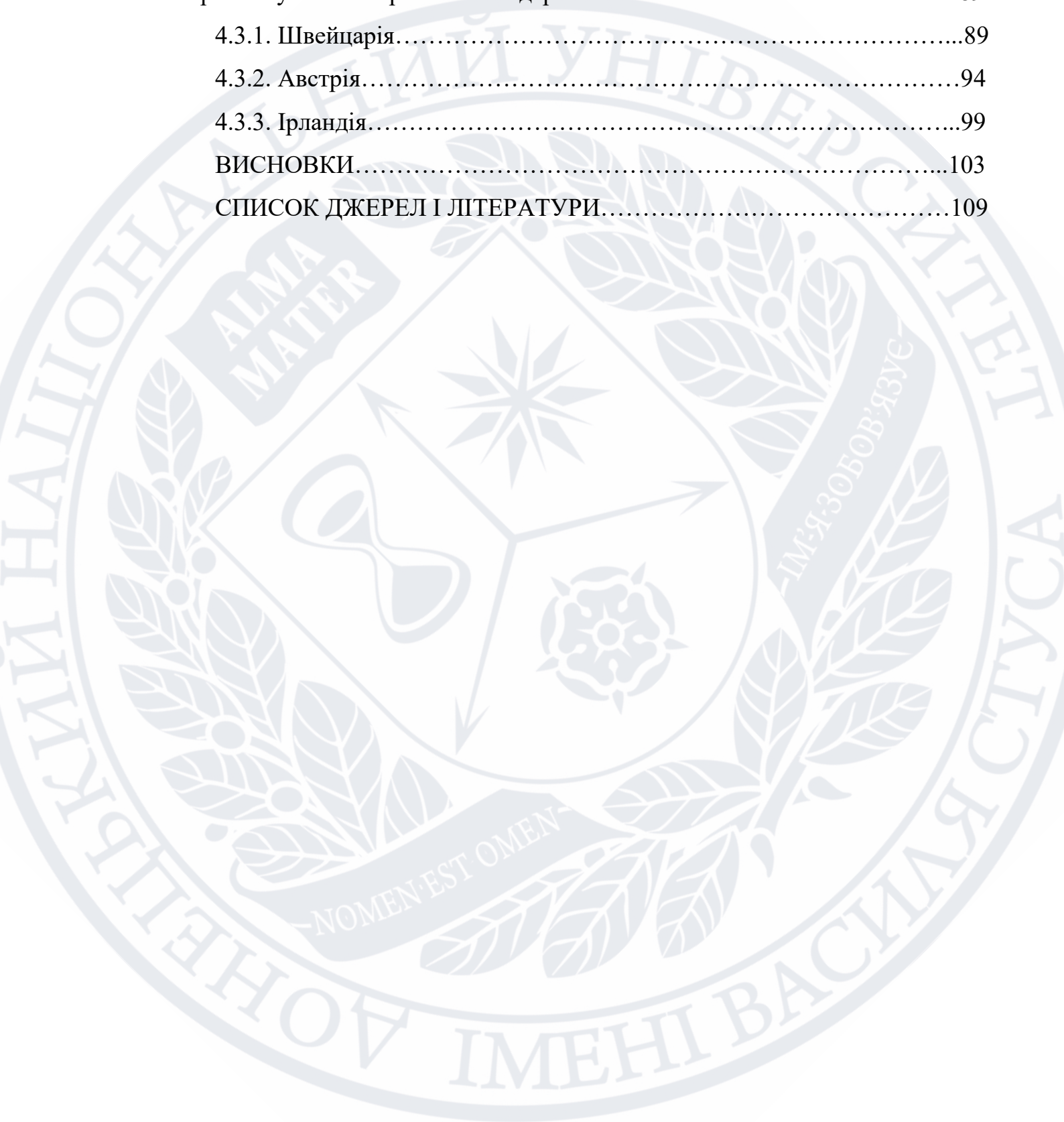
130 p., Bibliography: 194 items.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. Історичний огляд концепції нейтралітету.....	10
1.2. Теоретичний аналіз концепції нейтралітету.....	14
1.3. Джерельна база дослідження і теоретико-методологічні засади дослідження.....	22
РОЗДІЛ 2. НЕЙТРАЛІТЕТ ФІНЛЯНДІЇ.....	29
2.1. Історія нейтралітету Фінляндії та елементи моделі фінського нейтралітету.....	29
2.2. Роль Фінляндії у відносинах з Україною до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.....	37
2.3. Трансформація нейтралітету Фінляндії в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну.....	44
РОЗДІЛ 3. НЕЙТРАЛІТЕТ ШВЕЦІЇ.....	51
3.1. Історія нейтралітету Швеції та елементи моделі шведського нейтралітету.....	51
3.2. Роль Швеції у відносинах з Україною до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну.....	61
3.3. Трансформація нейтралітету Швеції під час повномасштабного вторгнення росії в Україну.....	68
РОЗДІЛ 4. ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ.....	76
4.1. Спільні та відмінні риси концепції нейтралітету у Швеції та Фінляндії.....	76
4.2. Особливості трансформації нейтралітету в обох країнах після початку війни.....	85

4.3. Розширення НАТО в умовах російської агресії: вплив на модель нейтралітету інших європейських держав.....	89
4.3.1. Швейцарія.....	89
4.3.2. Австрія.....	94
4.3.3. Ірландія.....	99
ВИСНОВКИ.....	103
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	109

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нейтральний статус є одним із засобів забезпечення і підтримання міжнародного миру та безпеки. У найбільш загальному значенні нейтралітет означає відмову від участі у війнах і відмову від використання війни для вирішення спорів. Нейтральний статус також передбачає певні права та обов'язки, а також обмеження в міждержавних і інших відносинах. Це вимагає детальнішого дослідження аспектів нейтралітету Швеції та Фінляндії в контексті сучасного безпекового середовища, оскільки ці держави мають значний досвід впровадження та розвитку політики нейтралітету, кожна з яких має свої особливості.

Гібридні загрози, з якими стикаються ці держави, стають основним фактором дестабілізації, який впливав на розгортання дискусій щодо зміни політики нейтралітету в цих державах та призвів до відмови від подальшого провадження зазначеного курсу та вступу до Північноатлантичного Альянсу. Наразі безпекове середовище в Європі є надзвичайно напруженим, а механізми співпраці не дають швидких відповідей на надскладні питання. Через варварські дії росії та сталінсько-гітлерівську риторику її уряду європейські країни були змушені зміцнити свій воєнний потенціал.

Агресивні дії росії в Україні з 2014 по 2021 рік змінили безпекову політику Швеції та Фінляндії і поставили під сумнів можливість цих країн залишатися осторонь. Війна, яка почалася 24 лютого 2022 року з нападу росії на Україну, зруйнувала світовий порядок і ще більше актуалізувала питання нейтралітету Фінляндії та Швеції, а також про його наявність або відсутність в Україні після 1991 року. Також поживалися дискусії з приводу доцільності прийняття Україною нейтралітету наслідуючи модель певної нейтральної держави Європи (наприклад, так звана “фінляндизація”, яка активно обговорювалася до повномасштабного вторгнення). Модель європейського

нейтралітету змінюється через війну в Україні. Відповідно, тема кваліфікаційної (магістерської) роботи набуває особливої актуальності.

Об'єктом дослідження є європейська модель нейтралітету як форма зовнішньополітичної стратегії, що визначає поведінку держави на міжнародній арені.

Предметом дослідження є трансформація моделі нейтралітету Фінляндії та Швеції під впливом російської агресії проти України.

Мета дослідження – з'ясувати особливості європейського нейтралітету, порівнявши його моделі в Фінляндії та Швеції, і виявити потенціал трансформації моделі нейтралітету і підстави для відмови від цієї політики.

Для реалізації поставленої мети потрібно вирішити низку **завдань**:

- окреслити основні теоретико-методологічні засади дослідження та описати джерельну базу;
- охарактеризувати історичні передумови виникнення концепції нейтралітету;
- проаналізувати інститут нейтралітету в міжнародній політиці та праві;
- розглянути основні принципи та форми нейтралітету як форми зовнішньополітичної стратегії;
- встановити фактори становлення фінської та шведської моделі нейтралітету і порівняти їх;
- з'ясувати особливості нейтралітету Фінляндії та Швеції під час «холодної війни»
- пояснити, як нейтралітет цих країн змінюється в постбіполярних міжнародних відносинах;
- визначити роль Швеції та Фінляндії у відносинах з Україною до та під час повномасштабного вторгнення росії;
- проаналізувати взаємодію нейтральних країн та сумісність нейтралітету з членством в НАТО та ЄС;

- виявити особливості трансформації нейтралітету у бік відмови Фінляндії та Швеції від цієї політики;
- оцінити перспективи можливої відмови іншими європейськими країнами від політики нейтралітету.

Територіальні межі. Дослідження концентрується на Фінляндії, Швеції та Україні. Країна-агресор росія згадується в якості актора, який порушує безпекову ситуацію в регіоні й у світі та змушує інші держави переглядати свою оборонну політику. Також досліджуються інші нейтральні країни Європи – Австрія, Швейцарія та Ірландія – для детальнішого розкриття європейської моделі нейтралітету та її зміни після 24 лютого 2022 року.

Наукова новизна дослідження. Це дослідження робить внесок у розуміння динаміки нейтралітету в умовах глобальних змін безпекового середовища. Зокрема, вперше комплексно аналізуються моделі нейтралітету Фінляндії та Швеції з урахуванням впливу російської агресії в Україні в період з 2014 по 2023 роки. Новаторство полягає у синтезі історичних, політичних та міжнародно-правових аспектів, які впливають на стратегію нейтралітету в сучасному світі, а також у дослідженні потенційних змін у політиці нейтралітету в контексті збройних конфліктів та гібридних загроз на теренах Європи.

Науково-практична значущість дослідження. Отримані результати дослідження можуть бути використані для кращого розуміння концепції нейтралітету та особливостей її втілення на практиці, ролі нейтральних країн Європи в регіоні та у світі та специфіки їхньої зовнішньої політики. Результати магістерського дослідження можуть бути використані для подальшої дослідницької діяльності цього напрямку, а також в освітньому процесі, зокрема, під час вивчення відповідних тем в рамках освітніх компонентів “Моделі зовнішньої політики” (“Зовнішня політика країн Західної Європи”, “Зовнішня політика України”), “Міжнародне право”, “Розбудова миру”, “Сучасні теорії війни та миру”.

Апробація результатів дослідження. відбувалася на міжнародній конференції «Травневі студії: історія та міжнародні відносини» (04.05.2023 р.) у форматі доповіді на тему «Трансформація нейтралітету Швеції і Фінляндії після початку повномасштабної війни в Україні».

Структура кваліфікаційної (магістерської) роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, чотирьох розділів, 12 підрозділів, висновків та списку джерел і літератури з 194 найменування. Загальний обсяг роботи – 130 сторінки, з них основного тексту – 108 сторінок.

РОЗДІЛ 1

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історичний огляд концепції нейтралітету

Протягом століть інститут нейтралітету як одна з найдавніших форм або стратегій зовнішньої політики країн служив дипломатичним інструментом для гарантування безпеки в міжнародних кризах і конфліктах. Поняття “нейтралітет” має глибокий історичний корінь і відобразило зміну свого відмінного визначення з плином часу. Після розпаду біполярної системи завдяки процесу глобалізації та змінам у структурі міжнародних відносин концепція нейтралітету отримала сучасне тлумачення та інтерпретацію, відмінне від характерного в XIX-XX ст [4].

Слово “нейтралітет” має німецьке походження. Відповідне німецьке слово “Neutralität” витікає з латинського “neuter”, що означає “ні той, ні другий”. У політичному контексті класичне визначення нейтралітету означає юридичний і політичний статус країни, яка зобов'язується утримуватися від участі в конфліктах і війнах між іншими державами, відмовляється надавати військову допомогу конфліктуючим сторонам і у мирний час утримується від приєднання до військових блоків[119].

Концепція нейтралітету, що полягає в уникненні конфліктів і неучасті у війні, протягом століть зазнала значної еволюції під впливом безлічі філософських, правових і політичних впливів.

У стародавніх цивілізаціях нейтралітет часто був стратегічним вибором, що відображав складну динаміку міждержавних відносин. Римське право, наприклад, визнавало важливість неучасті в конфліктах, що мало на меті збереження сили імперії та уникнення непотрібних зв'язків. Цей прагматичний підхід до нейтралітету знайшов відгомін у стародавніх Індії та Китаї, де

філософські вчення, такі як Артхашастра та даоські тексти, наголошували на стратегічних перевагах збереження нейтралітету в конфліктах між іншими державами[109].

У середні віки в Європі концепція нейтралітету все ще перебувала на стадії зародження. Період характеризувався феодальними війнами та Хрестовими походами, коли концепція державного суверенітету ще тільки розвивалася. Однак ідея про те, що необхідно поважати некомбатантів під час конфліктів, заклала ранні підвалини для розвитку нейтралітету як принципу міжнародного права. У цей період також спостерігався підйом міст-держав, таких як Венеція, які часто займали нейтральну позицію в конфліктах, щоб зберегти свої торговельні інтереси[117].

Періоди Відродження і Реформації були ключовими в еволюції нейтралітету. Відкриття і переосмислення класичних текстів в епоху Відродження призвело до більш складного розуміння війни і миру. Реформація з її фрагментацією християнства створила політичний ландшафт, в якому держави почали шукати нейтралітету як засобу самозбереження в умовах релігійних війн[109].

Вестфальський мир 1648 року, що завершив Тридцятилітню війну, став поворотним моментом у концепції державного суверенітету і нейтралітету. Наголос у договорі на невтручанні у внутрішні справи інших держав став основоположним принципом сучасного розуміння нейтралітету. У цей період значний внесок зробили філософи Просвітництва, такі як Іммануїл Кант і Жан-Жак Руссо. Кант у своєму трактаті "Вічний мир" обстоював ідею, що республіки за своєю суттю повинні прагнути до миру і, таким чином, схилитися до нейтралітету - поняття, яке вплинуло на подальші міжнародні відносини[117, р.44].

XIX століття було періодом значних геополітичних зрушень, коли концепція нейтралітету була випробувана і переосмислена перед обличчям націоналізму та імперіалізму, що зароджувалися. Наполеонівські війни були

яскравим прикладом, коли різні держави зайняли нейтральну позицію часто як стратегічну необхідність. У цей період виникла концепція "озброєного нейтралітету", особливо серед менших держав, які прагнули стримувати агресію, зберігаючи при цьому свій суверенітет [177].

У Сполучених Штатах перші президенти виступали за політику нейтралітету, вважаючи її необхідною для виживання і процвітання молодої нації. Така позиція була свідомим вибором для того, щоб дистанціювати країну від складних і часто суперечливих інтересів європейських держав [52].

Нейтралітет Швейцарії, закріплений Паризьким мирним договором 1815 року, став зразком для інших держав, які прагнули уникнути втягування в часті європейські конфлікти. Прихильність Швейцарії до нейтралітету була більше, ніж стратегічним вибором; це був фундаментальний аспект її національної ідентичності [117].

Під час Другої Гаазької конференції 1907 року було схвалено низку конвенцій, які юридично закріпили права та обов'язки нейтральних держав. Гаазькі конвенції стали важливою частиною міжнародного права, що регулює захист нейтралітету. Вони встановили принцип набуття нейтралітету шляхом фактичної неучасті та закодифікували процедуру набуття країнами еwentуального нейтралітету [68].

Дві світові війни ХХ століття кинули безпрецедентний виклик концепції нейтралітету. У Першій світовій війні вторгнення в Бельгію, незважаючи на її задекларований нейтралітет, підкреслило хиткість нейтрального статусу в умовах тотальної війни. Друга світова війна ще більше ускладнила поняття нейтралітету, оскільки такі країни, як Швейцарія і Швеція, зберігали свій статус в умовах величезного тиску і стратегічних викликів [127].

У післявоєнний час були створені міжнародні організації, зокрема, Організація Об'єднаних Націй, які у своїх статутах визнали нейтралітет, але водночас наголошували на колективній безпеці. Цей період ознаменував

перехід від класичного поняття нейтралітету до концепції колективної безпеки [117, р.157].

Холодна війна створила унікальний контекст для нейтралітету. Світ був розділений на два ідеологічні блоки, і концепція нейтралітету набула нових вимірів. Такі країни, як Індія, що прийняла позаблоковість, Австрія, що проголосила нейтралітет у 1955 році, Фінляндія, яка стала нейтральною в 1948, орієнтувалися в складному ландшафті ідеологічного і військового суперництва, часто використовуючи свій нейтральний статус як засіб утвердження своєї незалежності і сприяння миру [173].

У сучасну епоху концепція нейтралітету стикається з новими викликами. Поява недержавних акторів, регіональні конфлікти і зміна характеру війни вимагають перегляду традиційних уявлень про нейтралітет. Незважаючи на ці виклики, нейтралітет залишається актуальною і часто стратегічно важливою позицією для багатьох держав.

Правові та етичні рамки, що регулюють нейтралітет, також еволюціонували, особливо під егідою Організації Об'єднаних Націй та міжнародного права. Принцип нейтралітету, хоча іноді й критикується, продовжує залишатися важливим аспектом міжнародних відносин, забезпечуючи основу для держав, щоб орієнтуватися в складному і часто суперечливому ландшафті глобальної політики [182].

Принцип нейтралітету залишається ключовим аспектом сучасних міжнародних відносин. Проте, сучасна політика нейтралітету має нові відтінки і вимоги. Особливо важливою є традиційна роль нейтральних країн у веденні посередницької дипломатії для забезпечення стабільності в країнах з високим потенціалом внутрішньополітичних конфліктів. Крім того, сучасні виклики та загрози для безпеки вимагають нових, переважно немілітарних підходів до вирішення міжнародних проблем. У сучасній світовій політиці цінується здатність нейтральних країн розглядати проблеми з незалежних позицій [177].

Завершення ери «Холодної війни», епоха глобалізації та збільшення кількості локальних військових конфліктів у світі ставлять під сумнів доцільність нейтральної політики в XXI столітті. Зростаюча взаємозалежність держав, знищення національних бар'єрів у політичній, економічній, культурній та інших сферах, формування транснаціонального характеру світової політики, а також нелегітимна поведінка окремих держав, зокрема росії, особливо після її вторгнення в Україну, ставлять під питання концепцію нейтралітету, яка протягом декількох століть сприймалася як інструмент забезпечення національної безпеки та суверенітету держав. Це питання особливо актуалізувалося серед європейських нейтральних держав на кордоні з росією, що в результаті призвело до відмови від політики нейтралітету та спільного вступу до НАТО і Швеції, яка найдовше була нейтральною, і Фінляндії, яка через ідеологічне протистояння стала нейтральною під час «Холодної війни» [106].

Таким чином, еволюція концепції нейтралітету є відображенням великих змін у міжнародних відносинах протягом століть. Від своїх раних коренів у стародавніх цивілізаціях до сучасного застосування в глобалізованому світі, нейтралітет формувався і змінювався під впливом політичних і військових реалій кожної епохи. Оскільки міжнародний ландшафт продовжує розвиватися, принцип нейтралітету, безсумнівно, буде адаптуватися, зберігаючи свою актуальність для деяких держав у складному вимірі глобальної політики.

1.2. Теоретичний аналіз концепції нейтралітету

Концепція нейтралітету, яка є важливою темою як у політичному, так і в філософському дискурсі, втілює принцип неучасті або неупередженості в конфліктах чи суперечках. Цей теоретичний аналіз заглиблюється у

багатогранну природу нейтралітету, досліджуючи різні філософські та політичні інтерпретації, одночасно розглядаючи критику та складнощі, пов'язані з ним.

У філософії поняття нейтралітету часто обговорюється в контексті етики і моралі. З одного боку, нейтралітет розглядається як етична позиція, де неупередженість і об'єктивність мають першорядне значення. Це особливо помітно в дискусіях навколо морального релятивізму та морального об'єктивізму. *Моральні релятивісти* стверджують, що етичні істини залежать від індивідуального чи культурного контексту, тим самим виступаючи за певний нейтралітет у моральних судженнях у різних культурах. На противагу цьому, *моральні об'єктивісти* вважають, що певні етичні стандарти є універсальними, ставлячи під сумнів нейтральність морального релятивізму [101].

Інша філософська сфера, де нейтралітет має важливе значення, - це *дебати між консеквенціалізмом і деонтологією*. Консеквенціалісти, такі як утилітаристи, оцінюють моральність дій на основі результатів, що передбачає певну форму нейтралітету до засобів, які використовуються для досягнення цих результатів. Деонтологи, натомість, стверджують, що певні дії є правильними чи неправильними за своєю суттю, незалежно від їхніх наслідків, таким чином виступаючи проти нейтралітету, притаманного консеквенціалістській думці [115].

У сфері політичної теорії нейтралітет часто асоціюється з роллю держав у міжнародних відносинах. Нейтральні держави, за визначенням, утримуються від участі у війнах або конфліктах між іншими державами. Ця концепція нейтралітету є центральною в міжнародному праві та дипломатії. Класичним прикладом нейтральної держави є Швейцарія, яка протягом тривалого часу дотримується політики нейтралітету, відома тим, що утрималася від участі в обох світових війнах і не вступала у військові союзи [117. р.4].

Однак політична концепція нейтралітету виходить за рамки поведінки національних держав у війні. Вона також стосується ролі уряду в житті його громадян. *Ліберальні політичні теоретики*, такі як Джон Ролз, відстоювали принцип нейтралітету держави у питаннях релігії, особистої моралі та індивідуального життєвого вибору. Теорія Ролза про справедливість як чесність стверджує, що справедлива держава не повинна надавати перевагу будь-якій конкретній концепції доброго життя, а натомість має забезпечувати рамки, в яких можуть співіснувати різні концепції [6].

Незважаючи на свою привабливість, концепція нейтралітету стикається з низкою критичних зауважень. З філософської точки зору, ідея етичного нейтралітету оскаржується тими, хто стверджує, що неможливо бути по-справжньому нейтральним, оскільки всі люди та інституції за своєю природою мають упередження та перспективи, які впливають на їхні судження та дії. Ця критика особливо актуальна в контексті морального релятивізму, де вимога нейтральності в моральних судженнях розглядається як парадоксальне нав'язування не нейтральної, релятивістської перспективи [138].

З політичної точки зору, доцільність і щирість державного нейтралітету ставляться під сумнів. Критики стверджують, що жодна держава не може бути повністю нейтральною, особливо в глобальному контексті, де економічні, політичні та військові інтереси глибоко переплетені. Крім того, концепція внутрішнього державного нейтралітету, яку відстоюють ліберальні теоретики, критикується за надмірно спрощений погляд на складні відносини між державою та її громадянами. Критики стверджують, що державна політика, навіть якщо вона розроблена як нейтральна, може мати неоднаковий вплив на різні соціальні групи, підриваючи таким чином мету нейтралітету [96].

Концепція нейтралітету, з її філософським корінням і політичними наслідками, є складним і багатогранним предметом дослідження. Його різноманітні інтерпретації і критика, з якою він стикається, відображають ширші дебати і напруженість в етичній філософії і політичній теорії. У сфері

міжнародних відносин нейтралітет розглядається під різними кутами зору, а його стратегічна корисність і моральна бажаність є ключовими пунктами суперечок.

Концепція нейтралітету також обговорюється в *рамках різних шкіл теорії міжнародних відносин*. Реалісти, які розглядають міжнародні відносини з точки зору силової політики, часто вважають нейтралітет тимчасовим і стратегічним вибором, а не принциповою позицією. З реалістичної точки зору, держави можуть обирати нейтралітет, коли він слугує їхнім інтересам, але відмовлятися від нього, коли ці інтереси краще задовольняються шляхом приєднання або втручання [117].

На противагу цьому, *ліберальні інтернаціоналісти* розглядають нейтралітет більш позитивно, вбачаючи в ньому засіб сприяння миру і стабільності в міжнародних відносинах. Вони стверджують, що нейтральні держави можуть виступати посередниками в конфліктах і сприяти деескалації напруженості між воюючими сторонами. Крім того, ліберальна перспектива розглядає практику нейтралітету як внесок у розвиток міжнародних норм та інститутів, які сприяють співробітництву та мирній взаємодії між державами [117].

Практичне застосування нейтралітету суттєво відрізнялося протягом історії, пропонуючи багату палітру випадків, коли нейтралітет був як стратегічним вибором, так і моральною позицією. Політика нейтралітету Швейцарії, якої вона дотримувалася навіть у такі буремні періоди, як дві світові війни, є яскравим прикладом довгострокової, послідовної нейтральної політики. Ця швейцарська модель нейтралітету, визнана і шанована міжнародним співтовариством, підкреслює прихильність до ненападу і є унікальним прикладом балансу між моральними принципами і національними інтересами [38].

Іншим історичним прикладом є політика нейтралітету, прийнята різними країнами під час холодної війни. Такі країни, як Австрія та Фінляндія,

розташовані поруч з Радянським Союзом, прийняли нейтралітет як засіб зберегти свій суверенітет і уникнути перетворення на пішаків у суперництві наддержав. Їхній досвід показує, що нейтралітет - це не просто пасивний стан, а активний і стратегічний політичний вибір, який вимагає ретельного дипломатичного балансування [129].

У контексті Руху неприєднання під час холодної війни нейтралітет набув колективного виміру. Цей рух, до якого входили країни, що формально не приєдналися ні до Сполучених Штатів, ні до Радянського Союзу, виступав за незалежний шлях у міжнародній політиці, протистоячи бінарному поділу світу. Рух неприєднання продемонстрував, що нейтралітет може бути формою опору домінуючим силовим структурам і заявою про суверенну незалежність у світових справах [65].

Життєздатність та ефективність нейтралітету стикаються з кількома сучасними викликами. У світі, який стає все більш взаємопов'язаним і взаємозалежним, поняття абсолютного нейтралітету важко підтримувати. Глобальний економічний і політичний тиск, а також зростання транснаціональних проблем, таких як війна і тероризм, ускладнюють практику нейтралітету. Держави, які декларують нейтралітет, можуть виявитися опосередковано втягнутими в зовнішні конфлікти і глобальну політику або зазнати на собі їхнього впливу [128].

Етичні наслідки нейтралітету, особливо перед обличчям порушень прав людини і міжнародних криз, також становлять значну проблему. Дебати часто зосереджуються на тому, чи мають нейтральні держави моральну відповідальність втручатися або займати певну позицію в ситуаціях явної несправедливості або агресії. Ця суперечність між принципом невтручання і необхідністю дотримання прав людини і міжнародного права є критично важливим аспектом сучасних дискусій про нейтралітет [149].

У сучасному контексті, особливо з 2000 по 2023 рік, концепція нейтралітету в міжнародних відносинах зазнала значної переоцінки. Цей

період став свідком численних глобальних подій, які кинули виклик традиційним уявленням про нейтралітет, включаючи війну в Україні та зміни в нейтральній політиці деяких європейських країн. У цьому аналізі ми розглянемо теоретичні засади, практичне застосування та критику нейтралітету в сучасну епоху.

Світ після холодної війни спочатку здавався передвісником періоду, коли жорстка блокова політика минулого відходить у минуле, потенційно прокладаючи шлях до відновлення актуальності нейтралітету. Однак глобальний ландшафт швидко змінювався з ростом односторонніх дій, регіональних конфліктів і недержавних акторів, які відіграють все більш значну роль у міжнародній політиці. Концепція нейтралітету була змушена адаптуватися до цих змін, зіткнувшись з новими викликами та інтерпретаціями [31].

Глобальна "війна з тероризмом", розпочата Сполученими Штатами після терактів 11 вересня 2001 року, стала поворотним моментом у розумінні нейтралітету. Позиція США, викладена в заяві президента Джорджа Буша: "Або ви з нами, або ви з терористами", кинула прямий виклик традиційній концепції нейтралітету. Країни зазнали випробування на міцність свого нейтралітету, оскільки на них чинився тиск з метою змусити їх стати на чийсь бік і взяти участь у міжнародних коаліціях проти тероризму [20].

Роль нейтралітету в контексті Європейського Союзу (далі - ЄС) була особливо складною. Хоча такі країни, як Австрія, Швеція та Ірландія, історично дотримуються політики нейтралітету, їхнє членство в ЄС призвело до дебатів про ступінь і характер їхнього нейтралітету, зокрема через статтю 42.7 (положення Європейського Союзу про взаємну допомогу), і особливо в світлі Спільної політики безпеки і оборони ЄС (СПБО). Виникає питання, як ці традиційно нейтральні держави узгоджують свій статус з механізмами колективної безпеки і оборони в рамках ЄС [49].

Війна в Україні, що розпочалася у 2014 році з окупації Криму росією і значно загострилася у 2022 році, поставила концепцію нейтралітету в центр уваги. Позиція України, яка опинилася між західними альянсами і російськими інтересами, піднімає критичні питання про доцільність і стратегічну цінність нейтралітету у високо поляризованому глобальному середовищі. Російське вторгнення також змусило деякі традиційно нейтральні країни Європи переоцінити свої позиції і почати дебати про те, чи залишається нейтралітет життєздатною стратегією перед обличчям агресії і порушень міжнародного права [49].

З теоретичної точки зору, сучасна концепція нейтралітету розглядається під різними кутами зору. Наприклад, *реалісти*, як С. М. Волт [186] чи К. Н. Волтц [187], можуть розглядати сучасний нейтралітет як стратегічний вибір в анархічній міжнародній системі. Вони стверджують, що держави дотримуються нейтралітету, щоб максимізувати свою безпеку та інтереси, особливо коли дотримання нейтралітету загрожує втягуванням у конфлікти, які безпосередньо не загрожують їхній національній безпеці [79].

Ліберальні теоретики, наприклад М. Дойл [56], можуть стверджувати, що у взаємопов'язаному світі повний нейтралітет непрактичний. Вони підкреслюють роль міжнародних інститутів і норм у формуванні поведінки держав, припускаючи, що нейтралітет слід розуміти в контексті цих ширших структур.

Конструктивісти зосереджуються на соціальних та ідеологічних факторах, які визначають нейтралітет, про що писав, зокрема, А. Вендт [56]. Послідовники цієї течії стверджують, що нейтралітет є не лише стратегічним вибором, але й формується ідентичністю держави, історичним досвідом та міжнародними нормами [79].

Етична критика нейтралітету, особливо в таких ситуаціях, як війна в Україні, зосереджується на моральній відповідальності держав за реагування на агресію та порушення прав людини. Поняття "відповідальність за захист"

(responsibility to protect або ж R2P) часто згадується як контраргумент до суворого нейтралітету перед обличчям звірств [131].

Дослідники та науковці з різних країн, включаючи зокрема Україну, Швейцарію, Сполучені Штати, Фінляндію, Швецію, Ірландію, Чехію та Іспанію зробили свій внесок у вивчення нейтралітету, міжнародного права та геополітичної динаміки, що формує сучасну політику. Серед них варто відзначити:

- фундаментальні праці з міжнародного публічного права;
- історичні описи нейтралітету у світовій історії;
- конкретні тематичні міжнародно-політичні дослідження політики нейтралітету європейських країн.

У першій групі літератури варто виділити роботу з міжнародного публічного права за авторством А.І Дмитрієва і В.І. Муравйова, забезпечують правову і теоретичну основу для розуміння нейтралітету в міжнародному контексті [4]. Журнали і наукові публікації, розташовані у вільному доступі на JSTOR і ResearchGate, за авторства П.Лайона [109], Л.Мюллера [117], К.Гебхард [82] пропонують рецензовані погляди на історичну еволюцію і теоретичні дебати навколо нейтралітету. Ці роботи заглиблюються в складнощі нейтралітету як концепції і практики, досліджуючи його етичні наслідки, правовий статус і політичне значення в різні історичні періоди і геополітичні контексти.

Порівняльні дослідження та аналіз конкретних випадків застосування нейтралітету є доволі типовими за кордоном і в Україні. Особливо заслуговує на увагу робота А.Вісландер [191] та стаття І.Завади [8], які пропонують детальний розгляд нейтралітету на практиці, зокрема, у шведському та фінському контекстах. Ці дослідження висвітлюють унікальні траєкторії політики нейтралітету цих країн, сформовані історичними обставинами, геополітичними міркуваннями і мінливим безпековим середовищем.

Попри значну кількість уже наявних наукових праць, що охоплюють різноманітні аспекти нейтралітету, існує небагато наукових досліджень на цю тематику, що були опубліковані в період 2014-2023 років - саме в період значних зрушень в європейській моделі нейтралітету. Із початком повномасштабного вторгнення росії в Україну в 2022 році активно відбуваються зміни в політиці нейтралітету, і це створює потребу в детальному та постійному дослідженні цих змін. До того ж, наявні наукові дослідження часто розглядають конкретний кейс обраної нейтральної європейської країни, не роблячи детальних порівнянь моделей нейтралітету та її зміни у інших держав. Оскільки нейтральні країни Європи беруть участь у спільних європейських організаціях та ініціативах, вони часто ухвалюють спільні рішення та дії разом з іншими (не нейтральними) державами Європи, але вони не мають однаковий підхід до цього. Тому, на думку автора магістерської роботи, наукове поле потребує досліджень, що проводять паралелі та встановлюють різницю між нейтральними країнами Європи, їхніми моделями зовнішньої політики та реакціями на нові глобальні загрози. Це кваліфікаційне дослідження заглиблюється в історичні, теоретичні та методологічні аспекти нейтралітету як концепції міжнародних відносин.

1.3. Джерельна база дослідження і теоретико-методологічні засади дослідження

Теоретична основа цього дослідження ґрунтується на теорії міжнародних відносин, правових інтерпретаціях та політичній філософії. Джерельна база цієї магістерської роботи є широкою, що відображає комплексний підхід до розуміння теми.

Писемні опубліковані джерела інформації для дослідження теми об'єднані автором кваліфікаційної (магістерської) роботи в такі групи:

- 1) міжнародно-правові акти;
- 2) матеріали прес-конференцій, зустрічей, нарад, форумів (декларації, резолюції, рішення, звернення);
- 3) законодавчі акти і діловодна документація нейтральних держав;
- 4) виступи та промови державних і громадських діячів;
- 5) матеріали ЗМІ;
- 6) статистичні та соціологічні джерела;
- 7) довідкова література.

До *першої групи джерел* входять міжнародні нормативно-правові документи, в тому числі міжнародні договори і конвенції, окреслюють правові параметри, в рамках яких визначається і практикується нейтралітет. Ці джерела мають вирішальне значення для розуміння зобов'язань і прав нейтральних держав згідно з міжнародним правом. Вони створюють нормативну базу, на якій ґрунтується аналіз політики нейтралітету та її імплементація. Серед таких документів виділяємо, наприклад, Гаазьку конвенцію [170] та Женевську конвенцію [83].

Друга група джерел представлена доволі широко - це документи міжнародних організацій і форумів (декларації, резолюції, рішення), матеріали прес-конференцій, зустрічей, нарад. Ці джерела надають можливість з'ясувати настрої політичної еліти різних держав світу щодо певних питань, уточнити формулювання позицій і поглядів на проблему делегацій нейтральних держав і держав-членів НАТО або ЄС, а також окремих політиків. Важливим для розуміння так званої “внутрішньої кухні” в Європі є документи European Council for Foreign Affairs [49].

Матеріали Міжнародної конференції з питань відновлення України 4-5 липня 2022 року у м. Лугано, більш відома, як Ukraine Recovery conference 2022 [7] дають загальне уявлення про бачення партнерами України перспективи її відбудови після війни. Не менш цікавим документом є тристоронній меморандум “Trilateral Memorandum of Turkiye, Finland and

Sweden” [178], який яскраво демонструє не лише позицію Туреччини щодо членства Швеції та Фінляндії в НАТО, а й встановлює перелік вимог до держав, що прагнуть членства в Альянсі.

Законодавчі акти і діловодна документація нейтральних держав умовно об'єднані автором у *третю групу джерел*. Різноманітні рішення, звіти, інформація про поточну внутрішню та зовнішню політику містяться на офіційних сайтах урядів Фінляндської Республіки, Королівства Швеції, Республіки Ірландія, Швейцарської Конфедерації, Австрійської Федерації. Автором також були залучені документи з сайту Шведських Збройних сил [51], Міністерств закордонних справ Фінляндії [50; 70; 71] та Королівства Швеції [168]. Для розуміння особливостей впливу російсько-української війни на нейтралітет Швеції та Фінляндії долучалися дані з сайтів Посольства України у Фінляндії [5; 16; 72] та Швеції [13], Міністерства економіки України [12].

Наступна група джерел представлена джерелами особового походження (*виступи та промови державних і громадських діячів*). Це цифровий контент, включаючи дописи в блогах та офіційні заяви та відео (наприклад, звернення Дж.Буш [20]), надає сучасні погляди та оновлення щодо поточного стану та майбутніх напрямків політики нейтралітету. Вони відображають поточні дебати, громадську думку і політичні зміни, пропонуючи динамічний погляд на те, як нейтралітет сприймається і реалізується в сучасному світі.

П'ята група джерел - матеріали ЗМІ. Автором здебільшого було долучено закордонні періодичні видання, які є у вільному доступі в мережі Інтернет: The Atlantic, The Guardian, The Economist, The Irish Times, CNN International, Lawfare media, Le Monde, Los Angeles Times, Ldaily, Reuters, Time, Swissinfo. Цікаві матеріали містили такі радіостанції, як Radio Free Europe, Sveriges Radio, Радіо Свобода. Серед вітчизняних видань були використані переважно матеріали Європейської правди. Контент публікацій - найрізноманітніший: від загальних оглядів подій на театрі бойових дій в

Україні та наслідків російської агресії для нейтральних країн Європи до економічних прогнозів і дискусій щодо майбутнього Північноатлантичного Альянсу.

Для кращого розкриття теми нейтралітету та ставлення населення нього в сучасному контексті автором кваліфікаційної роботи були залучені статистичні та соціологічні джерела (*шоста група джерел*). Наприклад, статистичні дані Boston Consulting Group або сайту Statista [47; 59]. Для розкриття теми в історичному контексті щодо взаємодії України та Швеції до повномасштабного вторгнення РФ, були використані економічні показники з сайтів посольств України у Швеції та Фінляндії, й інших державних сайтів. Дані, використані в роботі, переважно включають соціологічні опитування, економічні показники та тенденції.

У якості довідкової літератури (*сьома група джерел*) було використано Encyclopedia Britannica.

Отже, джерельна база магістерської роботи є широкою та міждисциплінарною, що забезпечує всебічне розуміння нейтралітету, зокрема у фінському та шведському контекстах. Методологія дослідження пропонує багатогранне розуміння нейтралітету, роблячи внесок у ширший дискурс щодо його ролі в сучасних міжнародних відносинах.

В основу кваліфікаційної роботи покладено *міждисциплінарний підхід*: магістерське дослідження здійснено на стику міжнародних відносин, міжнародного права й історії. Ця комплексна методологічна основа необхідна для вивчення складної динаміки нейтралітету, особливо в контексті політики Фінляндії та Швеції та її впливу на європейську безпеку в умовах російської агресії проти України. Міждисциплінарний підхід дозволяє розглянути нейтралітет не лише як політичне явище, а й взяти до уваги юридичні аспекти, врахувати історичне тло розвитку нейтралітету в Європі.

Системний підхід був взятий автором за основу для характеристики як європейської моделі нейтралітету, так і типу нейтралітету конкретної держави.

Цей підхід передбачає розгляд моделі нейтралітету як комплексного явища, яке є в основі зовнішньополітичного курсу держави і яке впливає на прийняття політичних рішень в умовах, що змінюються.

Для здійснення наукової розвідки використовувалися наступні описані нижче методи.

Структурно-функціональний аналіз дозволяє розглянути явища на основі опису й дослідження окремих компонентів, функцій і структур. Компонентом є нейтралітет Швеції та Фінляндії, принципи та форми нейтралітету. У цьому контексті компонентами європейської моделі нейтралітету є фактори його становлення та розвитку, принципи та форми нейтралітету, сам нейтралітет Фінляндії та Швеції як стратегічний зовнішньополітичний курс. Розглядаючи ці елементи, автор дослідження дає детальне розуміння того, як нейтралітет структурований і функціонує в цих країнах.

Історичний і порівняльний методи допомогли зрозуміти розвиток нейтралітету та його трансформацію. Вони мають вирішальне значення для розуміння еволюції, розвитку і трансформації нейтралітету. За допомогою історичного аналізу дослідження простежує коріння і зміни в концепції нейтралітету з плином часу, тоді як порівняльний метод пропонує розуміння шляхом зіставлення фінської і шведської моделей одна з одною і з більш широкими європейськими тенденціями. Цей підхід особливо корисний для висвітлення унікальності та пошуку спільних рис у політиці нейтралітету обох країн.

Описово-розповідний метод потрібен, щоб узагальнювати поняття та на описі подій, документів та факторів, які впливають на модель нейтралітету, розповісти про становище політики «нейтралітету» та його вплив на країну. Він допомагає описати стан політики нейтралітету та її вплив на країну, створюючи цілісну характеристику розвитку нейтралітету, викликів та поточного статусу у Фінляндії та Швеції.

Порівняльно-правовий метод, в якому ми можемо порівняти та використовувати нормативні правові документи, для кращого розуміння тверджень та подій. Він особливо актуальний для аналізу міжнародних договорів, угод і законів, які сформували політику нейтралітету Фінляндії та Швеції.

Метод аналізу конкретних ситуацій (*кейс-стаді*). Метод має вирішальне значення для аналізу нейтралітету в міжнародному середовищі. Він дозволяє поглиблено вивчити конкретні випадки, коли нейтралітет Фінляндії та Швеції взаємодіяв з міжнародними подіями і тенденціями, впливав на них або зазнавав їхнього впливу. Метод є особливо доречним для розуміння того, як нейтралітет Фінляндії та Швеції діє та змінюється в умовах гібридного безпекового середовища.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити наступне. Концепція нейтралітету має глибоке історичне коріння, еволюціонуючи протягом століть від дипломатичного інструменту в стародавніх цивілізаціях через його визнання в римському праві до формалізованого принципу в міжнародному праві під час Вестфальського миру. Цей рух був позначений різними філософськими, правовими та політичними впливами, що відображали мінливу динаміку міжнародних відносин і складність глобальних конфліктів.

Теоретичний аналіз розглядає нейтралітет як з філософської, так і з політичної точки зору. З філософської точки зору, нейтралітет обговорюється в контексті етики і моралі, а дебати навколо морального релятивізму і об'єктивізму висвітлюють виклики і складнощі дотримання нейтральної позиції. З політичної точки зору, ця концепція займає центральне місце в міжнародному праві та дипломатії, а такі держави, як Швейцарія, уособлюють давню нейтральну політику. Однак практичність і щирість державного нейтралітету піддаються ретельному аналізу, особливо в глобальному контексті, де інтереси глибоко переплетені.

Розділ пояснює доцільність використання міждисциплінарного підходу дослідження, який має на меті інтегрувати знання з міжнародних відносин, міжнародного права та історії. Такий комплексний підхід є життєво важливим для розуміння нюансів динаміки нейтралітету, особливо в контексті політики Фінляндії та Швеції та її впливу на європейську безпеку в світлі російської агресії проти України. Різні методи, включаючи системний і порівняльний аналіз, застосовуються для детального розуміння структури і функцій нейтралітету в цих країнах.

Насамкінець, еволюція концепції нейтралітету є відображенням значних зрушень у міжнародних відносинах протягом століть. Від своїх ранніх коренів до сучасного застосування в глобалізованому світі, нейтралітет формувався і змінювався під впливом політичних і військових реалій кожної епохи. Оскільки міжнародний ландшафт продовжує розвиватися, принцип нейтралітету, безсумнівно, буде адаптуватися, зберігаючи свою актуальність для деяких держав у складному вимірі глобальної політики.

РОЗДІЛ 2

НЕЙТРАЛІТЕТ ФІНЛЯНДІЇ

2.1. Історія нейтралітету Фінляндії та елементи моделі фінського нейтралітету

Протягом своєї історії Фінляндія перебувала під впливом кількох великих держав. Після здобуття незалежності у 1917 році її зовнішня та безпекова політика визначалася відносинами з росією, а потім - СРСР. Політика нейтралітету виникла під час холодної війни як метод маневрування в балансуванні між Сходом і Заходом. Після закінчення холодної війни нейтралітет перетворився на політику військового неприєднання. Її проявом було те, що країна тісно співпрацює з НАТО, але не є його членом.

Під час холодної війни Фінляндія прийняла політику нейтралітету як найкращий варіант для ведення зовнішньої політики і політики безпеки. Таким чином, це була скоріше необхідність, ніж ідентичність. Гельсінкі був сповнений рішучості проводити дружню політику щодо росії і зближуватися із Заходом, не провокуючи свого східного сусіда. Після вступу до ЄС політика нейтралітету не могла продовжуватися в тому ж ключі. Однак питання відмови від участі у військових альянсах повернулося у фокус уваги після повномасштабного вторгнення росії в Україну [130].

Історично позицію Фінляндії в міжнародному світовому порядку можна розділити на три основні епохи: Шведське панування до 1809 року, російський період до 1917 року і незалежна Фінляндія з 1917 року. Фінські племена, що жили без центральної влади потрапили під владу Швеції в середині XII ст. Частково через шведські амбіції, а частково через великодержавну політику російської імперії, східна Фінляндія та фінське узбережжя часто ставали ареною шведсько-російських сутичок і мішенню російських нападів. У 1808-1809 роках, скориставшись Тільзітським мирним договором 1807 року з

Наполеоном, російський цар Олександр I завоював Фінляндію, і країна стала незалежним Великим князівством у складі російської імперії. Їй було надано широку автономію, що призвело до розвитку фінського націоналізму протягом XIX ст. [193] Наміри “русифікації” Фінляндії посилювалися з кінця 1800-х років, включаючи присутність російських військ, зрівняння в правах російських і фінських громадян та арешти націоналістичних лідерів [152].

Протягом I пол. XX ст. Фінляндія жила в тіні інтересів росії та Німеччини. У Першій світовій війні Фінляндія, будучи російським Великим князівством, трималася подалі від лінії фронту і не брала безпосередньої участі у війні. Через свою близькість до Петрограда вона теоретично могла стати об'єктом німецьких нападів, тому їй було надано оборонний статус, і там були розміщені російські війська. У 1917 році спалахнула громадянська війна. Інтереси великих держав вже проявилися: протиборчі сторони підтримували більшовицькі російські революціонери та Німеччина [193]. Нарешті, Фінляндія проголосила свою незалежність у 1917 році, скориставшись слабкістю росії через поразку у Першій світовій війні та російську революцію 1917 року. Борці за незалежність користувалися підтримкою більшовиків у росії, які використали випадок Фінляндії проти Тимчасового уряду. Більшовицький уряд Леніна був першим у міжнародній спільноті, хто визнав незалежність Фінляндії у 1917 році [152].

У міжвоєнний період зовнішня політика Фінляндії характеризувалася підозрілістю і ворожістю до Радянського Союзу. Хоча вона проголосила себе нейтральною, вона прагнула до оборонної співпраці з країнами Балтії. Таким чином, її зовнішня політика не могла задовольнити радянські побоювання щодо безпеки. Фінсько-радянський пакт про ненапад був підписаний у 1932 році [148]. Однак він не зміг розвіяти побоювання Фінляндії щодо радянського експансіонізму, які, як виявилось пізніше, були небезпідставними. Зрештою, Фінляндія не змогла уникнути втягнення у Другу світову війну.

В результаті німецько-радянського пакту про ненапад (пакт Молотова - Ріббентропа) у 1939 році Фінляндія потрапила до радянської сфери впливу. Окрім анексії країн Балтії, Радянський Союз вимагав приєднання певних територій Фінляндії для посилення захисту Ленінграда від потенційного німецького вторгнення. Відмова Фінляндії від радянських територіальних претензій призвела до початку “Зимової війни” у 1939 році. Хоча війна призвела до територіальних і фінансових втрат Фінляндії та її вступу у Другу світову війну в 1941 році, Радянська Червона Армія також зазнала важких збитків. Незважаючи на поразку і вимушене прийняття радянських умов, Фінляндія змогла зберегти свою незалежність під час війни. Завершивши Другу світову війну з ще більшими територіальними втратами на користь Радянського Союзу, радянсько-фінські відносини мали бути нормалізовані в рамках Договору про дружбу, співробітництво та взаємодопомогу в 1948 році [148].

Договір про дружбу проголошував, що Фінляндія зобов'язується не втручатися в міжнародні конфлікти між великими державами і прагне підтримувати мир відповідно до принципів ООН [148]. Крім того, він обмежував можливості співпраці Фінляндії у сфері оборони з третіми сторонами. Фінляндія зобов'язалася активізувати спільні військові консультації з Радянським Союзом, якщо це буде необхідно; також договір виключав військову співпрацю із західними країнами. Тому вона не приєдналася до НАТО або Варшавського договору. Підкреслюючи відданість Договору про дружбу, Фінляндія вирішила не брати участь у Плані Маршалла після Другої світової війни [91].

Хоча може здатися, що підписання Договору унеможливило нейтральний статус для Фінляндії, це був необхідний крок для нормалізації відносин з Радянським Союзом і, таким чином, передбачав нейтральну зовнішню політику. Але для цього країні також потрібні були політичні лідери з правильним зовнішньополітичним курсом.

Оскільки Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу був наріжним каменем зовнішньої політики Фінляндії, на нейтралітет країни в епоху холодної війни сильно вплинула “лінія Паасіківі - Кекконена”, названа на честь двох президентів Фінляндії, Юхо Паасіківі та Урхо Кекконена [113].

Юхо Паасіківі, президент Фінляндії з 1946 по 1956 рік, встановив непровокаційну і дружню політику щодо Радянського Союзу, яка базувалася на переконанні, що інтерес росії до Фінляндії ґрунтується на міркуваннях безпеки, і її цілі в цьому відношенні можуть бути досягнуті без окупації або інших агресивних дій. В обмін на дружню політику співпраці Паасіківі очікував, що Радянський Союз прийме незалежність Фінляндії та її власну зовнішню політику. Перший справжній період розрядки настав після смерті Сталіна, коли зовнішня політика Радянського Союзу стала менш агресивною. Він виводить свої військові бази з околиць Гельсінкі, а Фінляндія може стати членом Організації Об'єднаних Націй та Північної Ради у 1955 році. Таким чином, міжнародна ізоляція Фінляндії послабилася, а незалежність від Радянського Союзу зросла [102].

Кекконен змінив Паасіківі на посаді президента Фінляндії з 1956 по 1982 рік і продовжив розвивати політику активного нейтралітету. Його метою було створити міст між Сходом і Заходом, і для досягнення цієї мети він рішуче підтримував ідею нейтрального оборонного союзу Північних країн. Протягом 1960-х і 1970-х років Фінляндія дійсно відіграла більш активну зовнішньополітичну роль і збільшила свою автономію. У 1975 році Гельсінкі приймало Наряду з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), результатом якої став Гельсінський заключний акт, а країна стала членом Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) [172, р.515]. Надання місця радянському впливу у внутрішній і зовнішній політиці Фінляндії було частиною політики співробітництва Кекконена щодо Радянського Союзу. Прикладом останнього є утримання фінських політичних лідерів від публічної критики російських військових інтервенцій в Угорщину, Чехословаччину та Афганістан.

Таким чином, наміри Фінляндії проводити активну нейтральну політику полягали в тому, щоб залишатися незалежною від Москви, але в обмін на це не надто зближуватися із Заходом, щоб не зашкодити російським стратегічним інтересам. Хоча Радянський Союз заперечував фінський нейтралітет, на практиці країна могла уникнути військового втручання.

Під час холодної війни нейтралітет став у фінській зовнішній політиці найкращим варіантом для того, щоб дозволити ширшу орієнтацію на Захід, не зашкодивши при цьому російським стратегічним інтересам. Про те, що він не був частиною фінської ідентичності, свідчать наміри країни стати повноправним членом ЄС. Хоча 1990-ті роки - включно зі вступом Фінляндії до ЄС у 1995 році - називають “золотою добою” фінської західної ідентичності, нейтралітет піддавався певній критиці.

Орієнтація та ідентичність Фінляндії додатково виправдовувалася бажанням приєднатися до більшої кількості західних інституцій. Пааво Ліппонен, прем'єр-міністр Фінляндії з 1995 по 2003 рік, визначив нейтралітет як політику холодної війни, яка закінчилася в ті десятиліття [30]. Однак серед інших нейтральних країн Фінляндія була, мабуть, найбільш нестабільною. Її зовнішня політика ніколи не була відокремлена від принципів Договору з Радянським Союзом 1948 року, який пізніше був продовжений у 1955, 1973 і 1983 роках [30].

На думку автора магістерської роботи, фінський нейтралітет слід трактувати не з точки зору міжнародного права, а скоріше як політичну заяву країни. Він стосувався того, як вона має намір вести міжнародні відносини, не вступати у військові союзи, проводити відносно незалежну зовнішню політику, підтримувати дружні стосунки та уникати конфліктів. Зі вступом до ООН нейтралітет став більше асоціюватися з активною зовнішньою політикою, оскільки замість ізоляціонізму давав можливість відігравати роль посередника в міжнародних суперечках [36].

З 1950-х років для опису небажаної фінської моделі нейтралітету використовувалося поняття “*фінляндизація*”. Це означало, що Фінляндія погодилася обмежити свою незалежність в обмін на збереження стабільних відносин з Радянським Союзом. Хоча вона unikнула військового вторгнення, вона опинилася в лещатах москви. Однак, з ідеологічної точки зору, існує фундаментальна відмінність від того, щоб бути союзником Радянського Союзу, як, наприклад, Румунія в той час: замість того, щоб пристосуватися до сталінщини, Фінляндія залишилася ліберальною демократією [36].

Оскільки фінський нейтралітет описується як політика, що проводилася під час холодної війни, можна було б очікувати, що із закінченням цієї епохи нейтральна політика країни також закінчиться. Використовуючи слова британського політолога Д.Артера, фінський нейтралітет “був дизайнерським нейтралітетом, розробленим відповідно до конкретних вимог післявоєнної ситуації Фінляндії і пристосованим до реалій національної *Ostpolitik* (Нової східної політики за аналогією з Німеччиною)...” [30]. Дійсно, розпад Радянського Союзу і закінчення холодної війни змінили зовнішню і безпекову політику Фінляндії і призвели до “звуження” поняття нейтралітету до військового виміру.

Величезним кроком назустріч Заходу став вступ Фінляндії до Європейського Союзу в 1995 році. Цьому передував референдум попереднього року, за результатами якого 57% населення висловилися за вступ до ЄС. Це стало ознакою того, що роль країни як буфера між Сходом і Заходом часів холодної війни добігла кінця [112].

Оскільки Радянський Союз був важливим торговельним партнером Фінляндії, після його розпаду невелика північна країна була зацікавлена в пошуку нових ринків збуту на Заході. Вступивши до ЄС у 1995 році, Фінляндія автоматично стала членом новоствореного Європейського економічного простору, що забезпечило ще більш вигідні економічні відносини для його

членів [112]. Саме вимоги членства в ЄС трансформували нейтралітет часів холодної війни у військову зовнішню політику, орієнтовану на позаблоковість.

Серед інших нових членів ЄС того часу, які також проводили нейтральну зовнішню політику (Австрія і Швеція), Фінляндія погодилася взяти участь у розробці Спільної зовнішньої і безпекової політики в рамках ЄС (СЗБП, пізніше - СПБО). Але цього не можна було досягти, залишаючись на моделі нейтралітету часів холодної війни. Концепція нейтралітету Фінляндії після холодної війни була адаптована до нових обставин і змінила свій статус на позаблоковість. Завдяки СЗБП Фінляндія більше не дотримувалася політики нейтралітету, а надала пріоритет врегулюванню кризових ситуацій над традиційною територіальною обороною [137].

Лісабонський договір (2009 р.) вже містив положення про взаємодопомогу (стаття 42.7) і положення про солідарність [67], розвиваючи далі СЗБП і Спільну політику безпеки й оборони ЄС (СПБО). Згідно зі статтею 42.7, якщо країна-член ЄС зазнає нападу, інші члени повинні надати їй допомогу всіма засобами, які є в їхньому розпорядженні [67]. Що стосується зобов'язань з територіальної оборони, то у 2000-х роках Фінляндії довелося знову чітко визначити свій оборонний статус. Через членство в ЄС вона не могла залишатися повністю позаблоковою у військовому плані, тому вона переглянула свій статус, заявивши, що не стає членом жодного військового альянсу.

Російська окупація Криму в 2014 році призвела до більш активної участі Фінляндії в політиці безпеки і оборони ЄС. Фінляндія посилила двостороннє оборонне співробітництво зі Швецією, США, а також в рамках Північного оборонного співробітництва і партнерства з НАТО. Вона також приєдналася до кількох європейських оборонних форматів [49]. В результаті покращень останнього десятиліття Фінляндія все менше посилається на те, що вона не є військовим союзником, у своїй зовнішній і безпековій політиці.

Фінляндія бере активну участь в оборонній системі ЄС з 2000-х років, про що свідчить її рішуча підтримка різних ініціатив, таких як Європейський оборонний фонд, Координований щорічний огляд з питань оборони (CARD), Постійне структуроване співробітництво (PESCO) і Стратегічний компас. Вона приймає Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам у Гельсінкі з моменту його створення у 2017 році [49]. Що стосується врегулювання криз, Фінляндія брала участь у різних операціях (таких як ОБСЄ, НАТО і ООН), і лише деякі з них: фінська армія зробила свій внесок у EUFOR Althea, EUTM Mali, EUTM Somalia і EUNAVFOR MED Irini [50].

Після падіння залізної завіси Фінляндія почала покращувати свої оборонні відносини не лише з Європою, але й у ширшому трансатлантичному контексті. У 1994 році вона приєдналася до програми НАТО “Партнерство заради миру” (ПЗМ) разом зі Швецією. Обидві країни брали участь у навчаннях і курсах ПЗМ, а також роблять внесок у місії НАТО, такі як IFOR і SFOR в Боснії, KFOR в Косово, а також в Афганістані та Іраку. Вони співпрацюють з Альянсом у багатьох інших сферах, включаючи членство в Раді євроатлантичного партнерства, створення дипломатичних представництв при НАТО і участь у Силах реагування НАТО [183]. Все це підтверджує, що обидві країни співпрацюють з НАТО майже в усіх сферах, не приймаючи Статтю 5. У 2014 році на саміті в Уельсі Фінляндія стала Партнером НАТО з розширеними можливостями, що означало ще глибший діалог і співробітництво і має на меті подальший військовий розвиток і оперативну сумісність.

Після окупації Криму росією в 2014 році вже з'явився варіант приєднання Фінляндії (і Швеції) до повноправного членства в НАТО. Багато хто вважав, що ці дві країни переглянуть питання про вступ до військового альянсу, щоб забезпечити собі захист у разі можливої подальшої російської агресії.

Тримаючись за залишки свого нейтралітету, громадська думка фінів після анексії Криму не змінилася кардинально в бік вступу до НАТО. Хоча тенденція на користь вступу стала висхідною: у 2015 році 27% населення проголосували за вступ до військового альянсу [122]. У порівнянні з громадською думкою Швеції, у 2015 році 41% шведського населення висловився за вступ до НАТО [122]. Ці результати показують, що, незважаючи на схожість між двома країнами через їхній нейтралітет, спільна історія з росією, 1300-кілометровий кордон і близькість визначають зовнішню і безпекову політику Фінляндії зовсім по-різному. Проте поточні події, повномасштабне російське вторгнення в Україну з 24 лютого 2022 року, суттєво вплинули на ставлення фінської громадськості до НАТО.

2.2. Роль Фінляндії у відносинах з Україною до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну

Спираючись на аналіз попереднього підрозділу, який розглядає історичні дипломатичні стратегії та регіональну взаємодію Фінляндії, цей розділ досліджує специфічну роль Фінляндії у формуванні зовнішніх відносин України до початку повномасштабного вторгнення росії, висвітлюючи переломний період у європейській геополітиці.

Метою цього підрозділу є не лише контекстуалізація еволюції зовнішньополітичних позицій Фінляндії, але й підкреслення складної взаємодії регіональної динаміки, що створює підґрунтя для глибшого розуміння позиції Фінляндії в ширшому ландшафті європейської безпеки. Це потрібно для того, щоб створити цілісний наративний потік, пов'язуючи минуле і сьогодення зовнішньої політики Фінляндії та її вплив на європейську політику, зокрема, щодо України.

Історія дипломатичних відносин між Україною та Фінляндією сягає початку ХХ ст. У 1918 році Фінляндія, будучи новоствореною державою, офіційно визнала незалежність України, відкривши своє дипломатичне представництво в Києві в серпні того ж року під керівництвом Г. Гуммеруса [9]. У тому ж році Україна направила своє посольство до Фінляндії на чолі з К. Лоським, який відповідав за представлення інтересів України перед урядом Фінляндії.

Вже на початку 1920-х років, Українська Народна Республіка підтримувала відносини з Фінляндією через своє посольство у Берліні. Важливою подією в історії цих відносин стало підписання політичної конвенції 31 серпня 1920 року в Ризькому палаці Булдур делегаціями УНР, Фінляндії, Польщі та Балтійських країн, яка серед іншого включала зобов'язання держав-учасниць до взаємного юридичного визнання, намір сторонами невідкладно розробити оборонну військову конвенцію та мирного вирішення територіальних спорів тощо [9].

Україна не змогла зберегти своє політичне існування на початку ХХ ст., що призвело до припинення стабільних зв'язків між Києвом та Гельсінкі на сім десятиліть, розділивши шляхи українського та фінського народів. Єдиним виключенням була участь українців у лавах Червоної армії під час двох радянсько-фінських воєн, що стало певною темною сторінкою в міжнаціональних відносинах. Проте в період 1941-1944 років у Фінляндії діяло українське пресове бюро за ініціативи ОУН, яке публікувало інформаційні бюлетені фінською, шведською та німецькою мовами [2]. Хоча українці в середині ХХ ст. не мали власної незалежної держави і були під владою Москви, це не завдало непоправної шкоди українсько-фінським відносинам, і після повторного проголошення Україною повноцінної незалежності в 1991 році, визнаної більшістю світових держав, відносини з Фінляндією отримали новий імпульс [2].

Нова фаза у фінсько-українських відносинах розпочалася після оголошення Україною незалежності у 1991 році, яку Фінляндія офіційно визнала 30 грудня цього ж року. Дипломатичні зв'язки між обома країнами були встановлені, а вже у 1992 році відкрилися посольства Фінляндії в Україні та України в Гельсінкі [10].

26 лютого 1992 року країни налагодили дипломатичні відносини. У травні 1992 року Україну вперше відвідав фінський президент М. Койвісто. Під час візиту були підписані угоди про торгівлю та економічне співробітництво, а також про захист і розвиток двосторонніх інвестицій. Президент України Л. Кравчук здійснив перший візит до Фінляндії у липні 1992 року [10].

Під час офіційного візиту до Фінляндії у лютому 1996 року президент України Л. Кучма підписав Договір про основи дружби та співробітництва, який заклав правову основу для розвитку відносин в економіці, політиці та культурі. Під час візитів президента України В. Ющенка до Фінляндії у жовтні 2006 року та президента Фінляндії Т. Галонен в Україну у травні 2009 року фінська сторона підтвердила свою підтримку щодо інтеграції України в Європейський Союз [10].

До 2022 року між Україною та Фінляндією було сформовано 45 міждержавних, міжрегіональних та відомчих нормативних актів [5]. Фінляндія активно виступала за ратифікацію Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом, здійснення безвізового режиму для українських громадян з ЄС та є активним підтримувачем програми ЄС “Східне партнерство”.

На початку 1990-х економічні зв'язки між Фінляндією та Україною були скромними, а обсяг торгівлі здебільшого складався з основних промислових товарів та сировини. Фінляндія експортувала до України переважно машини та обладнання, відображаючи свої промислові сильні сторони, в той час як Україна вивозила переважно сировину і аграрну продукцію.

З початком економічного співробітництва, у жовтні 1994 року було підписано міждержавну Конвенцію про уникнення подвійного оподаткування та запобігання ухиленню від сплати податків на доходи та майно. З 1996 року працює спільна Українсько-фінська міжурядова комісія з торговельних та економічних питань. У 2004 році було укладено міжурядову угоду про сприяння та взаємний захист інвестицій, що стимулювало економічні відносини між країнами [10].

До 2008 року оборот торгівлі між Україною та Фінляндією зростав, досягаючи максимуму в 745 мільйонів доларів США, з негативним сальдо 627 мільйонів доларів США [12]. Після цього спостерігалось значне зниження в торгівлі, але з 2017 року відбулося поступове відновлення, з оборотом у 293 мільйони доларів США [17].

Фінляндія надає суттєву підтримку реформам в Україні з 2013 року, співпрацюючи в рамках розвиткових ініціатив. Співпраця у цій сфері базується на Урядовому звіті про політику розвитку, прийнятому в 2016 році, який включає Україну до списку пріоритетних країн для розвиткової співпраці у зв'язку з окупацією Криму та конфліктом на сході України, що почався у 2014 році [10]. Національні цілі розвитку визначалися власними планами України щодо розвитку, а також Угодою про асоціацію між Україною та ЄС та Угодою про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі (ПВЗВТ), які набули чинності у 2017 році та закладають основу для співпраці між Україною та ЄС.

Фінляндія посилила підтримку України в зв'язку з ускладненням політичної, економічної та гуманітарної ситуації, завдяки Стратегії співробітництва з метою розвитку. В період з 2014 по 2020 рік було витрачено понад 56 мільйонів євро на різноманітні проекти, діяльність міжнародних організацій, надання гуманітарної допомоги та відрядження фахівців [10]. Підтримка України Фінляндією здійснювалася також через ЄС, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк.

З 2018 по 2022 роки Фінляндія продовжила надавати двосторонню допомогу, виділивши 8 мільйонів євро для підтримки реформ у шкільній освіті України, з яких 2 мільйони євро було отримано від ЄС [72]. Українсько-фінський трастовий фонд, створений при співпраці з НЕФКО, вклав 6 мільйонів євро в 2018-2021 роках для підтримки ініціатив з енергоефективності та використання альтернативних джерел енергії в Україні. Також Фінляндія виділила 1,2 мільйона євро на реалізацію Плану дій Ради Європи для України на 2014-2021 роки, спрямованого на підтримку конституційних реформ [72].

У 2018 році Фінляндія започаткувала проект підтримки шкільної реформи в Україні, реалізований FCG International у партнерстві з Гельсінським університетом, який зосередився на підготовці вчителів, навчальних матеріалах та розвитку освітнього середовища. Україна прагнула адаптувати деякі аспекти фінської освітньої системи, щоб покращити здатність учнів застосовувати отримані знання на практиці [14].

Фінляндія разом з НЕФКО створила український трастовий фонд для фінансування ініціатив з енергоефективності у 2017 році. Проекти, які отримали підтримку від цього фонду, були спрямовані на збільшення використання відновлюваних джерел енергії, переробку енергії з відходів, створення ефективної логістики в біоенергетичному секторі та впровадження чистих виробничих технологій та інноваційних енергетичних рішень. Підписаний у 2017 році меморандум про взаєморозуміння щодо співпраці у сфері енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії став фундаментом цих ініціатив [132].

Протягом 2016-2020 років Фінляндія сприяла гуманітарній діяльності з розмінування на сході України, витративши 1,5 мільйона євро через HALO Trust [72]. У період з 2014 по 2019 рік, фінська сторона надавала гуманітарну підтримку Україні за допомогою УВКБ ООН, Фінського Червоного Хреста,

МКЧХ, а також ВООЗ. Додатково, Фінляндія долучилася до ряду партнерських проєктів НАТО, підтримуючи Україну [72].

У 2022 році обсяг торгівлі товарами та послугами між двома країнами скоротився до 336,5 мільйонів доларів США, що на 31,2% менше порівняно з попереднім роком [16]. Експорт українських товарів та послуг у Фінляндію становив 85,3 мільйони доларів США, зменшившись на 40,2%, тоді як імпорту знизився на 27,4% і склав 251,2 мільйона доларів США [16]. Таким чином, торговельне сальдо залишилося негативним для України, склавши 165,9 мільйонів доларів США.

У відповідь на вторгнення росії в Україну у 2022-2023 роках Фінляндія зробила значні кроки з надання військової та гуманітарної допомоги Україні. У 2023 році Фінляндія оголосила про надання Україні найбільшого оборонного пакету на суму понад 400 мільйонів євро. Ця значна допомога включала важку артилерію та боеприпаси. Цей пакет збільшив загальну суму військової допомоги Фінляндії Україні до 590 млн євро, що знаменує собою значне збільшення підтримки оборонних зусиль України [69].

Фінляндія у січні 2023 року разом зі Швецією на зустрічі у форматі Рамштайн підписала Заяву про наміри щодо підтримки України. Згідно з цією угодою, Фінляндія зобов'язалася постачати Україні оборонну техніку, а Швеція висловила готовність підтримати Фінляндію в разі необхідності. Такий спільний підхід Фінляндії та Швеції відображає їхню глибоку взаємну довіру та дедалі тіснішу співпрацю в оборонній сфері [157].

Щодо гуманітарної допомоги, то у лютому 2022 року Фінляндія виділила загалом 14 млн євро на співпрацю з метою розвитку та гуманітарну допомогу Україні. З них 8,2 млн євро було спрямовано через Агентство ООН у справах біженців (УВКБ ООН) і 3 млн євро через Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Це фінансування було спрямоване на подолання наслідків гострої кризової ситуації, спричиненої війною, та зміцнення стійкості України [70].

Фінляндія також спрямувала 5,8 млн євро на співпрацю у сфері розвитку в рамках Фонду партнерства за сильну Україну, який координується Великою Британією, а також на План дій Ради Європи для України та проектну діяльність ОБСЄ. Цей аспект підтримки підкреслює прихильність Фінляндії не лише до негайної допомоги, але й до довгострокової стійкості та розвитку України. Фінляндія також надала додатково 4 мільйони євро в рамках гуманітарної допомоги та співпраці у сфері розвитку. З лютого 2022 року Фінляндія виділила близько 2,2 мільярда євро допомоги Україні [71]. Цей внесок свідчить про незмінну відданість Фінляндії підтримці України як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Загалом, реакція Фінляндії на війну в Україні відображає тверду прихильність до підтримки України як у військовому, так і в гуманітарному плані. Ця допомога підкреслює роль Фінляндії у ширшій європейській реакції на кризу, а також її солідарність з Україною перед обличчям російської агресії.

Фінляндія продемонструвала підтримку прагнень України до членства в НАТО. Про це свідчить заява міністра закордонних справ Фінляндії про те, що Україні має бути дозволено зберегти опцію членства в НАТО [72]. Така позиція відповідає власному нещодавньому шляху Фінляндії до членства в НАТО і відображає ширшу відданість європейській безпеці та демократичним цінностям у відповідь на російське вторгнення в Україну. Крім того, переважна громадська підтримка Фінляндією членства в НАТО, як свідчать нещодавні опитування, підкреслює прихильність країни принципам НАТО і її солідарність з країнами, які прагнуть набути членства в Альянсі, в тому числі з Україною [47]. Підтримка Фінляндією України в цьому питанні є частиною її ширшого зовнішньополітичного курсу, спрямованого на захист незалежності та територіальної цілісності в регіоні.

Історія фінсько-українських відносин свідчить про їх динамічний та розвинений характер, особливо після відновлення дипломатичних зв'язків у 1991 році. Фінляндія відіграла значну роль у підтримці України на шляху до

європейської інтеграції, активно сприяючи економічному та політичному розвитку країни. Співпраця у гуманітарних, освітніх та енергетичних сферах, а також підтримка у вирішенні гуманітарних криз і конфліктів на сході України підкреслюють глибоке взаєморозуміння та спільні інтереси обох країн. До початку повномасштабного вторгнення росії, Фінляндія засвідчила свою відданість партнерству з Україною, що відображається в укріпленні двосторонніх відносин та спільних зусиллях на міжнародній арені.

2.3. Трансформація нейтралітету Фінляндії в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну

Протягом десятиліть роль дипломатії у зміцненні безпеки Фінляндії полягала в тому, що вона виконувала роль "посередника" або сполучної ланки між потенційними здобутками і вигодами, з одного боку, і потенційними загрозами національній безпеці - з іншого. Впродовж більшої частини періоду після закінчення холодної війни співпраця, позитивні результати і потенційні вигоди були в епіцентрі уваги фінської дипломатії щодо росії. Виклики, пов'язані з безпекою, були усвідомлені і на них реагували, але протягом майже 25 років після холодної війни роль фінської дипломатії полягала у взаємодії з росією як на двосторонньому, так і на багатосторонньому рівнях [25].

Дивлячись на відносини між росією і Заходом у період після анексії Криму і визнаючи погіршення відносин між росією і Заходом за останні 20 років, легко помітити, що росія і Захід не мають спільної парадигми або перспективи, за допомогою якої вони могли б вести змістовний діалог про безпеку в Європі або деінде. В той час як західні держави переглянули своє бачення безпеки, перейшовши до підходу, що ґрунтується на позитивній сумі, для спільного управління "новими" загрозами безпеки взаємозалежної міжнародної системи, що глобалізується, росія так і не переглянула свою точку

зору на безпеку. Росія визначає свою безпеку в рамках політики великої держави, сфер впливу і конкуренції з нульовою сумою, і протягом щонайменше 20 років будувала свій статус і авторитет, протидіючи залученню і діям Заходу [16].

Вищезгадана відсутність спільної парадигми безпеки між росією і Заходом перешкоджає досягненню взаємовигідних результатів у сфері безпеки, оскільки комунікація між росією і західними державами не спрацьовує. Але комунікація - або, ще краще, дипломатія - є єдиним інструментом, який може досягти зниження напруженості в довгостроковій перспективі. Крім того, дипломатія є чи не єдиним інструментом, який може сприяти побудові довіри, а отже, і врегулюванню конфліктів. Саме під час криз дипломатія набуває ще більшої цінності, ніж у мирні часи. Це розуміння визначило ставлення Фінляндії до дипломатії щодо росії з початку 2014 року: необхідність взаємодіяти, спілкуватися один з одним зараз, коли відносини є найгіршими за досить довгий час [144].

Повномасштабна війна росії проти України, розпочата 24 лютого 2022 року, зруйнувала можливість значущих дипломатичних результатів між росією та Заходом. З точки зору невеликої держави, що межує з військовою великою державою, це може мати катастрофічні наслідки для Європи, регіону Балтійського моря та Фінляндії. Фінляндія розпочала процес переосмислення своїх безпекових і політичних поглядів одразу після початку російського вторгнення в Україну. Подача заявки на членство в НАТО є найяскравішим проявом цих кардинальних змін. Таким чином, з цього моменту Фінляндія фактично відмовилася від політики нейтралітету [93].

Варто зазначити, що навіть попри те, що Фінляндія (і всі інші держави) зіткнулася з досить сприятливим міжнародним оточенням у 1990-х роках і пізніше, фінська позиція щодо військової готовності не зазнала суттєвих змін. Через величезний військовий потенціал росії для Фінляндії довгострокова військова ситуація не зазнала кардинальних змін. Політична мотивація і

наміри Росії щодо Фінляндії могли змінитися протягом 1990-х років, але її існуючий військовий потенціал залишався загрозливим.

Таким чином, після холодної війни Фінляндія ніколи не відмовлялася від питань, пов'язаних з військовим стримуванням або обороною. Незважаючи на те, що було кілька раундів пристосування сил оборони мирного (і воєнного) часу до вимог безпекового середовища і заходів економічної економії, єдиним критерієм для фінських збройних сил була і залишається здатність захищати 100 відсотків території і суспільства Фінляндії від зовнішніх військових загроз [32].

У той час, як більшість європейських держав здійснили фундаментальну трансформацію своїх збройних сил після холодної війни - перейшли від широкомасштабних бойових можливостей до невеликих добровольчих сил, оптимізованих для багатонаціональних експедиційних операцій в цілях підтримки стабільності, військового врегулювання кризових ситуацій або боротьби з повстанцями, фінський підхід до оборони мало змінився. Фінляндія розташована поруч з великою військовою державою, тому логіка військової оборони не змінилася на початку 1990-х років, навіть після розпаду Радянського Союзу. Хоча західні рамки міжнародної безпеки суттєво змінилися в 1990-х роках і пізніше, Фінляндія продовжувала закуповувати основні бойові танки (сотнями), реактивні системи залпового вогню, винищувачі-перехоплювачі, зенітно-ракетні комплекси наземного базування та інші військові системи, що вимагаються оборонним підходом до "великої війни" та відповідають стандартам НАТО [77].

Керівним принципом у сфері військової оборони був довгостроковий підхід, необхідний для підтримки і розвитку військового потенціалу: швидкі розвороти неможливі. Військова трансформація займає близько 30 років. Позбутися наявних сил і засобів можна за кілька років, а на розбудову нових потрібні роки і десятиліття [143]. Саме такий підхід до військової сфери реалізовувала Фінляндія: накопичення достатньої кількості техніки та

боєприпасів, модернізація, спільні навчання з країнами НАТО дозволили Фінляндії відмовитися від нейтралітету в такий важливий момент і швидко вступити в Альянс.

Станом на 2022 рік політика Фінляндії щодо росії переживає трансформаційний етап. Можна з упевненістю сказати, що, незалежно від результату на полях битв в Україні, відносини Фінляндії з росією не повернуться до того, якими вони були до війни. Оскільки путін став персоною нон-грата на Заході, політичні зв'язки між Фінляндією та росією переживають історичний розрив. Дипломатична взаємодія зведена до мінімуму, економічні відносини розірвані, а культурна і громадська взаємодія скоротилася [185].

Розрив відносин Фінляндії з росією являє собою серйозний злам попереднього дипломатичного підходу Гельсінкі до москви. У минулому Фінляндію часто називали “заклинателем ведмедів” через її розуміння та умиротворення росії. Примітно, що нинішні президенти Фінляндії та росії зустрічалися або проводили телефонні розмови понад 40 разів у період з 2012 по 2022 рік. Традиційно президенти зустрічалися щонайменше двічі на рік: один раз у Гельсінкі і один раз у москві. Остання телефонна розмова між ними відбулася в травні 2022 року, коли вони обговорювали заявку Фінляндії на вступ до НАТО [140].

Зміна тону Фінляндії стала очевидною після лютого 2022 року. У своїй промові для фінських послів у серпні того ж року президент Ніністьо зазначив, що від колишніх відносин Фінляндії з росією залишилося небагато; він зазначив, що довіра зникла і не видно нічого, на чому можна було б побудувати новий початок [154]. Крім того, у своїй новорічній промові 2023 року Ніністьо порівняв путіна зі Сталіним, оцінюючи розвиток війни в Україні, що є чітким сигналом того, що відносини між двома країнами серйозно погіршилися [154].

Зміна не була суто риторичною. У 2022 році відбулися події, які були б неможливі роком раніше. Окрім заявки на вступ до НАТО (18 травня),

Фінляндія вперше відправила летальну зброю країні, яка перебувала у стані війни з росією. Фінляндія майже повністю закрила російсько-фінський кордон для руху, були відрізані останні залишки газової залежності. Фінляндія почала планувати будівництво потужних парканів на своїх кордонах, а російського посла у Фінляндії не запросили на щорічний прийом до президента з нагоди Дня незалежності в грудні.

До минулого року наявність каналів зв'язку з москвою була інструментом, який дозволяв Гельсінкі бути в курсі питань, що стосуються її безпосередньої національної безпеки, а також стежити за своїм сусідом. Це також давало Фінляндії доступ до інформації та поглядів кремля, що робило Гельсінкі цікавим партнером у питаннях, пов'язаних з росією [24].

Для Фінляндії 2022 рік ознаменував повне повернення реваншистської та небезпечної росії. Всупереч думці про те, що Гельсінкі боїться прямої російської військової агресії, рішення подати заявку на членство в НАТО в травні 2022 року ґрунтувалося передусім на проактивному управлінні ризиками. Важливо, що попередні обмеження Фінляндії - національна оборона, міжнародний порядок, заснований на правилах, і тісна оборонна співпраця з НАТО - були визнані недостатніми на тлі російської війни в Україні [74].

Погрози путіна не допустити подальшого розширення НАТО також розглядалися як такі, що обмежують суверенітет Фінляндії і потенційно є спробою втягнути Фінляндію в орбіту росії. Поза межами НАТО загроза для Фінляндії не обов'язково полягала б у прямій і тотальній військовій конфронтації з росією. Скоріше, це було б значне послаблення геополітичної позиції Фінляндії. Наприклад, загроза Фінляндії могла б походити від російських військових або іншого гібридного сценарію. За сценарію, коли Фінляндія не є членом НАТО, росія могла б вимагати її капітуляції, використовуючи ядерний примус або обмежені військові можливості. Без

статті 5 НАТО не було б жодних гарантій допомоги, що робило б Фінляндію вразливою.

Зрештою, Фінляндія скористалася моментом відволікання уваги росії і її нездатністю перешкодити розширенню НАТО, зростанням громадської підтримки членства в Альянсі і відважним опором України, що дало Гельсінкі життєво важливий час для підготовки процесу подання заявки на вступ як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. Те, що путін сприйняв як тріумф росії в Україні, виявилось грандіозною поразкою росії в Північній Європі, оскільки Фінляндія і Швеція змогли скористатися моментом і вступити до лав НАТО [184].

Будучи незалежною, нейтральною, але добре озброєною військовою державою, Фінляндія вже досягла мети НАТО - витратити 2% свого ВВП на військові потреби [46]. Вона також має потужну оборонну промисловість, яка виробляє власні сучасні військові кораблі, артилерію, штурмові гвинтівки та інше озброєння [46].

Членство в НАТО інтегрує фінську оборонну промисловість у прибутковий ринок озброєнь НАТО, збільшивши продажі фінської зброї, а також створить умови для закупівлі більшої кількості новітніх озброєнь США і союзників для власних збройних сил і для співпраці над спільними проектами з виробництва озброєнь з фірмами з більших країн-членів НАТО. Оскільки військові бюджети НАТО зростають і, ймовірно, продовжуватимуть зростати, уряд Фінляндії явно стикається з тиском з боку збройової промисловості та інших зацікавлених сторін. По суті, її власний невеликий військово-промисловий комплекс не хоче залишатися осторонь [40].

З моменту вступу до НАТО Фінляндія вже виділила 10 мільярдів доларів на закупівлю винищувачів F-35 американського виробництва для заміни трьох ескадрилій F-18 [33]. Вона також приймає заявки на нові системи протиракетної оборони і, як повідомляється, намагається вибрати між індійсько-ізраїльським зенітно-ракетним комплексом Barak 8 і американсько-

ізраїльською системою David's Sling, створеною ізраїльською компанією Raphael і американською Raytheon [33].

Фінське законодавство забороняє країні володіти ядерною зброєю або допускати її в країну, на відміну від п'яти країн НАТО, які зберігають запаси американської ядерної зброї на своїй території: Німеччини, Італії, Бельгії, Нідерландів і Туреччини. З іншого боку, Фінляндія подала документи на вступ до НАТО без винятків, на яких наполягали Данія і Норвегія, що дозволяють їм заборонити розміщення ядерної зброї. Це робить ядерну позицію Фінляндії унікально двозначною, незважаючи на обіцянку президента Саулі Нііністо, що “Фінляндія не має наміру розміщувати ядерну зброю на нашій землі” [75].

Фінляндія звільнилася від кайданів свого політично болючого минулого. Вона завжди була західною країною, але тепер вона офіційно посіла своє місце і в НАТО. Відтепер основна увага в Гельсінкі зосереджена на продовженні допомоги Україні в захисті її незалежності і на діяльності з позиції віднайдені свободи, з посиленою міжнародною позицією і з більшим простором для маневру на шляху до миру і стабільності в Європі.

РОЗДІЛ 3

НЕЙТРАЛІТЕТ ШВЕЦІЇ

3.1. Історія нейтралітету Швеції та елементи моделі шведського нейтралітету

Швеція має довгу історію нейтралітету, що тягнеться з початку XIX ст., тому Швеція традиційно не вважається блоковою державою. Швеція не була військово окупована з 1523 року і не воювала з 1814 року. У XVII ст. Швеція була великою військовою державою в Європі і деякий час контролювала Фінляндію і Норвегію.

У XVII ст. до складу Шведської імперії входила сучасна Швеція, частини Данії, Фінляндії, росії, Естонії, Латвії та північної Німеччини. Швеція вела війни проти таких держав, як Данія, Польща та росія. Її роль у Тридцятилітній війні (1618-1648) була значною і допомогла визначити політичний і релігійний баланс сил у Європі, який переважає донині. Швеція вторглася в росію в 1700 році і була близька до перемоги над росіянами. Однак війська Петра I перемогли шведів у 1709 році, і після цього могутність Швеції занепала, оскільки одне за одним втрачалися її зовнішні завоювання. У 1809 році Швеція була змушена поступитися Фінляндією росії [111].

Хоча нейтралітет Швеції не був офіційно закріплений до підписання Кільського договору в 1914, він має коріння у зовнішній політиці, відомій як *“Політика 1812 року”*, коли Швеція прийняла нейтралітет після втрати Фінляндії на користь росії, що значною мірою поклало край безпосередній участі країни у військових діях. Останньою великою кампанією за участю шведських збройних сил була війна за незалежність Норвегії 1814 року. Після цього шведські збройні сили здебільшого брали участь у миротворчих операціях [92].

Закріплення політики нейтралітету допомогло Швеції не втягнутися у Першу світову війну. Незважаючи на прони́мецьку орієнтацію шведського уряду та особисто королеви Вікторії, парламент одностайно підтримав декларацію про нейтралітет у світовому конфлікті. Хоча шведська зовнішня торгівля перебувала під великим тиском з боку обох воюючих блоків, Швеція стала економічно і політично сильнішою і більш рішучою в політиці військово-політичного нейтралітету [158].

Після Другої світової війни та тривалих парламентських дебатів Швеція приєдналася до Ліги Націй, що призвело до практики *“активної політики нейтралітету”*. Кінцевою причиною вступу країни до Ліги Націй була оцінка цієї міжнародної організації як культурно сучасної та такої, що працює на користь миру, що вважається традицією для шведів. У цьому дусі зміцнення миру Швеція, наприклад, прийняла рішення Ліги Націй щодо Аландських островів, які залишаються під суверенітетом Фінляндії, і зберегла їх як демілітаризовану територію. А під впливом тих, хто був стурбований тим, що вступ до Ліги Націй підірве політику нейтралітету, шведський уряд заявив, що Швеція не вважає себе зобов'язаною брати участь у будь-яких військових заходах [158].

Після початку Другої світової війни Швеція негайно оголосила про свій нейтралітет і позаблоковість і намагалася створити блок нейтральних країн, які не взяли на себе жодних зобов'язань, включаючи Бельгію, Нідерланди, Данію, Норвегію, Фінляндію та країни Балтії. Швеція була змушена негайно переглянути свій підхід, оскільки ситуація в регіоні змінилася. Після нападу Радянського Союзу на Фінляндію в листопаді 1939 року Швеція оголосила себе нейтральною стороною і почала підтримувати боротьбу фінів проти Радянського Союзу боєприпасами, зброєю та спорядженням, а також дозволила понад 8000 шведських добровольців воювати у Фінляндії [78].

З окупацією Данії та Норвегії німцями і битвою Фінляндії з радянськими військами війна підійшла до Стокгольма, і шанс військової окупації Швеції

став цілком реальним. Усвідомлюючи німецьку загрозу, Швеція проголосила суворий нейтралітет, щоб уникнути долі Данії та Норвегії. Це свідчило про те, що ідеологічна та культурна спорідненість або попередня політична співпраця зі скандинавськими державами були подолані підходом *realpolitik*, коли інтереси безпеки та оборони Швеції вийшли на перший план заради запобігання втягненню країни у війну або навіть окупацію [175].

Оцінка балансуєчої зовнішньої політики Швеції цього періоду є більш ніж неоднозначною, оскільки, з одного боку, Швеція підтримала норвезький рух опору, сприяла втечі 8000 данських євреїв до Швеції, прийняла 35000 біженців з країн Балтії та допомогла влаштувати 70000 фінських дітей у прийомні сім'ї [153]. З іншого боку, вона дозволила німцям використовувати свою територію, повітряний простір і територіальні води для пересування військ і пішла на поступки Німеччині, яка могла безперервно експортувати шведську залізну руду для забезпечення потреб своєї військової промисловості. Незважаючи на цю *балансиуючу політику нейтралітету*, що розділила політичне керівництво і суспільство Швеції, і невеликий простір для політичного маневру, Швеції вдалося зберегти нейтралітет до кінця Другої світової війни. Політика нейтралітету принесла Швеції свої плоди, оскільки країна залишилася осторонь світових воєн та їхніх руйнівних соціальних, економічних та інфраструктурних наслідків, що лише зміцнило і виправдало бажання країни залишатися на цьому шляху й надалі [153].

Після Другої світової війни, під час геополітичних змін і консолідації біполярного світового порядку Швеція мала намір знайти своє місце в регіональному контексті та на міжнародній арені. Одним із прикладів цього була ідея створення нейтралістського Скандинавського оборонного союзу, який мав би привести до координації зовнішньої та оборонної політики Швеції, Норвегії та Данії. Співпраця у сфері безпеки залишалася б під національним суверенітетом країн, але вимагала б спільних дій і рішень у питаннях безпеки як блок. До 1949 року західні країни - включаючи Данію і

Норвегію як членів-засновників - звернулися до ширшого, євроатлантичного співробітництва у сфері безпеки, а саме до Організації Північноатлантичного договору (НАТО) для стримування Радянського Союзу. Таким чином, міжконтинентальна НАТО замінила регіональну ініціативу Скандинавського оборонного союзу [111].

У тіні НАТО і Варшавського договору (ВП) Швеція вирішила дотримуватися добре випробуваної *політики нейтралітету і позаблоковості*. Хоча вона також прагнула розвивати адекватний військовий потенціал, щоб протистояти можливій військовій агресії з боку інших країн (головним чином, з боку ОВД). Це нарощування потенціалу включало збільшення оборонних витрат, збереження загальної військової повинності, часткову самодостатність у сфері військових технологій і навіть реалізацію незалежної програми створення ядерної зброї, від якої відмовилися в 1950-х роках. Всі ці заходи призвели до того, що, незважаючи на нейтралітет, у 1960-х роках шведська армія налічувала 850 000 військовослужбовців (після мобілізації) з винищувачами власного виробництва, підводними човнами, танками і четвертими за чисельністю військово-повітряними силами у світі за часів холодної війни [29].

Швеція утримувалася від вступу до будь-яких політичних або військових союзів та організацій, які, на їхню думку, могли поставити під загрозу нейтральний статус країни в очах міжнародної спільноти, однак поглиблення зв'язків із США та країнами НАТО чітко прив'язувало її до Заходу, вона навіть брала участь у розвідувальних операціях.

Стокгольм також приєднався до таких організацій і форумів, які, на його думку, могли б узгоджуватися з політикою нейтралітету. Швеція приєдналася до Організації Об'єднаних Націй у 1949 році, ініціювала створення Північної Ради (платформи для міжпарламентської співпраці між північними країнами) у 1952 році та стала членом Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) у 1960 році. Приєднання до цих організацій свідчить про те, що хоча Швеція

прагнула просувати шведську модель “третього шляху” у біполярному світі, вона також дала зрозуміти, що її ідентичність полягає не лише у нейтралітеті, а й у приналежності до Заходу. І ця одностайна ідентичність позначила подальший шлях Швеції до західної інтеграції і після холодної війни [63].

Таким чином, інтерпретація шведської політики нейтралітету під час холодної війни має дві основні точки зору. Перша - це загальний погляд, що нейтралітет Швеції мав на меті послабити напруженість у мирний час і вберегти країну розташовану між Сходом і Заходом від нової великої, а в найгіршому випадку навіть ядерної війни. Друга точка зору полягає в тому, що нейтралітет ніколи б не спрацював під час війни, зважаючи на геополітичне становище Швеції. Швеція була б атакована СРСР, оскільки була західною країною на шляху його нападу або втягнута у війну на боці союзників через свою співпрацю із Заходом, включаючи терпимість до прольотів союзних бомбардувальників. Під час холодної війни Швеція дотримувалася політики нейтралітету, оскільки бачила в ньому перевірений і найкращий спосіб зберегти свою цілісність і зміцнити свою безпеку [53].

В 1995 році, коли Швеція вступила до Європейського Союзу, її стимули для цього були виключно економічними. Розвиток розгалуженої системи соціальної держави був основним елементом “шведської моделі”, але помилкові рішення в економічній політиці та міжнародна рецесія призвели до фінансової кризи на початку 1990-х [63]. ВВП Швеції скоротився приблизно на 5%, а центральний банк підвищив відсоткові ставки до 500%, щоб захистити шведську крону від девальвації [166]. Щоб зберегти державну систему загального добробуту і підвищити конкурентоспроможність Швеції, членство в ЄС вважалося неминучим кроком для країни. І вона зробила це в 1995 році після референдуму, на якому 52,3% виборців висловилися за вступ до ЄС [63].

Побічний вплив ЄС проявлявся в тому, що незабаром спільні інституції ЄС почали розширювати свій вплив з економічних аспектів на інші сфери і

вимагав від членів глибшої інтеграції. І ця інтеграція почала розвивати і послаблювати сувору політику нейтралітету Швеції.

Шведський нейтралітет став ще більш сумнівним після Лісабонського договору 2007 року (набув чинності у 2009), який, серед іншого, мав на меті зміцнити солідарність між країнами-членами ЄС. Положення про взаємну оборону в статті 42.7 Договору про Європейський Союз проголошує: “Якщо держава-член стає жертвою збройної агресії на своїй території, інші держави-члени зобов'язані надавати їй допомогу і сприяння всіма засобами, що знаходяться в їхньому розпорядженні, відповідно до статті 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй” [49]. І хоча в тексті також зазначено, що це положення “не зашкодить специфічному характеру політики безпеки і оборони окремих держав-членів”, яке, як вважається, стосується нейтральних або позаблокових держав-членів ЄС як можливість відмовитися від участі в разі нападу, то все одно виникає питання, як Швеція може бути членом ЄС з положенням про взаємну оборону і водночас ефективно підтримувати свій нейтральний статус [49].

У 2009 році разом із положенням ЄС про взаємну оборону та положенням про солідарність (стаття 222 Договору про функціонування Європейського Союзу, або Римського договору) парламент Швеції прийняв декларацію про солідарність з ЄС та іншими північними країнами. У декларації, яка тепер стала невід'ємною частиною шведської стратегії безпеки, йдеться про те, що Швеція не залишатиметься пасивною у випадку, якщо інша країна-член ЄС або країна Північної Європи зазнає катастрофи або нападу, та надасть їм підтримку, в тому числі й військову [81]. Швеція також розраховує на те, що ці країни зроблять те ж саме для неї. Дехто з експертів трактує цю декларацію солідарності як повну відмову від політики нейтралітету [81].

Навіть якщо Швеція не бажає сприяти створенню Європейського оборонного союзу і підтримувати міжурядову співпрацю замість централізації, коли йдеться про політику безпеки і оборони ЄС, участь країни в декількох

оборонних програмах і місіях ЄС ставили під сумнів твердження про те, що країна все ще зберігає нейтралітет. Шведські миротворчі війська розгорнуті з метою навчання в різних місіях ЄС, включаючи Центральноафриканську Республіку, Малі і Сомалі [51].

Швеція також підтримує цивільний вимір Спільної політики безпеки і оборони ЄС, бере участь у проектах в рамках Постійного структурованого співробітництва ЄС (PESCO або ПСР), а також має статус спостерігача за іншими. Швеція приєдналася до восьми проектів Європейського оборонного фонду (ЄОФ) і брала участь у бойовій групі ЄС “Північні країни”, яка була готова до операцій у 2008 і 2011 роках і налічувала близько 2 500 багатонаціональних солдатів [49].

Незважаючи на поглиблення інтеграції Швеції в ЄС і оборонну співпрацю з країнами-членами, країна все ще визначала нейтралітет як основу своєї ідентичності. Іншими словами: останнім фактором, що вказував на нейтралітет і позаблоковість Швеції, був той факт, що вона ще не вступила до НАТО.

Як і Фінляндія, у 1994 році Швеція приєдналася до програми НАТО “Партнерство заради миру” (ПЗМ), яка дозволяє двостороннє практичне співробітництво між країнами, що не є членами НАТО, і організацією з певних питань і пріоритетів [135]. Вступ також приніс економічні вигоди для країни, оскільки шведські військові і автомобільні заводи стали активними постачальниками озброєнь для нових незалежних балканських держав, але шведська військова техніка також виявилася альтернативою для східноєвропейських країн у модернізації їхніх армій.

Скорочення та розформування збройних сил Швеції розпочалося паралельно із приєднанням країни до програми “Партнерство заради миру”. Трансформація армії була зосереджена на формуванні таких сил, які були б придатні для виконання експедиційних і миротворчих місій ООН, Європейського Союзу або НАТО [189].

Участь Швеції у закордонних місіях і операціях НАТО - навіть з більшою готовністю, ніж деякі країни НАТО - також свідчить, на думку автора, про глибоку співпрацю країни з оборонним альянсом. Шведські війська були задіяні в Боснії, Косово, Афганістані та Лівії. Незважаючи на те, що остання операція розділила навіть членів НАТО, оскільки такі країни, як Німеччина, Польща, Іспанія та Туреччина не брали участі, Швеція приєдналася до цієї ініціативи. Крім того, Швеція також брала участь у багатонаціональному корпусі швидкого реагування альянсу, Силах реагування НАТО, а в 2016 році Швеція ратифікувала Угоду НАТО про підтримку приймаючої країни (HNS), яка надає доступ НАТО до операцій на шведській території під час навчань або у випадку конфлікту за координації з приймаючою країною [159].

Отже, Швеція прагнула бути максимально інтегрованою і оперативно сумісною з НАТО, не будучи при цьому членом Альянсу. Вона залишала відкритою можливість як триматися осторонь, так і швидко приєднатися до альянсу, якщо цього вимагатимуть інтереси країни та ситуація з безпекою у разі початку війни.

Шведська громадська думка щодо вступу до НАТО за останнє десятиліття суттєво змінилася через поширення серйозних загроз, що ставлять під загрозу безпеку і стабільність європейських країн або навіть континенту. Починаючи з 2010-х років Європа все частіше стикається з такими загрозами і нападами на своїй території, яких вона не відчувала десятиліттями [59]. З одного боку, недержавні актори, такі як терористичні організації та терористи-одинаки, здійснили кілька нападів, які кинули виклик безпеці Європи та її, як вважалося, спокійному способу життя (“Норвегія 2011”, “Париж 2015”, “Ніцца, Брюссель і Берлін 2016”, “Барселона і Манчестер 2017”, “Відень 2020”) [115].

З іншого боку, зухвалі або навіть агресивні дії державних акторів також стали реальністю в Європі, що змушувало ЄС та євроатлантичний блок

шукати спільну відповідь. Звичайно, сприйняття можливих агресивних дій з боку держави є основним чинником, що змушувало громадськість і політичне керівництво нейтральної Швеції змінювати свій погляд на вступ до НАТО заради безпеки і оборони.

У лютому і березні 2014 року росія вторглася на Кримський півострів і анексувала його в Україні. У квітні 2014 року демонстрації проросійських груп і зіткнення між підтримуваними росією сепаратистами та українськими військовими на Донбасі переросли у війну. Війна зайшла в глухий кут між українськими військовими та підтримуваними росією сепаратистами, яким допомагали російські війська в самопроголошених Донецькій і Луганській республіках [155].

Збройна анексія Криму та російське вторгнення у Східну Україну викликали глибоке занепокоєння у країнах Балтії та Північної Європи, які побоювалися, що експансіонізм росії врешті-решт дійде і до них. І страх перед російським інтервенціонізмом та експансіонізмом вже у 2014 році спричинив помітні зміни у громадській думці Швеції щодо вступу до НАТО: кількість противників скоротилася з 56% до 47%, а кількість прихильників вступу зросла на 5% [59].

Занепокоєння Швеції щодо російського інтервенціонізму зовсім не були безпідставними, враховуючи неодноразові порушення росією повітряного простору та територіальних вод Швеції протягом останніх років (пізніше ці занепокоєння сягнули свого максимуму після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Поява таємничого підводного човна у водах навколо Стокгольма викликала величезну військову кампанію та “полювання” у 2014 році [161]. У 2020 році широка військова активність росії в Балтійському морі призвела до підвищеної готовності шведських військових та розгортання військ на Готланді після того, як російські військові кораблі пропливли близько до острова [57].

Кремль також кілька разів випробовував рішучість Швеції, порушуючи її повітряний простір: у 2013 році російські військові літаки виконали провокативну навчальну місію над шведським островом Готска Санден, на яку Швеція не змогла відреагувати вчасно без допомоги НАТО [147]. Наступного, 2014 року, у Швеції було зафіксовано десять порушень з боку росії. Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг у своїй щорічній доповіді за 2015 рік заявив, що російські літаки імітували ядерні атаки на НАТО та його партнерів [150]. Ці порушення і погрози, безумовно, підштовхнули Швецію (і Фінляндію) до вступу в НАТО.

Політика нейтралітету прийшла до Швеції з реального політичного усвідомлення можливостей країни та її геополітичного становища. Незважаючи на те, що країна знаходиться на північній периферії Європи, вона розташована в буферній зоні між Сходом і Заходом, що робить її вразливою до вічної війни між двома полюсами. У наполеонівських війнах, коли Швеція втратила понад третину своєї території, вона зрозуміла, що не має достатнього військового потенціалу для збереження своєї політичної та територіальної цілісності як буферної держави. Отже, для власного виживання країна вирішила шукати і розвивати політику нейтралітету. Оскільки ця політика допомогла Швеції уникнути світових воєн та їхніх катастрофічних соціально-економічних наслідків, нейтралітет і позаблоковість не просто зміцнилися в країні, але й стали ідентичністю шведського народу і політичного керівництва в епоху холодної війни [8].

Проте шведський нейтралітет ніколи не був суворою і пасивною політикою нейтралітету. По-перше, Швеція завжди прагнула мати достатній військовий потенціал, щоб захистити себе у випадку війни та/або у випадку, якщо її нейтралітет буде порушено. По-друге, в рамках політики нейтралітету і позаблоковості Стокгольм завжди дозволяв собі маневрувати відповідно до своїх інтересів і цінностей. Такий гнучкий підхід дав країні можливість

залишатися на “західному” шляху та інтегруватися в систему західних інституцій відповідно до свого нейтралітету під час холодної війни.

Після падіння “залізної завіси” Швеція мала намір зберегти нейтральну спрямованість своєї зовнішньої та безпекової політики, але економічні, політичні та безпекові зміни на внутрішній, європейській та міжнародній арені спонукали країну до обережних, але постійних кроків у напрямку відходу від своєї традиції нейтралітету. Оскільки Швеція є членом Європейського Союзу і робить значний внесок у безпекові, оборонні та зовнішньополітичні ініціативи блоку, включаючи миротворчі місії ЄС, існування шведського нейтралітету на практиці було дуже сумнівним. І хоча Швеція вважала нейтралітет основою своєї ідентичності, на відміну від Фінляндії, її безперервні, але обережні кроки в бік НАТО поступово розмили реальність цієї ідентичності.

3.2. Роль Швеції у відносинах з Україною до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну

Спираючись на історичний контекст, логічним кроком буде дослідити дипломатичну та стратегічну роль Швеції у відносинах з Україною, що є важливим аспектом для розуміння ширшого скандинавського підходу до східноєвропейської політики та до вірогідності ескалації війни з росією.

Королівство Швеція має старовинні та невід’ємні зв’язки з Україною, які тягнуться з періоду Середньовіччя. В епоху Раннього Нового часу Шведське королівство активно підтримувало дипломатичні зв’язки з Богданом Хмельницьким та його спадкоємцями в період Козацької революції у XVII ст. Інтерес Швеції до подій в Україні був обумовлений потенційним союзництвом українських козаків у боротьбі проти московії та інших опонентів на міжнародній арені. Швеція стала першою країною, що на міжнародному рівні

визнала кордони новоутвореної української козацької держави середини XVII ст., які простягалися аж до Вісли на заході та Пруссії на півночі [15].

Наступним важливим періодом у розвитку українсько-шведських відносин стало співробітництво гетьмана України Івана Мазепи, який шукав потужних союзників для створення незалежної української держави, зі шведським королем Карлом XII. Незважаючи на поразку в Полтавській битві та смерть Мазепи українсько-шведські відносини продовжилися.

Гетьман Пилип Орлик, наступник Мазепи, вважав одним зі своїх пріоритетів отримання шведської підтримки для Гетьманату, гарантуючи незалежність та територіальну цілісність України. Це прагнення було відображене у відомій Конституції Пилипа Орлика, відомій як «Бендерська конституція». Шведський монарх взяв на себе зобов'язання захищати Військо Запорізьке Низове Військо та забезпечувати його військовою підтримкою до повного звільнення України від підвладності московії [194].

Хоча в першій чверті XVIII ст. плани щодо реалізації декларованих цілей не були досягнуті, історична пам'ять про міцні українсько-шведські зв'язки залишилася. У період між 1918 і 1920 роками Швеція встановила дипломатичні зв'язки з Україною. Першим послом, який представляв Українську Державу та Українську Народну Республіку (УНР), був генерал Борис Баженов (1918–1919), а наступним послом став правник Костянтин Лоський (1919–1920). Документи, що засвідчують діяльність цієї дипломатичної місії, знаходяться в Національному архіві Швеції. Зі свого боку Швеція також мала свої консульські представництва в Україні у 1918 році, зокрема Генеральне консульство в Одесі, Консульство в Києві та Віцеконсульства в Миколаєві та Бердянську [11].

Враховуючи описаний вище історичний фон, не дивно, що Швеція стала першою країною Північної Європи, яка визнала незалежність України 19 грудня 1991 року, а вже 13 січня 1992 року між країнами були встановлені дипломатичні відносини. У вересні 1992 року відбулося відкриття Посольства

Королівства Швеція в Україні. Першим послом Королівства Швеція в Україні, призначеним у 1992 році, був Мартін Ларс Вільгельм Алексіс Халлквіст, а першим послом України в Швеції став Костянтин Масик [11].

У 1994 році було відкрито дипломатичне представництво України в Стокгольмі. Першим українським послом з резиденцією у місті Стокгольм став Олександр Сліпченко у 1999 році. У березні 1999 року державний візит до Швеції президента України Леоніда Кучми відкрив двосторонній діалог на найвищому рівні. У листопаді 2016 року президент України Петро Порошенко здійснив офіційний візит до Швеції. У січні 2006 року прем'єр-міністр Швеції Гьоран Перссон відвідав Україну, а в жовтні 2008 року король Швеції Карл XVI Густав і королева Сільвія перебували з державним візитом в Україні. Цей королівський візит підтвердив високий рівень політичної довіри між обома країнами і підтримку Швецією євроінтеграційного курсу України [13].

У парламентах обох країн функціонують групи для двосторонньої міжпарламентської співпраці. У Верховній Раді України діє Група з міжпарламентських зв'язків з Королівством Швеція, а в шведському Ріксдазі - Асоціація дружби з Україною. Стосовно договірно-правової бази українсько-шведських відносин, з 2016 року й по сьогодні, вона включає 24 угоди [3]. Серед найважливіших з них Конвенція про уникнення подвійного оподаткування та запобігання податковим ухиленням стосовно податків на доходи і майно (1996) та Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій (1997) [3].

Швеція стала ключовим міжнародним донором у підтримці різних реформ в Україні. За кошти шведських платників податків було започатковано численні проекти, що охоплюють такі сфери, як державне управління, судовий, фінансовий та енергетичний сектори, а також розвиток громадянського суспільства. Наприклад, Швеція виступає як один із основних спонсорів Асамблеї Е5Р, що здійснює проекти в Україні, спрямовані на підвищення ефективності централізованого теплопостачання та громадських

будівель. Ці ініціативи відображають відданість Швеції підтримці демократичних перетворень та європейської інтеграції в Україні, яка триває вже понад два десятиліття [11].

Україна та Швеція плідно співпрацюють на регіональному рівні, встановивши партнерські зв'язки між деякими містами. Наприклад, Київ та Стокгольм, Луганськ і Вансбру, Хмельницький і Крамфорс є містами-партнерами, що спільно розвивають взаємні відносини. Крім того, міста Київ, Львів, Одеса та Харків співпрацюють зі шведськими містами Стокгольм, Гетеборг і Мальме у рамках мережі для розвитку регіонального співробітництва під назвою "Eurocities" [11].

Після Помаранчевої революції 2004 року в Україні спостерігався сплеск підтримки з боку Швеції, що супроводжувався збільшенням обсягів допомоги та політичної підтримки. З початку 2005 року обсяги фінансової підтримки, надаваної Швецією Україні, стабільно зростали, досягнувши свого піку у 2009 році (36,3 мільйони доларів) та у 2011 році (41,7 мільйонів доларів) [3]. Однак, внаслідок відсутності політичної волі з боку українського керівництва здійснювати необхідні реформи та змін у зовнішній політиці після 2010 року, було припинено реалізацію численних амбітних українсько-шведських проектів та ініціатив [3].

Співпраця Швеції з Україною в галузі розвитку спрямовувалася на підтримку реформ у сферах, в яких Україна взяла на себе зобов'язання перед Європейським Союзом. Основною метою шведської допомоги в період з 2009 по 2013 роки було поглиблення інтеграції України з ЄС у сферах демократичного управління та прав людини, а також раціональне використання природних ресурсів і охорона довкілля. Пізніше до цього списку були додані економічні реформи, а починаючи з 2014 року, Швеція надавала гуманітарну допомогу Україні [87].

Незважаючи на невдачі в реформах і зростання авторитарних тенденцій в Україні в період з 2010 по 2014 рік, Швеція продовжувала підтримку,

підкреслюючи свою відданість європейському майбутньому України. Протести на Євромайдані та подальша Революція Гідності поживали шведсько-українську співпрацю, оскільки Швеція розглядає європейську інтеграцію як ключовий механізм для підтримки демократичного та економічного розвитку України. Під час свого візиту до України у квітні 2014 року міністр з питань міжнародного розвитку та співробітництва Хіллеві Енгстрем підкреслила, що підтримка, надана Швецією, є стійкою та довгостроковою. Вона наголосила, що шведський уряд вбачає новий імпульс для змін в Україні і зобов'язаний продовжувати надавати значущу підтримку Україні в її інтеграції до Європейського Союзу [3].

Інтереси Швеції в Україні були багатограними і зосереджувалися на відновленні миру та безпеки в регіоні, підтримці демократичних та економічних перетворень в Україні, встановленні високих стандартів у сфері прав людини, а також сприянні торговельно-економічному співробітництву. З іншого боку, Україна шукала підтримки Швеції у протидії російській агресії, підтримки інтеграції до ЄС, довгострокової допомоги у проведенні реформ та рішучої позиції проти російських енергетичних проєктів (Північний потік-2), що підривають позицію України як країни-транзитера газу.

Політичне та економічне співробітництво між Швецією та Україною було позначене дипломатичними візитами високого рівня та значною торговельною взаємодією. Ці заходи підкреслили відданість Швеції процесу європейської інтеграції та реформ в Україні, що проявляється у різних формах допомоги та дипломатичної підтримки [13].

Політичне партнерство України і Швеції не змогло належним чином налагодити економічну основу, незважаючи на спільні зусилля для зміни ситуації. Українські та шведські джерела інформують, що більше 100 шведських компаній мають присутність в Україні через офіси та дистриб'юторів [87]. Однак, статистичні дані з торгівлі та інвестицій показують менш оптимістичну картину. Внесок України у шведський експорт

становить лише 0,3%, а в імпорт - 0,1% [3]. З іншого боку, Швеція займає 20-те місце або 1,1% від загального обсягу двосторонньої торгівлі між Україною та країнами ЄС [3]. Ці показники є досить скромними, і додатково існує значний торговельний дисбаланс, оскільки експорт Швеції в Україну перевищує експорт України до Швеції у п'ятеро. Важливо відзначити, що після тривалого спаду, який досяг свого піку в 2012-2014 роках, в подальших роках спостерігалось певне зростання обсягів торгівлі між цими двома країнами [3].

У 2016 році імпорт з Швеції досяг приблизно 385 мільйонів доларів (+60% порівняно з 2015 роком), що є найвищим показником з 2011 року [3]. Основу шведського експорту складають машини та механізми (70% імпорту), хімічні продукти, папір, а також транспортне обладнання [3]. У 2016 році відбувся значне зростання експорту таких товарів, як енергогенеруючі машини, сільськогосподарська техніка, транспортне обладнання, жири для харчової промисловості. Український експорт до Швеції у 2016 році збільшився на 21% [3], хоча його обсяги залишаються невеликими (74 мільйони доларів), це є найвищим показником з 2008 року. Україна експортує до Швеції такі товари, як двигуни і мотори (24% експорту), вироби з дерева (17%), друкована продукція (15%), меблі та транспортне обладнання [3].

Сприйняття Швецією російської агресії проти України як головного виклику європейській безпеці призвело до радикальної переоцінки її політики безпеки та оборони. Посилення російської військової присутності в Балтійському регіоні, вторгнення в повітряний простір Швеції та імітація ядерної атаки проти Швеції призвели до значного збільшення шведських оборонних витрат і посилення уваги до регіональної співпраці в рамках Скандинавії, країн Балтії та НАТО [162].

Повномасштабне вторгнення в Україну в лютому 2022 року спричинило глибокі зміни у зовнішній політиці Швеції. Історично зберігаючи нейтралітет, Швеція засудила агресію та вжила низку беспрецедентних заходів на підтримку України. Швеція підтримує Україну у військовій, гуманітарній та

цивільній сферах відтоді, як росія розпочала повномасштабне вторгнення. З лютого 2022 року Швеція підтримала численні ініціативи, які допомагають Україні, виділивши близько 30 мільярдів шведських крон (приблизно 2,6 мільярда євро станом на 11 грудня 2023 року) [164]. Разом з ЄС Швеція також запровадила численні пакети санкцій проти росії на додаток до макроекономічної підтримки.

Історично відійшовши від нейтралітету, Швеція вперше санкціонувала пряму військову допомогу Україні. Це включало постачання протитанкового озброєння, систем протиповітряної оборони та засобів індивідуального захисту. У травні 2023 року Швеція приєдналася до консорціуму європейських країн для навчання українських солдатів роботі з новітньою зброєю [121]. Це ознаменувало значну ескалацію участі Швеції, продемонструвавши її відданість зміцненню обороноздатності України.

Швеція рішуче засудила російську агресію на найвищому рівні, виступаючи на міжнародних форумах за притягнення росії до відповідальності. Зокрема, прем'єр-міністр Магдалена Андерссон виступила у вересні 2022 року із закликом до негайного припинення вогню та виведення російських військ. Швеція також очолила зусилля із запровадження всеосяжних санкцій проти росії, узгоджуючи їх із ширшими заходами Європейського Союзу [180]. Андерссон у спільній заяві з Володимиром Зеленським також заявила, що її країна підтримуватиме політику відкритих дверей для України після вступу до НАТО [180].

Реакція Швеції на війну в Україні була багатогранною і непохитною, що знаменує собою значний відхід від історичного нейтралітету цієї країни. Фінляндія, хоча й обережно ставиться до прямої підтримки вступу України до НАТО, залишається рішучою прихильницею територіальної цілісності України і активно долучається до зусиль з надання допомоги. Війна в Україні безповоротно змінила безпековий ландшафт обох країн, підштовхнувши їх до формального членства в НАТО і змінивши їхні регіональні дипломатичні ролі.

Швеція відіграла ключову роль у розвитку відносин з Україною, стаючи міцним союзником та підтримувачем її суверенітету. Історичні коріння цих зв'язків, що сягають Середньовіччя та Ранньомодерного періоду, відображають глибоку взаємну зацікавленість та співпрацю. Важливим етапом стала підтримка Швецією українських зусиль у XVII ст., яка продовжувалася у наступні століття. У сучасну епоху, Швеція активно підтримувала Україну під час її боротьби за незалежність. Вона стала однією з перших країн, яка визнала її суверенітет у 1991 році та встановила дипломатичні відносини. Швеція забезпечувала значну підтримку у реалізації реформ, підкреслюючи свою відданість європейському майбутньому України. Ця підтримка відображає стратегічне партнерство, що підтримує демократичні цінності, що сприяло міжнародній стабільності, що важливо для обох країн.

3.3. Трансформація нейтралітету Швеції під час повномасштабного вторгнення росії в Україну

У Швеції інтенсивно дискутували про можливість приєднання до НАТО, і це рішення стало кульмінацією глибоких обговорень щодо стратегії національної безпеки, в яких брали участь представники всіх політичних сил парламенту та відповідних державних органів, зосереджених на оцінці безпекових викликів.

Посол України в Швеції Андрій Плахотнюк підкреслив, що ця країна повністю усвідомлює загрози, які несе російська агресія: «Швеція реально оцінює безпекову ситуацію, особливо після 2014 року, коли росія окупувала Крим та почала війну проти України. Захоплення Криму, абсолютно brutальне, абсолютно злочинне, неспровоковане, стало тригером, який привів до серйозного перегляду усіх безпекових засад та зовнішньої політики як Швеції так і багатьох країн світу. Тобто це рішення (вступ Швеції до НАТО – авт.) було виважене, максимально пророблене. А поки це питання

розглядається, Швеція уклала так звані політичні декларації про підтримку в безпековій сфері. Це дуже важливо, тому що загроза для Швеції, для країн скандинавського регіону оцінюється об'єктивно, і здійснюються відповідні заходи з реагування» [18], – пояснив Андрій Плахотнюк.

Всупереч поширеній думці, деякі експерти й науковці вважають, що Швеція не була нейтральною з моменту свого вступу до Європейського Союзу в 1995 році, якщо не раніше, аргументуючи це тим, що на відміну від Австрії чи Швейцарії, країна не має конституційно закріпленого нейтралітету. Проте 2022 рік засвідчив історичний розворот шведської військової позаблоковості [169].

Після початку війни в Україні 24 лютого шведський уряд на чолі з тодішнім прем'єр-міністром Магдаленою Андерссон дотримувався обережного підходу. Її партія, соціал-демократи, історично є партією позаблоковості - урядові міністри виключали членство в НАТО ще восени 2021 року. Тим не менш, протягом перших кількох тижнів війни уряд вдався до радикальних кроків, таких як скасування заборони на експорт зброї в зони активних бойових дій, що сталося вперше з 1939 року [99].

Було три вирішальні фактори, які зіграли вирішальну роль щодо відмови від політики нейтралітету. Перший - це, звичайно, 24 лютого 2022 року - вторгнення росії та її агресивна війна проти України. Такою є й офіційна позиція шведського уряду: війна є настільки серйозним викликом європейському порядку безпеки, що всі попередні стратегії і політики мають бути переглянуті, включно з позаблоковістю Швеції. Проте лише за останні 100 років європейська безпека пережила багато серйозних викликів: світові війни, Холодну війну і різні радянські вторгнення в сусідні, навіть союзні, країни, такі як Угорщина і Чехословаччина. І жодна з них не змусила Швецію змінити свою політику нейтралітету. Незмінність цієї політики також була, по суті, офіційною лінією, викладеною шведською прем'єркою на початку березня 2022 року [192]. Однак пізніше того ж місяця вона стала більш

прихильною до ідеї вступу до НАТО, а уряд ініціював створення внутрішньої дослідницької групи, якій було доручено написати звіт про наслідки російської війни проти України. Коли звіт був опублікований у травні 2022 року, його висновки лише опосередковано рекомендували членство в НАТО як найбільш адекватну відповідь на російську агресію [192].

На думку автора магістерської роботи, за всім цим стояв ще один фактор, важливість якого для шведської заявки на вступ до НАТО важко переоцінити, - стратегія фінського уряду. Вже у своїх офіційних новорічних промовах у 2021 році і президент Саулі Ніністьо, і прем'єрміністерка Санна Марін недвозначно вказали на те, що членство в НАТО є на порядку денному Фінляндії. Фінський уряд також доручив дослідницькій групі проаналізувати всі "за" і "проти" членства в НАТО. Звіт і висновки групи були опубліковані в квітні 2022 року, і виявилось, що вони сильно зосереджені на аргументах на користь членства [115].

У цьому контексті прем'єрміністерка Марін відвідала Стокгольм і провела зустрічі зі своїм шведським колегою, зазначивши при цьому, що рішення про те, чи подавати заявку на членство, буде прийнято найближчим часом [27]. Було очевидно, що Гельсінкі перебуває на шляху до членства, навіть якщо це не було чітко прописано. Враховуючи надзвичайно тісну політичну і військову співпрацю Швеції з Фінляндією, а також спільну історію і геостратегічну залежність країн одна від одної, ставало дедалі зрозуміліше, що членство Фінляндії майже автоматично призведе до членства Швеції. Залишатися поза Альянсом у разі вступу Фінляндії, на думку більшості шведських аналітиків, військових і більшості соціал-демократичних урядовців, було б абсолютно неприйнятним з політичних, геостратегічних і суто військових міркувань [27].

Існує і третій фактор надзвичайної важливості, що лежить в основі шведського рішення. Цей фактор можна назвати "оборонним дефіцитом". Протягом усієї холодної війни Швеція підкріплювала свою політику безпеки,

тобто політику нейтралітету, дуже потужною оборонною позицією. Ще у 1980-х роках Швеція мала мобілізаційні сили оборони чисельністю близько 800 000 військовослужбовців, в тому числі 30 армійських бригад, понад 300 сучасних винищувачів вітчизняного виробництва, військово-морський флот з 55 надводних кораблів і 12 підводних човнів, і потужну берегову артилерію [192].

До кінця холодної війни Швеція дуже серйозно ставилася до свого збройного нейтралітету, витрачаючи близько 3% свого ВВП на оборону протягом десятиліть. Однак після закінчення холодної війни ситуація докорінно змінилася: збройні сили були скорочені приблизно на 90%. Зрозуміло, що такі сили не здатні самотійно протистояти російській атаці. Генерал Сверкер Гьорансон, тодішній верховний головнокомандувач збройних сил, заявив у 2013 році, що в разі військового нападу Швеція зможе захищати лише одну обмежену частину країни, наприклад, район Стокгольма, протягом приблизно тижня [84]. Це визнання стало головною причиною зміни громадської думки шведів щодо членства в НАТО [84].

До середини квітня 2022 року, вперше в історії, більше шведів підтримували членство в НАТО, ніж виступали проти нього [99]. Проте більшості не вистачало по обидва боки дебатів. І вирішальна подія, що вплинула на дебати, відбувалась у Фінляндії. Десятиліттями по обидва боки Ботнічної затоки існувало неявне розуміння того, що якщо Фінляндія або Швеція захочуть вступити до НАТО, то це має відбуватися разом з іншою країною. Це розуміння дедалі частіше використовувалося як виправдання у внутрішньому шведському політичному дискурсі, наприклад, Шведськими демократами, які поставили свою підтримку членства в НАТО в залежність від того, чи подасть заявку Фінляндія, незважаючи на те, що сама партія виступала проти Угоди приймаючої країни Швеції з НАТО в 2016 році. До середини травня 2022 року політичний імпульс був таким, що тепер членство в НАТО

підтримували всі партії, окрім Лівої партії і Зелених. Також була широка парламентська підтримка стосовно цього рішення [103].

Фактори, згадані вище, значною мірою пояснюють, чому Швеція подала заявку на членство в НАТО в травні 2022 року. Враховуючи, що питання позаблоковості є частиною національної ідентичності, можна було б очікувати значних потрясінь у значній частині шведської громадської думки. Однак цього так і не сталося. Соціал-демократична партія, яка була оплотом політики нейтралітету протягом десятиліть, організувала внутрішній процес обговорення цих питань зверху вниз, після чого внутрішня опозиція щодо заявки на членство повністю згасла. Не було проведено жодної великої протестної кампанії, а ті кілька, що відбулися, зібрали менше 800 осіб кожна. Навіть за наявності кількох критичних статей у лівих елітарних ЗМІ опозиція до заявки на членство була напрочуд слабкою. На противагу цьому, ентузіазм щодо членства в НАТО у збройних силах, серед професійних співробітників міністерств оборони і закордонних справ, аналітиків і науковців, а також серед широких верств населення був найвідчутнішим [192].

Урядовці говорили про рекордно швидкий вступ до НАТО, а Мадридський саміт у червні 2022 року був запланований як можлива дата вступу. ЗМІ під час оголошення про вступ до Альянсу також були налаштовані оптимістично щодо швидкого вступу. Проте цей оптимізм виявився невиправданим.

Опозиція Туреччини до заявки Швеції на вступ до НАТО, висловлена президентом Реджепом Таїпом Ердоганом, стала значною перешкодою на цьому шляху. Початкова заява Ердогана проти членства Швеції в НАТО ґрунтувалася на звинуваченнях у тому, що скандинавські країни переховують групи, які Туреччина вважає терористичними організаціями, зокрема різні курдські угруповання як робітнича партія Курдистану і рух Гюлена. Така позиція відображає давнє занепокоєння Анкари щодо сприйняття загроз її національній безпеці і суверенітету [174].

Центральним питанням для Туреччини була присутність осіб, пов'язаних з цими групами, на шведській території, і Анкара вимагала їхньої екстрадиції. Складність цих вимог полягала не лише в політичній площині, але й у площині правових та правозахисних міркувань у Швеції. Незалежність шведської судової системи означає, що уряд не міг безпосередньо впливати на рішення про екстрадицію, що призводить до ситуацій, коли запити на екстрадицію підлягають судовому розгляду і часто блокуються, про що свідчить справа Бюлента Кенеша [27].

Вимоги Туреччини підкреслили розбіжності між її інтересами внутрішньої безпеки та дотриманням Швецією своїх правових принципів і стандартів у галузі прав людини. Ця напруженість ще більше посилилася після рішення Верховного суду Швеції заблокувати екстрадицію Кенеша, яке Анкара розцінила як пряме протиріччя зобов'язанням, викладеним у тристоронньому меморандумі, підписаному на Мадридському саміті [165].

Тристоронній меморандум Мадридського саміту за участю Швеції, Фінляндії та Туреччини став критично важливою подією. Меморандум, незважаючи на його розпливчасті формулювання, розглядався як дипломатичний прорив, який на мить послабив опозицію Туреччини. Однак відсутність конкретних показників або чіткого списку осіб, які підлягають екстрадиції, залишала багато простору для інтерпретацій і подальших переговорів [178].

Подальша екстрадиція Швецією Махмута Тата, пов'язаного з робітничою партією Курдистану (РПК), свідчить про її зусилля зняти занепокоєння Туреччини. Проте незалежний характер шведської судової системи продовжував створювати проблеми, про що свідчать рішення Верховного суду Швеції і позиція уряду, який не має права голосу при прийнятті рішень про надання притулку [145].

На внутрішньополітичному рівні вимоги Туреччини чинили значний тиск на шведську політику. Ситуація загострилася до такої міри, що

стабільність шведського уряду опинилася під опосередкованою загрозою, прикладом чого став вотум недовіри міністру юстиції Моргану Йоханссону [58]. Роль незалежного депутата Аміне Какабаве, чия підтримка мала вирішальне значення для виживання уряду, вивела питання представництва курдів і зобов'язань Швеції перед курдськими групами в центр політичної уваги [26]. Ці внутрішні потрясіння підкреслили крихкий баланс, який шведський уряд повинен був підтримувати, задовольняючи міжнародні вимоги і водночас дотримуючись своїх національних правових стандартів і політичних зобов'язань.

На відміну від активної опозиції Туреччини, затримка з ратифікацією членства Швеції в НАТО з боку Угорщини була більш стриманою. Угорський уряд на чолі з прем'єр-міністром Віктором Орбаном неодноразово запевняв у своєму намірі ратифікувати членство, але постійно затягував цей процес. Такий підхід можна сприймати як стратегічну вичікувальну позицію, можливо, узгоджуючи своє рішення з діями Туреччини. Позиція Угорщини також відображає ширшу політичну динаміку всередині Європейського Союзу [86].

Опір членству Швеції в НАТО, особливо з боку Туреччини, мав ширші наслідки для Альянсу і міжнародних відносин. Він підкреслює складну динаміку всередині НАТО, де індивідуальні інтереси і політика країн-членів можуть суттєво впливати на колективні рішення. Більше того, напориста зовнішньополітична позиція Туреччини, прикладом якої є її дії в Сирії та Іраку і відмова повністю приєднатися до Вашингтона чи Брюсселя, підкреслює еволюційний характер глобальних альянсів і силових структур. Скрутне становище Швеції в її заявці на вступ до НАТО свідчить не лише про хитросплетіння міжнародної дипломатії, але й про зміну балансу сил і впливу в нинішньому геополітичному ландшафті [145].

Опір членству Швеції в НАТО з боку Туреччини і, меншою мірою, Угорщини залишається багатогранною проблемою, що охоплює дипломатію,

внутрішню політику, правові міркування і ширші геополітичні зрушення. Шлях Швеції до членства в НАТО на цьому тлі демонструє складність сучасних міжнародних відносин і крихкий баланс між національними інтересами і динамікою альянсу.

Комітет закордонних справ турецького парламенту 16 листопада 2023 року розпочав дебати щодо заявки Швеції на вступ до НАТО, але переніс засідання на пізніший термін, так і не ухваливши рішення. Не було одразу відомо, коли комітет відновить обговорення протоколу про вступ Швеції до НАТО і коли він вийде на загальну асамблею парламенту для останнього етапу законодавчого процесу. Засідання було відкладено після того, як депутати від правлячої партії Ердогана подали клопотання про відтермінування на тій підставі, що деякі питання потребують роз'яснення і що переговори зі Швецією ще не “дозріли” [89].

12 грудня 2023 року Угорщина повторила обіцянку, яку давала раніше, що вона не буде останньою країною НАТО, яка ратифікує заявку Швеції на вступ до альянсу, заявив у міністр закордонних справ Швеції Тобіас Біллстром після зустрічі зі своїм угорським колегою [160].

Поки всі країни НАТО не ратифікували заявку Швеції на членство в Альянсі, вона має статус запрошеної країни. Зараз Швеція поступово інтегрується в політичні та військові структури НАТО.

РОЗДІЛ 4

ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО НЕЙТРАЛІТЕТУ ЯК ТЕНДЕНЦІЯ

4.1. Спільні та відмінні риси моделі нейтралітету Швеції та Фінляндії

Заява про вступ до НАТО, подана 18 травня 2022 року Швецією і Фінляндією на ім'я Генерального секретаря НАТО, є лише одним із проявів зростаючого занепокоєння, з яким дві північні країни, географічно близькі до росії, сприймають війну, розв'язану путіним. Занепокоєння цих двох країн поведінкою росії не є новим; воно сягає своїм корінням принаймні періоду після Другої світової війни. Однак зараз, через вторгнення в Україну, воно відродилося з достатньою силою, щоб спричинити історичний зсув у їхніх стратегічних культурах, що змусило їх постукати у двері Північноатлантичного альянсу, на периферії якого вони десятиліттями залишалися за власним вибором - завжди поруч, але завжди відмовляючись переступити поріг повноправної участі [67].

Для Гельсінкі і Стокгольма нейтралітет традиційно був прорахованою стратегією. У випадку Фінляндії він був прийнятий для забезпечення незалежності від росії, країни, з якою вона має понад 1300 кілометрів сухопутного кордону. У випадку Швеції вона була прийнята, щоб слідувати традиції відмови від війни, започаткованій після наполеонівського періоду. Обидві країни послідовно дотримувалися її в роки холодної війни як найкращого, з їхньої точки зору, способу гарантувати свою безпеку і територіальну цілісність [110].

Стан стагнації Росії після падіння комунізму наприкінці минулого століття зробив імператив абсолютного нейтралітету менш нагальним, і Швеція та Фінляндія розпочали процес зближення з орбітою процвітання

Західної Європи, приєднавшись до Європейського Союзу в 1995 році. Вступ до Союзу означав, що обидві країни взяли на себе зобов'язання щодо взаємної оборони, передбачені пунктом 7 статті 42 Лісабонського договору, хоча варто зазначити, що саме для того, щоб захистити нейтралітет, зокрема, Швеції та Фінляндії, остаточне тлумачення цього пункту в Договорі було ретельно витримано в двозначному ключі, уникаючи прямої вказівки на те, що фінансова допомога, яка надається іншій державі-члену в разі збройної агресії на її території, повинна бути військовою [35].

Це також був час зближення з НАТО, коли обидві країни приєдналися до програми “Партнерство заради миру” (ПЗМ) у 1994 році, яка була спеціально розроблена для зближення країн-членів НАТО з Альянсом без фактичного вступу до нього. Саме в цей час обидві країни розпочали тривалий період лояльної участі в кількох багатонаціональних операціях під проводом НАТО в таких місцях, як Афганістан і Косово [82].

Співпраця цих двох країн з НАТО тільки зростала з моменту їх приєднання до ПЗМ, досягнувши таких висот у таких важливих сферах, як підготовка, стандартизація обладнання і матеріальних засобів. Не буде перебільшенням сказати, що і Швеція, і Фінляндія ближчі до НАТО, її принципів і процедур, ніж деякі члени Альянсу. Незважаючи на це, до 2022 року вони не робили кроку, який би юридично зобов'язував їх дотримуватись положень Вашингтонського договору про колективну оборону. Хоча це поставило б обидві країни під захисну парасольку Альянсу, це також змусило б їх брати участь у захисті інших за межами своїх кордонів - можливість, яку не підтримували їхні громадяни [62].

Можна сказати, що після падіння Берлінського муру, коли російська загроза пішла на спад, Швеція і Фінляндія наважилися на більш тісну участь у сфері добробуту і західних інституцій, зробивши значний внесок у їхню діяльність, але не зробивши кроку до вступу в НАТО. Здається, що в тогочасному безпековому середовищі тісне зближення з НАТО, яке не

дотягувало до повноправної участі, мало б позитивний ефект стримування росії від будь-яких ворожих дій проти цих країн без необхідності формально брати на себе зобов'язання щодо можливого захисту інших членів Альянсу [191].

З того часу безпекове середовище змінилося, особливо з 2008, а далі й з 2014 року, і описана вище схема більше не задовольняє інтереси Швеції і Фінляндії. Агресія росії зробила диво, перекресливши десятиліття й століття нейтралітету, і зараз обидві країни готуються стати новими членами НАТО [156].

Спільна заява про вступ до НАТО, схожа політика щодо ЄС та співпраці з Альянсом змушує робити висновки про подібність провадження політики нейтралітету, хоча присутні й певні розбіжності. Міністр закордонних справ Фінляндії Тар'я Халонен, наприклад, назвала ці країни “сестрами, але не близнюками” [22]. Дійсно, часто відзначалося, що два прем'єр-міністри-соціал-демократи Пааво Ліппонен і Горан Перссон мали різні підходи до європейської інтеграції, і що вони час від часу публічно сперечалися з різних питань, таких як балтійська співпраця або міграційна політика [22].

Проте відмінності між Швецією та Фінляндією є не лише наслідком особистостей, але й простежуються в більш постійних факторах. Незважаючи на зміни, що відбулися після закінчення холодної війни, Фінляндія все ще межує з росією, в той час як Швеція має Фінляндію та росію. На думку Макса Якобсона, географія все ще мала вплив на безпекове мислення Фінляндії та Швеції: “На вищому рівні Фінляндія і Швеція ближчі одна до одної, ніж будь-коли раніше, але на глибинному рівні геополітичні кордони не зникли. Фінляндія все ще є прикордонною країною, буфером Швеції на сході” [55].

Історичний досвід Фінляндії і Швеції також відрізняється. Фінляндія була, за словами Крістера Вальбека, “країною, якій загрожувала небезпека”, тоді як Швеція була “захищеною” [60]. Фінляндія вела дві війни проти Радянського Союзу під час Другої світової війни, тоді як Швеція жила в мирі

зі своїми сусідами протягом двохсот років. Як наслідок, Фінляндія більш схильна розглядати Росію як потенційну загрозу, ніж Швеція [60].

Крім того, національні ідентичності країн відрізняються. Хоча обидві країни офіційно дотримувалися нейтралітету під час холодної війни, ця традиція більш міцно вкорінена у Швеції, ніж у Фінляндії. Багато спільних рис у політиці Фінляндії та Швеції під час холодної війни пояснюється тим, що Фінляндія мала тенденцію залежати від Швеції у прийнятті політичних рішень у сфері безпеки. Фінляндія прагнула здобути міжнародну позицію, подібну до шведської. Однак це вже не так. Розпад Радянського Союзу змінив міжнародну позицію Фінляндії, оскільки її особливі відносини зі східним сусідом були нормалізовані шляхом скасування Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу. Обидві країни, будучи членами Європейського Союзу, багато в чому перебувають на одному рівні. До того ж, Фінляндія також оговталася від економічної рецесії початку 1990-х років і більше не дивиться на Швецію як на ідеальну модель розвитку суспільства [63].

Парадоксально, але деякі відмінності в їхньому політичному мисленні у сфері безпеки пояснюються тим, що двосторонні відносини між Фінляндією і Швецією є більш рівноправними, ніж у минулому. Якщо попередні відносини між країнами характеризувалися залежністю Фінляндії від Швеції, то зараз Фінляндія демонструє, що може приймати важливі політичні рішення, не наслідуючи Швецію. Найяскравішою ознакою нинішньої готовності Фінляндії діяти незалежно від Швеції стало рішення про вступ до Європейського валютного союзу [110].

На початку 1990-х років шведська доктрина безпеки зазнала значних змін у своєму базовому формулюванні. Паралельно з офіційними заявами про позаблоковість Швеції у військовому відношенні, була оприлюднена декларація солідарності, яка запевняла, що Швеція не залишиться пасивною у випадку загрози або нападу на сусіда. У своїй заяві 2009 року міністр закордонних справ Карл Більдт заявив, що “політика безпеки Швеції

залишається непохитною” [55]. Однак ця заява викликала жваві внутрішні дебати, оскільки вона тяжіла до декларації солідарності і не містила чіткого формулювання “військова позаблоковість”. Маючи менш формалізовану політику нейтралітету (в минулому), Фінляндія також залишається військово позаблоковою, хоча, очевидно, більш відверта і відкрита до перспективи потенційного майбутнього членства країни в НАТО. Згідно з заявою фінського уряду у 2008 році, Фінляндія постійно стежить за змінами, що відбуваються в НАТО, розвитком його потенціалу і міжнародним значенням організації [55]. Подача заявки на членство в альянсі залишатиметься можливістю в безпековій і оборонній політиці Фінляндії і в майбутньому.

Поряд з різними поглядами щодо потенційного майбутнього членства в НАТО, військові виміри безпекової політики Фінляндії і Швеції також розійшлися. Розбіжності між ними, мабуть, найбільш чітко проявилися в 2004 році, коли обидві країни приймали важливі рішення щодо своїх майбутніх позицій в політиці безпеки і ролі військового сектору. У Швеції урядовий законопроект “Наша майбутня оборона” (Our Future Defence) представив подальші реформи, спрямовані на перетворення збройних сил з “сил оборони від вторгнення” на “мобільну, гнучку оперативну оборону” і передбачав “радикальну трансформацію як з точки зору чисельності, так і структури” [133]. Військова оборона Швеції мала бути організована в підрозділи і системи, придатні для оборони і для участі в міжнародних місіях. Уряд також описав процес реформування як такий, що ґрунтується на досягненні оновлення і модернізації на основі тенденції до “мережевої оборони”, що означає, що військові повинні “діяти в мережі, заснованій на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях” [82].

У Фінляндії в урядових доповідях 2004 року про політику безпеки і оборони було сформульовано мету підтримання військової оборони, здатної захистити всю країну, і сформульовано конкретні амбіції щодо поліпшення

оборонних можливостей, таких як ударна міць фінської армії і винищувальна оборона військово-повітряних сил.

Різниця у військовій стратегії між Швецією і Фінляндією очевидна і з точки зору економіки. До того, як у Швеції почався громадський резонанс, шведський уряд сформулював чітку мету - домогтися подальшого скорочення видатків. Фінський уряд натомість мав намір спрямувати ресурси на проекти розвитку, які були отримані завдяки заходам структурної раціоналізації в інших частинах військового сектору [73].

Різниця у військовій стратегії також відображала участь відповідних країн в ініціативі НАТО “Партнерство заради миру”: Фінляндія описувала Партнерство як спосіб покращення національної безпеки, в той час як Швеція говорила про ПЗМ як про спосіб зробити свій внесок в європейську структуру безпеки. Шведський уряд підкреслює необхідність сприяння і підтримання високого рівня потенціалу, необхідного для міжнародного врегулювання кризових ситуацій, як ключову мету, що лежить в основі участі Швеції в ПЗМ. Уряд Фінляндії має схожу мету, але також підкреслює переваги участі в ПЗМ з точки зору посилення обороноздатності Фінляндії [60].

Підсумовуючи, можна сказати, що дві колись нейтральні північні країни, Швеція і Фінляндія, пройшли політичну трансформацію після закінчення холодної війни. Зараз вони є членами ЄС, тісно співпрацюють з військовим альянсом НАТО і віддані завданню зміцнення європейської спільноти безпеки. Водночас вони залишалися позаблоковими у військовому відношенні, хоча і з застереженнями, що Фінляндія демонструвала більшу готовність до розгляду питання про майбутнє членство в НАТО і приділяє більшу увагу національній обороні.

У відповідь на російське вторгнення і анексію Криму Фінляндія і Швеція стали партнерами НАТО з розширеними можливостями разом з Австралією, Грузією, Йорданією і Україною на саміті НАТО в Уельсі в 2014 році [163]. У 2016 році вони підписали з НАТО угоди про підтримку приймаючої країни з

метою сприяння отриманню військової підтримки НАТО в разі кризи або війни і бути приймаючими країнами для військових навчань під проводом НАТО [107].

З 2015 року вони діяли спільно в рамках багатосторонніх форумів, таких як ЄС, НАТО, Північноєвропейське оборонне співробітництво (NORDEF), Північна група військ та ООН [107]. За словами тодішніх міністрів оборони Швеції та Фінляндії, Хультквіста і Хаглунда, відповідно, “обидві країни мають давні традиції військового неприєднання, і обидві несуть відповідальність за безпеку навколо Балтійського моря і в нашому безпосередньому регіоні. І Фінляндія, і Швеція засновують свою політику безпеки на принципі розбудови безпеки у співпраці з іншими [державами]” [54]. Таким чином, обидва міністри визнали певні спільні риси в державній ідентичності Швеції і Фінляндії.

У 2018 році Фінляндія і Швеція розширили свою оборонну співпрацю за межі мирних і кризових ситуацій, не встановлюючи жодних апріорних обмежень для своєї військової співпраці. Тут Швеція вирішила зберегти свою оновлену ідентичність “позаблокової” країни, утримуючись від надання взаємних оборонних гарантій, водночас продовжуючи двостороннє спільне планування і підготовку до співпраці з Фінляндією у воєнний час на “всіх рівнях оборони учасників, на політичному і військовому рівнях, в тому числі на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях” [108].

Іноді Фінляндії і Швеції не вдавалося координувати процес прийняття рішень. Це ілюструється приєднанням Фінляндії до очолюваної Німеччиною Концепції рамкових націй у 2017 році, а Швеції - у 2018 році; а також приєднанням Фінляндії до Європейської інтервенційної ініціативи у 2018 році, а Швеції - у 2019 році [108]. Незважаючи на вищезазначене, Фінляндія і Швеція діяли в тандемі у своїх відносинах зі США і Великою Британією - спільно приєднавшись до Об'єднаних експедиційних сил під проводом Великої Британії на церемонії підписання в Стокгольмі в 2017 році і підвищивши рівень своєї двосторонньої співпраці до тристоронньої в 2018

році. Як показали шведські військово-морські навчання SWENEX21, вони зберегли свою довгострокову мету проведення об'єднаних військових операцій і інтеграції своїх підрозділів під національним командуванням [104].

У 2021 році вони започаткували стратегічну Ханахольменську ініціативу, яка включає щорічний двосторонній форум високого рівня за участю осіб, відповідальних за прийняття рішень з питань врегулювання криз, і курс, що включає навчання з прийняття рішень, на доповнення до існуючої військової співпраці [124]. Скандинавський вимір набув особливого розвитку, коли Швеція приєдналась до системи обміну даними про повітряну обстановку НАТО в 2010 році. З того часу Швеція обмінюється даними повітряного спостереження, необхідними для спільного реагування на інциденти на Скандинавському півострові і для транскордонних навчань країн Північної Європи. Наприклад, з 2013 року країна приймає щорічні навчання ВПС “Arctic Challenge” [61]. З 2017 року Швеція обмінюється такою інформацією з Фінляндією на двосторонній основі. Під час головування Фінляндії у 2021 році Керівний комітет з питань політики оборонного співробітництва країн Північної Європи доручив своєму Комітету з питань військового співробітництва “вжити оперативних заходів” для реалізації Посиленої співпраці країн Північної Європи в галузі повітряного спостереження [61].

Епоха після розпаду СРСР стала важливим етапом у зовнішній політиці Фінляндії та Швеції, що характеризується їхньою нейтральною позицією. Цей період, що передував російському вторгненню в Україну, є ключовим для розуміння змін і спадкоємності в їхніх дипломатичних підходах. Фінляндія та Швеція, незважаючи на географічну близькість та спільну історію в Скандинавському регіоні, історично обрали різні зовнішньополітичні траєкторії. Політика нейтралітету Фінляндії значною мірою формувалася під впливом сусідства з росією та досвіду Другої світової війни, що призвело до прийняття лінії Паасікві-Кекконен, яка наголошувала на обережній дипломатії зі своїм східним сусідом. З іншого боку, Швеція має давню

традицію позаблоковості та нейтралітету, яка була наріжним каменем її зовнішньої політики з часів наполеонівських війн.

На початку 2000-х років обидві країни зіткнулися з новими міжнародними викликами, включаючи зростання глобального тероризму, збільшення тиску з боку Європейського Союзу та посилення позицій росії. Ці фактори змусили і Фінляндію, і Швецію переглянути свої позиції щодо нейтралітету і оборони.

Спільні риси Нейтралітету Фінляндії та Швеції:

- *Членство в ЄС і колективна оборона.* І Фінляндія, і Швеція приєдналися до Європейського Союзу в 1995 році. Після 2005 року вони дедалі більше орієнтувалися на зовнішню політику ЄС, яка іноді вступала в конфлікт з їхнім традиційним нейтралітетом. Це наближення включало участь в оборонних ініціативах ЄС, хоча й обережну.
- *Партнерство з НАТО.* Хоча жодна з країн не вступила до НАТО, обидві країни поглибили свою співпрацю з Альянсом. Навчання, обмін розвідданими та участь в операціях під проводом НАТО свідчать про перехід до більш активної міжнародної оборонної ролі.
- *Відносини з росією.* Зростаюча напористість росії, особливо після анексії Криму після 2014 року, викликала спільне занепокоєння і призвела до переоцінки оборонних стратегій в обох країнах.

Відмінні риси Нейтралітету Фінляндії та Швеції:

- *Військові союзи і витрати.* Швеція історично мала більш незалежну оборонну політику порівняно з Фінляндією. Ця незалежність відображається у вищих оборонних витратах Швеції і більш розвинених військових технологіях. Проте, ситуація змінилася після розпаду СРСР, коли Швеція поступово зменшувала витрати на оборону, в той час, коли Фінляндія продовжила попередній курс - нарощувала і модернізувала військовий потенціал.

- *Геополітичне розташування.* Фінляндія має довгий кордон з росією, що значною мірою впливає на її оборонну і зовнішню політику. Потреба в делікатному балансі з росією призвела до більш обережних дипломатичних кроків порівняно зі Швецією.

- *Громадська думка та політичний дискурс.* У Фінляндії спостерігалася більш активна громадська дискусія щодо можливості членства в НАТО, на яку впливає наявність кордону з росією. У Швеції дискусія більше точилася навколо збереження традиційної політики позаблоковості.

Вторгнення росії в Україну у 2022 році яскраво висвітлило вразливість і виклики політики нейтралітету Фінляндії та Швеції. Воно спричинило значні зміни в громадській думці і політичному дискурсі в обох країнах щодо членства в НАТО і оборонних стратегій. Вторгнення підкреслило необхідність переоцінки концепції нейтралітету в сучасному геополітичному контексті.

4.2. Особливості трансформації нейтралітету у Швеції та Фінляндії після початку війни в Україні

24 лютого 2022 року ознаменувало виразний зсув в оцінці Швецією свого безпекового середовища [41]. Однак спочатку уряд, схоже, був налаштований дотримуватися політики позаблоковості, чітко виключаючи можливість подачі заявки на вступ до НАТО до середини березня 2022 року.

Це контрастувало з Фінляндією, яка підкреслювала свій вибір на користь НАТО з січня і рухалася до членства. Уряд почав розглядати питання про вступ до НАТО лише після того, як стало зрозуміло, що Фінляндія прагнучиме членства, зі Швецією чи без неї. Фірмовий старт Фінляндії чинив тиск на Швецію, щоб вона зробила висновок на користь членства і зробила це швидко.

Оновлений огляд безпеки мав вирішальне значення, оскільки він був критично важливим фактором, що легітимізував зміну політики [41]. Прагнення вступити до саміту НАТО в червні 2022 визначило терміновість

процесу, оскільки широке громадське обговорення було відкинуте, а референдум не був проведений. Хоча обидві країни провели свої незалежні огляди політики безпеки, висновок фінського звіту фактично став висновком і шведського, оскільки він відкинув ідею того, що також було двома альтернативними варіантами членства Швеції.

До середини квітня 2022 року ключові гравці всередині Шведської соціал-демократичної партії вже змінилися, і шведське та фінське керівництво почало виступати у більш спільному форматі. У поєднанні з активізацією зустрічей для координації відповідних процесів, агітацією серед союзників і зусиллями щодо забезпечення гарантій безпеки на перехідний період, схоже, що в середині квітня 2022 року рішення вже було прийнято [136]. Тим часом, громадська більшість на підтримку членства з'явилася лише наприкінці квітня, коли в ЗМІ вже з'явилися повідомлення про спільну заявку. Коли в травні в парламенті було представлено оновлений аналіз, який дійшов висновку, що Швеція повинна вступити до НАТО, це навряд чи викликало здивування. Оскільки Шведська соціал-демократична партія і Шведські демократи тепер виступають за членство, чітка парламентська більшість підтримала спільну з Фінляндією заявку Швеції на вступ до НАТО, яка була подана 18 травня 2022 року [123].

Невдовзі після цього рішення Туреччина негативно відреагувала на рішення Швеції, оскільки, за словами президента Туреччини Реджепа Таїпа Ердогана, ні Фінляндія, ні “особливо Швеція, не роблять достатньо для боротьби з тероризмом” [174]. Однак відомо, що Швеція вже певний час критикує Туреччину та деякі її політики щодо прав людини [179]. Після заяви Ердогана в Стокгольмі відбулися протести під час яких опудало, що зображало Ердогана, було публічно повішене догори ногами. Ці події погіршили відносини між обома державами [190].

Рішення Швеції і Фінляндії подати заявку на членство стало для більшості експертів несподіванкою, оскільки вони очікували, що вони

приєднуються з інших причин, наприклад, для спрощення адміністрування військових проектів, організованих НАТО і ЄС. Зрештою, після складних переговорів, Туреччина погодилася відступити від свого рішення про вето щодо вступу Швеції та Фінляндії лише через так званий “Тристоронній меморандум про взаєморозуміння” [178]. Утім, перелік вимог, які висунув президент Ердоган, Швеція виконала лише частково, наприклад, реформування законодавства щодо тероризму та експорту зброї. Більше того, вимога видати турецького журналіста, який шукав притулку у Швеції, досі залишається категорично відхиленою [21].

Прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан також негативно відреагував, коли Швеція і Фінляндія оголосили про свої амбіції вступити до НАТО. Орбан стверджував, що обидві держави “поширюють "відверту брехню" про стан верховенства права в його країні” [100]. Пізніше Угорщина і Туреччина пом'якшили свої позиції і погодилися на вступ Фінляндії, яка стала повноправним членом Альянсу 4 квітня 2023 року. Це рішення було складним для Фінляндії, адже з моменту подачі заявок обговорювалася умова, що обидві країни приєднуються до НАТО разом. Тим не менш, Фінляндія погодилася на вступ без Швеції через російську агресію, постійні погрози у її бік та спільні кордони з агресором [98].

Якщо поглянути на це ширше, то членство Фінляндії в НАТО може здатися логічним завершальним кроком на довгому шляху країни до західних політичних і військових структур. Певною мірою це дійсно так. Однак, якщо придивитися уважніше, рішення про вступ до НАТО було різкою і несподіваною реакцією на агресивну війну росії. Іншими словами, вступ Фінляндії до трансатлантичного Альянсу був непередбачуваним результатом дії певних факторів у фінському політичному ландшафті та міжнародному безпековому середовищі. Якби громадська думка не змінилася або якби росія була більш успішною на полі бою, Фінляндія могла б вважати вступ до НАТО занадто невизначеним і ризикованим. У випадку зі Швецією, як публічно

заявив речник угорського уряду Золтан Ковач, “існує велика кількість скарг, які необхідно вирішити до того, як вступ країни буде ратифіковано” [190].

Наприкінці березня 2023 року парламент Туреччини одноголосно проголосував за схвалення членства Фінляндії і розчистив шлях для офіційного вступу Фінляндії до Альянсу. Коли Фінляндія вступила до НАТО, Туреччина не чинила жодного опору і не виявляла жодної ворожості до Фінляндії; однак вона залишається при своєму рішенні щодо вступу Швеції. Хоча, в листопаді Ердоган заявляв, що підтримає членство Швеції, потрібно дочекатися рішення парламенту туреччини, який уже протягом місяця не може обговорити це питання. Отже, ця ситуація все ще становить виклик, оскільки Швеція не може приєднатися без схвалення Туреччини [41].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що російська війна в Україні змусила Швецію та Фінляндію відмовитися від політики нейтралітету та подати заявки щодо вступу в НАТО. Через територіальну близькість з країною-агресором у Фінляндії ці політичні процеси щодо зміни політики розпочалися швидше, ніж у Швеції. Проте, внутрішній дискурс з цього приводу і заклики до дій з боку США та Фінляндії сприяли початку шведського шляху на дорозі до вступу до Альянсу. І Фінляндія, і Швеція стикнулися зі складнощами у вигляді протесту з боку Угорщини та Туреччини, який є радше політично мотивованим, аніж має об’єктивні причини щодо неготовності країн щодо вступу в НАТО [22].

Тим не менш, Фінляндія змогла подолати блокаду цих двох держав і в рекордно швидкі терміни приєднатися до Альянсу. Швеція ж все ще має проблеми з цим. У вирішенні їй “заважає” незалежна судова система, яка не дає змоги провести екстрадицію тих, кого Туреччина називає терористами. Як уже описувалось вище, і цей момент країна змогла владнати, проте парламент Туреччини і Угорщина зтягує схвальне рішення. Проте, існує велика вірогідність, що Швеція стане повноправним членом НАТО у 2024 році, адже більшу частину роботи зі сторонами, що не погоджуються, вже зроблено.

4.3. Розширення НАТО в умовах російської агресії: вплив на модель нейтралітету інших європейських держав

4.3.1. Швейцарія

Кривава війна за майбутнє України ставить незручні питання у багатьох європейських столицях. У Швейцарії, традиційно нейтральній і миролюбній країні, війна відновила стару дискусію про нейтралітет, експорт зброї та національну безпеку. Ухвалюючи санкції проти росії, Швейцарія діяла з більшою заангажованістю, ніж за останні десятиліття, але вона також була обережною у своєму підході, оскільки принцип нейтралітету залишається популярним серед швейцарської громадськості [64].

Як і інші європейські країни, Швейцарія не була готова до російської агресії в Україні, але швидко приєдналася до решти Європи у застосуванні різних форм економічного тиску. Виконавча влада Швейцарії спочатку обережно відреагувала на економічні санкції ЄС. Лише завдяки внутрішньому та зовнішньополітичному тиску 28 лютого 2022 року Федеральна рада Швейцарії прийняла рішення про повне прийняття санкцій ЄС проти росії [34]. Неохоче, але вона ухвалила заборону на в'їзд, блокування активів, заборону на зліт і посадку військових літаків, а також фінансові заходи та заборону на торгівлю певними товарами.

Поки йшла війна в Україні, у Швейцарії відбулися дві внутрішньополітичні дискусії. Перша стосувалася нейтралітету та його відповідності війнам у XXI ст., особливо війнам, які порушують міжнародне право [66]. Друга дискусія, тісно пов'язана з першою, була зосереджена на жорсткому Федеральному законі про військову техніку, спочатку прийнятому в 1996 році, але значно посиленому 1 жовтня 2021 року, перед російським вторгненням [66]. Відповідно до закону, покупцям швейцарської зброї законодавчо заборонено реекспортувати її в зони бойових дій. У той час як

економічні санкції мають більшу вагу, блокування експорту зброї швейцарського виробництва стало більш суперечливою темою.

Давня *концепція збройного нейтралітету* прищеплюється кожному громадянину Швейцарії майже з народження. З політичної точки зору вона майже не викликає суперечок і підтримується незмінно високою часткою населення. Швейцарська армія і професійні військово-повітряні сили гарантують дотримання нейтралітету і незалежності країни, а також забезпечують певний стримуючий ефект. Здавалося б, позитивний досвід минулого зміцнив багатьох швейцарців у переконанні, що нейтралітет допоміг їхній маленькій країні в центрі Європи протягом останніх століть з 1815 року досягти процвітання, стабільності і миру. Швейцарія пережила дві світові війни практично неушкодженою. Особливо після Другої світової війни нейтралітет став потужним міфом, який поділяє більша частина населення, незалежно від політичної ідеології. Швейцарські виборці практично всіх політичних поглядів вірять у своєрідні дивіденди нейтралітету. Тому дивовижним за історичними мірками було те, як швидко Федеральна рада ухвалила економічні санкції проти росії. Їхній масштаб, а також беззаперечне прийняття західних санкцій Швейцарією були фактично безпрецедентними [176].

Швейцарія з її великими заслугами в галузі міжнародного права неодноразово робила дипломатичний внесок у врегулювання конфліктів та організацію гуманітарної допомоги. Швейцарські дипломати підтримали врегулювання конфліктів, допомагаючи у розробці двох Мінських угод у відповідь на першу агресію росії проти України в 2014 році, окупацію Кримського півострова та початок проросійських сепаратистських рухів на Донбасі. Принцип зовнішньополітичного нейтралітету допоміг швейцарським дипломатам отримати довіру обох воюючих сторін [90].

І Україна, і росія ставлять під сумнів, чи справді Швейцарія є нейтральною. Москва відреагувала з розчаруванням, засудивши Берн і прямо

поставивши під сумнів нейтральну позицію Швейцарії, коли вона приєдналася до режиму санкцій [19]. Реакція Вашингтона була протилежною: американці були задоволені тим, що Швейцарія захотіла приєднатися до західних санкцій. Президент США Джо Байден був настільки задоволений тим, що Швейцарія на його боці, що використав це для того, щоб підкреслити моральну виправданість західної спільноти під час свого послання про стан справ у державі, заявивши, що “навіть Швейцарія” запровадила економічні санкції проти росії [139].

Санкції, запроваджені Швейцарією, дещо відрізнялися від санкцій інших європейських держав. Наприклад, російські дипломати не були вислані, а російські телеканали не були заблоковані. Тільки в жовтні 2023 року з'явився дискурс щодо висилки дипломатів через шпигунство. За відсутності обов'язкового до виконання рішення Ради Безпеки ООН Федеральна рада Швейцарії суворо дотримувалася закону про нейтралітет. Відповідно, вона заборонила польоти військових літаків обох сторін війни в Україні. Набагато серйознішою була заборона Швейцарської Конфедерації на експорт зброї, компонентів зброї та боєприпасів швейцарського виробництва до будь-якої з воюючих країн. Таке посилення догми швейцарського нейтралітету призвело до неодноразового непорозуміння за кордоном і повного ембарго на продаж швейцарських озброєнь в Україну і росію [88].

Кульмінацією суперечок стало питання про те, чи може невелика кількість 35-мм патронів швейцарського виробництва бути доставлена з Німеччини в Україну. Двічі Швейцарія забороняла Німеччині постачати ці боєприпаси для використання в німецьких зенітних танках Gerard і так само обмежила Данію, коли та хотіла передати Україні бойові броньовані машини “Піранья” швейцарського виробництва [167].

Санкції проти росії і часто неправильно інтерпретовані обмеження на військові товари супроводжувалися мирними вимогами і дипломатичними ініціативами Швейцарії. Різноманітні демонстрації у великих швейцарських

містах закликали до негайного припинення війни і виведення російських військ з України. Кульмінацією цих вимог став мітинг у Берні 22 березня 2022 року, на якому президент Швейцарії Ігнаціо Кассіс висловив солідарність з президентом України Володимиром Зеленським [85]. Цей прояв єдності продемонстрував, що Швейцарія справді стала на чийсь бік, принаймні символічно.

Насправді, з перших днів війни у Швейцарії зберігаються проукраїнські настрої [85]. Швейцарці однозначно засудили агресію кремля, прийняли українських біженців і віддзеркалили майже всі санкції ЄС проти Москви, включно із заморожуванням активів сотень осіб, пов'язаних із Владіміром Путіним, багато з яких мають банківські рахунки у Швейцарії: за оцінками Boston Consulting Group, на суму щонайменше 100 мільярдів доларів [116]. Ще важливіше, що торгівля російськими товарами була обмежена - до війни 80% російської нафти продавалося в Женеві [146].

Для популістської та ізоляціоністської Швейцарської народної партії це вже є “анафемою”. Її лідер Крістоф Блохер звинуватив свою країну в “сприянні смерті російських хлопчиків-солдат” [37].

Інші прагнуть набагато більших змін. Лідер Ліберальної партії Тьєррі Буркарт хоче, щоб Швейцарія налагодила партнерство з НАТО; лідери соціал-демократів закликають до більшої співпраці з ЄС. Герхард Пфістер, голова партії “Мітте” (Центр), вимагає змінити швейцарське законодавство, щоб дозволити Німеччині надсилати боєприпаси в Україну, адже, за його словами, “нас теж захищають у Києві” [105]. Наприкінці жовтня 2022 року стурбований швейцарський уряд спробував вгамувати цю суперечку, опублікувавши 38-сторінковий документ на захист нинішнього статус-кво [42].

Як і в інших європейських країнах, наслідки війни та економічних санкцій проявилися у підвищенні цін на енергоносії та зростанні інфляції. Тим не менш, Швейцарія швидко прийняла українських біженців і надала фінансову та моральну підтримку Києву. На початку липня 2022 року

Швейцарія та Україна навіть організували конференцію в Лугано, щоб обговорити питання відновлення країни [7]. Женевський міжнародний центр з гуманітарного розмінування додатково підготував українських саперів для підтримки розмінування звільнених територій. Зрештою, дипломатичні зусилля Швейцарії на сьогоднішній день, такі як пропозиція взяти на себе мандат дипломатичного захисту України в Москві, були високо оцінені Києвом, але відхилені Москвою. Хороші послуги, які традиційно пропонує Швейцарія, досі не були прийняті. Досі переговори про можливе припинення вогню відбувалися не в Швейцарії, а в Білорусі та Туреччині.

Таким чином, війна в Україні відновила у Швейцарії дебати про витрати і переваги нейтралітету. Дійсно, у Швейцарії не було негайного сплеску ентузіазму щодо вступу до НАТО. Гірська республіка не схожа на Фінляндію чи Швецію, які географічно наражаються на російську загрозу; вона захищена не нейтральними сусідами - Францією, Німеччиною та Італією [176]. Офіційно Швейцарія продовжує суворо тлумачити свій нейтралітет і керується Гаазькою конвенцією 1907 року - угодою часів імперіалізму, колоніалізму і націоналізму. Коли Гаазька конвенція була підписана і через три роки набула чинності, світ дуже відрізнявся від сьогоднішнього: у той час війна ще не була заборонена міжнародним правом, як сьогодні. Крім того, у 1907 році ще не існувало статті 51 ООН, яка прямо забороняє агресивні війни. Тим не менш, Швейцарська Федеральна Рада все ще наполягає на закріпленому, жорсткому нейтралітеті, як і в 1907 році. Швейцарський уряд надає більшої ваги положенням про нейтралітет Гаазького положення 1907 року, ніж Статуту ООН [120]. Можна навіть стверджувати, що Швейцарія зараз саботує статтю 51 Статуту ООН, блокуючи надання військової допомоги Україні в її війні за самооборону.

Війна в Україні зблизила країни Європи, зміцнила Європейський Союз і НАТО і, водночас, послабила Організацію Об'єднаних Націй, продемонструвавши її нездатність зупинити військову агресію постійного

члена Ради Безпеки проти свого сусіда. Історія ілюструє той факт, що нейтралітет допомагав Швейцарії в часи, коли інші європейські країни перебували у стані війни. Під час холодної війни вже було важко підтримувати цю концепцію, але відтоді Швейцарії стало ще важче правдоподібно виправдовувати табу, яке вона встановила. Незважаючи на війну в Україні, жодна країна не загрожує територіальній цілісності Швейцарії в нинішніх геополітичних умовах. Дотримання нейтралітету більше не є необхідним за відсутності континентальних загроз; це призводить до того, що Швейцарії постійно доводиться виправдовуватися все слабшими виправданнями. Настав час для Швейцарії відмовитися від свого суворого нейтралітету, який більше не розуміють за кордоном. Під час явного порушення міжнародного права агресором нинішнє двозначне використання нейтралітету є неправильним інструментом.

Проте, скоріш за все, в осяжному майбутньому цього не станеться. Нинішня національна інтерпретація суворого нейтралітету просто занадто популярна, і нейтралітет став закостенілим елементом швейцарської ідентичності. Для більшості швейцарців нейтралітет історично мав більше переваг, ніж недоліків, ставши священним граалем [168]. Потрібно щось більше, ніж кривава війна у Східній Європі, щоб змусити швейцарців відмовитися від такої шанованої і прославленої практики.

4.3.2. Австрія

Тим часом інші нейтральні країни також стримано переглядають свої відносини з НАТО, особливо з огляду на рішення Фінляндії та Швеції подати заявку на членство в Альянсі після вторгнення в Україну. Австрія, як і Швейцарія, вважає за краще зберігати свої принципи, демонструючи при цьому високу гнучкість на практиці. Вони є двома країнами які уособлюють полюси нейтралітету в Європі. Проте у відкритому листі, підписаному понад

50 публічними інтелектуалами Австрії, така позиція названа “не тільки нестійкою, але й небезпечною для нашої країни” [126]. У листі наголошувалося на низькій обороноздатності країни,

Австрія, яка стала членом Європейського Союзу в 1995 році, розкритикувала Москву і приєдналася до санкцій, запроваджених ЄС проти Росії через вторгнення в Україну. Але на відміну від Фінляндії та Швеції, які в травні 2022 року вирішили відмовитися від своєї нейтральної позиції, подавши заявку на вступ до НАТО, Австрія залишається відданою військовому нейтралітету, який вона прийняла в 1955 році [151].

Австрійський уряд надіслав Україні гуманітарну допомогу, але не зброю. Канцлер Карл Нехаммер став першим і поки що єдиним лідером ЄС, який зустрівся з президентом Росії Володимиром Путіним віч-на-віч після початку війни. Нехаммер відвідав Москву у квітні 2022 року в безрезультатній спробі переконати російського лідера припинити вторгнення [97].

Підтримка австрійського нейтралітету серед громадськості та політичного електорату залишається сильною. Опитування громадської думки в березні 2022 року показало, що 76% виступають за те, щоб Австрія залишалася нейтральною, порівняно з 18%, які підтримують вступ Австрії до НАТО [181]. “Я вважаю, що австрійський нейтралітет і сьогодні може відігравати позитивну роль”, - каже Сід Ральф Янік, експерт з міжнародного права і дослідник приватного університету імені Зигмунда Фрейда у Відні. Він також додає: “Альтернативою міг би бути вступ до НАТО, але кожен австрійський політик дуже добре розуміє, що це не підтримується більшістю австрійської громадськості” [118].

Австрія, яка була анексована нацистською Німеччиною напередодні Другої світової війни, проголосила нейтралітет після війни під тиском західних союзників і Радянського Союзу. Вона прагнула відігравати роль посередника між Сходом і Заходом і розвивала зв'язки з Москвою під час і після холодної війни.

У 1968 році Австрія стала першою західноєвропейською країною, яка імпортувала газ з Радянського Союзу, і її залежність від російських енергоносіїв зростала протягом наступних десятиліть. До російського вторгнення в Україну 80% природного газу в Австрію надходило з росії. За даними австрійського регулятора у сфері електроенергетики та газу, вона скоротила цю частку до трохи більше 20%, перейшовши на норвезький газ [118].

Австрійська банківська система також тісно пов'язана з росією. Другий за величиною банк Австрії, Райффайзенбанк Інтернаціональ, у 2022 році отримав понад половину своїх прибутків від росії [118]. Банк опинився під сильним тиском через продовження свого бізнесу в росії, незважаючи на війну москви проти України, і наразі оцінює стратегічні варіанти, включаючи вихід з росії.

Відень також відомий як майданчик для шпигунів, у тому числі з росії, через м'яке законодавство про шпіонаж. Незважаючи на своє початкове небажання, Австрія вислала вісім російських дипломатів, які, як вважається, займалися шпигунством з початку війни росії проти України [1].

Хоча немає жодних ознак відходу від австрійського нейтралітету, дехто закликає переглянути цю політику у зв'язку з війною в Україні. Вернер Фасслабанд, колишній міністр оборони Австрії від консервативної Народної партії, є одним з небагатьох, хто виступає за відмову країни від нейтралітету і вступ до НАТО. Із закінченням холодної війни і вступом Австрії до ЄС австрійський нейтралітет “втратив свою функцію”, на думку В.Фасслабенда, директора Австрійського інституту європейської політики і політики безпеки. Як член НАТО, Австрія “буде в кращому становищі для формування європейської політики безпеки і отримає більшу безпеку”, додав він, визнавши, що це навряд чи станеться, оскільки для цього потрібно буде змінити конституцію більшістю в дві третини голосів в австрійському парламенті [43].

Зараз австрійський нейтралітет зосереджений на утриманні балансу у відносинах з країнами Заходу та росією. З одного боку, країна інтегрована в ЄС, підтримує ініціативи в межах організації та користується багатьма привілеями з цього. Також у Відні розташовані штаб-квартири чисельних міжнародних організацій, що стало традицією з часів Холодної війни, коли вона виступала у ролі “мосту” між Заходом та СРСР.

З іншого боку, Австрія все ще зберігає енергетичну та інвестиційну залежність від Москви, яка також спонсорує впливові політичні сили в країні. Ні від одного (Захід), ні від іншого (Москва), країна, здається, не збирається відмовлятися, за що час від часу критикується з обох боків. Таку нерішучість можна виправдати політикою нейтралітету, яка передбачає таку поведінку, проте не в разі, коли країна-агресор чинить звірства в мирній сусідній країні [134].

Зважаючи на це, посилена увага до російських зв'язків Австрії змусила Відень змінити свою позицію. На запитання видання POLITICO, чи вважає Шалленберг (Міністр закордонних справ) Австрію “мостом” до Москви, що повторювали покоління австрійських політиків, він відповів рішуче: “Якщо ви хочете бути мостом, вам потрібні два береги, а на даний момент їх немає”, - сказав він [97]. “Коли країна керується неоімперським мисленням і вважає, що вона може перекроїти кордони за допомогою ракет і танків і просто заперечити існування сусідньої країни, то іншого берега не буде” [97]. Поки що, однак, зміна риторики не призвела до значних змін у політиці. Враховуючи переважаючі політичні вітри, таких змін може і не бути. Ультраправа, проросійська Партія свободи, яка прагне скасувати всі санкції проти Росії, з листопада 2023 року лідирує в загальнонаціональних опитуваннях, отримуючи в середньому близько 28%, на кілька пунктів випереджаючи свого найближчого конкурента, лівоцентристських соціал-демократів [95].

З огляду на те, що більшість австрійців все ще підтримують санкції, популярність партії, швидше за все, ґрунтується на розчаруванні чинним

урядом, а не на ентузіазмі щодо його політики стосовно росії. І все ж, її популярність означає, що вона, ймовірно, матиме успіх на наступних виборах, запланованих найпізніше на осінь 2024 року, і продовжуватиме впливати на політичні дебати в Австрії.

Справжня відповідь на дружній підхід країни до росії вимагала б щонайменше обговорення питання нейтралітету, який залишається недоторканим. Останнім часом в політиці країни відбуваються дебати про те, чи не порушить нейтралітет відправка підрозділів з розмінування в Україну. Більшість населення країни, схоже, не знає про зобов'язання Австрії за правилами ЄС щодо взаємної оборони, які, як дехто стверджує, роблять нейтралітет країни недоречним і недійсним. “Ніхто не хоче дискутувати про нейтралітет, але, принаймні, ми повинні розглянути реалії наших зобов'язань перед ЄС”, - сказав Мольтерер, колишній віцеканцлер [97].

На жаль для тих, хто сподівається на сильнішу позицію щодо росії, *gemütlichkeit* (комфорт) - це набагато простіше. Незважаючи на нейтралітет Австрії, країна не змогла взяти на себе роль посередника між росією та ЄС під час війни в Україні - цю роль взяла на себе Туреччина. Таким чином, нейтральна позиція Австрії зараз відрізняється від тієї, яку вона займала за часів холодної війни, оскільки тоді вона була головним посередником між двома сторонами “залізної завіси” завдяки ОБСЄ у Відні [134].

Отже, Австрія займає амбівалентну позицію щодо росії, доводячи, що, на відміну від періоду холодної війни, нейтралітет Австрії з моменту її вступу до ЄС дещо змінився, головним чином, через європейську політику. З одного боку, Австрія повністю підтримує санкції, запроваджені ЄС проти росії, а з іншого боку, вона зберігає свої комерційні зв'язки з росією і все ще прагне позиціонувати себе як сполучну ланку між Сходом і Заходом. Австрія все ще залишається нейтральною країною, і її нейтральний статус навряд чи зміниться в найближчі кілька років, хоча російське вторгнення в Україну спричинило дебати в країні щодо її нейтралітету.

4.3.3. Ірландія

Погіршення ситуації з безпекою на континенті спричинило широку переоцінку, і ця тенденція стала ще більш помітною у випадку Ірландії через агресивні дії російського флоту неподалік від її меж. З часів Другої світової війни держава дотримується політики нейтралітету, що значною мірою пояснюється її прагненням утвердити незалежну від Великої Британії зовнішню політику. Ця позиція, разом з географічною ізоляцією від решти Європи, захистила її від гарячих і холодних війн.

Три події змінили погляд Дубліна на зовнішню політику: офіційне партнерство з НАТО, Спільна політика безпеки і оборони Європейського Союзу (СПБО) і вторгнення росії в Україну [49].

У червні 2023 року ірландський уряд започаткував Консультативний форум з питань міжнародної політики безпеки, щоб відповісти на поширені загрози для Європи. Форум з'явився після збільшення бюджету ірландських збройних сил з 1,1 млрд. євро до 1,5 млрд. євро до 2028 року [141]. Результати Консультативного форуму заохочують подальший розвиток партнерства Ірландії з міжнародними безпековими організаціями, такими як НАТО і ЄС, але в кінцевому підсумку рекомендують міністру оборони Міхаелю Мартіну залишити нейтральний статус Ірландії без змін [142].

Звіт, опублікований 18 жовтня 2023 року, делікатно балансує між повагою до нейтральної історії Ірландії і тим, що вважається “консенсусом” щодо збільшення військових витрат і подальшої участі у світових справах. У звіті також міститься заклик до перегляду так званого механізму потрійного блокування. Він застосовується до будь-яких військових дій за участю понад 12 осіб і передбачає, що вони можуть відбуватися лише за мандатом Організації Об'єднаних Націй (ООН), рішенням уряду і схваленням парламенту [171].

Міністр оборони Ірландії Міхал Мартін заявив, що місце Ірландії у світі має бути переглянуте з огляду на “нову реальність” російської агресії. Міністр

закордонних справ і оборони Ірландії, Саймон Ковені, у свою чергу закликав до “фундаментального переосмислення” безпекової політики Дубліна, оскільки урядова оборонна експертиза виявила, що Ірландії “бракує надійного військового потенціалу для захисту”, але він додав, що Ірландія навряд чи приєднається до НАТО “найближчим часом” [39].

У травні 2023 року Сили оборони Ірландії виявили чотири російські військові та комерційні судна у виключній економічній зоні (ВЕЗ) Ірландії, серед яких був “Адмірал Григорович” - фрегат, озброєний крилатими ракетами “Калібр”, що використовувався росією для нападів на Україну. Ірландія не вперше стикається з російською військовою активністю: у січні 2022 року, незадовго до повномасштабного вторгнення в Україну, ірландські рибалки успішно перешкоджали спробам ВМФ росії провести військові навчання в їхніх рибальських угіддях [39].

Ще до зазіхань росії на ірландські води Дублін поглибив своє безпекове партнерство з НАТО і ЄС. У 1999 році країна вперше встановила зв'язок з НАТО, приєднавшись до програми “Партнерство заради миру” (ПЗМ) і Ради євроатлантичного партнерства. У цій ролі Ірландія планує операції, тренує війська і координує логістику. На початку 2023 року Кабінет міністрів також схвалив розширення участі Ірландії в очолюваних НАТО спеціалізаціях ПЗМ з 15 до 22 [114], серед них кібербезпека, повітряна евакуація і розвідка.

СПБО, яка набула своєї нинішньої форми в 2009 році, зобов'язала країни-члени до спільної оборонної структури. Ірландія наразі бере участь у чотирьох місіях СПБО з надання допомоги Малі, Боснії і Герцеговині, Україні і Лівії. Зараз Дублін розглядає можливість більш активної участі в ініціативах ЄС у сфері безпеки і оборони в рамках СПБО - сфері діяльності, яка була посилена головою Єврокомісії Урсулою фон дер Ляєн [28].

Не всі прагнуть бачити зміни в ірландському нейтралітеті. У той час як дві правлячі ірландські партії, Фіанна Файл і Фіне Гел, запровадили Консультативний форум, головна опозиційна партія Шинн Фейн вважає, що

нейтралітет має вирішальне значення для республіканських повноважень держави. Політики Шинн Фейн, такі як член Європарламенту Кріс Макманус, розкритикували Консультативний форум за те, що він “менше стосується публічних дебатів і більше є спробою перекроїти громадську думку” [80]. Посилаючись на опитування, згідно з яким 61% ірландців підтримують нейтралітет, Макманус заявив, що його партія хоче “захистити ірландський нейтралітет, і ми хочемо бачити його закріпленим у нашій конституції” [80]. Однак те ж опитування також показало, що 55% підтримують “значне збільшення” військового потенціалу [125]. Президент Ірландії Майкл Хіггінс також застерігає від відмови від нейтралітету, стверджуючи, що Консультативний форум “грає з вогнем” [44].

Від конфронтації з росією до посилення участі в НАТО і СПБО, Ірландія, схоже, як ніколи раніше, прагне до більш широкої зовнішньої політики з рештою світу. Але наскільки далеко це зайде, вирішуватимуть виборці, враховуючи особливе місце нейтралітету в ірландській національній історії. Можна стверджувати, що в умовах зростаючої невизначеності та зовнішніх загроз збереження статусу нейтралітету для Швейцарії, Австрії та Ірландії стає все більш складним і вимагає активного переосмислення та адаптації до сучасних умов.

Швейцарія та Австрія, хоч і зберігають свої нейтральні позиції, все більше залучаються до міжнародних санкцій та дипломатичних ініціатив, що свідчить про прагнення до балансу між традиційним нейтралітетом та необхідністю реагувати на зовнішні загрози. Тим часом Ірландія також переживає період переосмислення своєї зовнішньої політики, зокрема через підвищену військову активність у своїх водах та зростання міжнародних обов'язків як члена Європейського Союзу.

Фінляндія та Швеція, які вирішили подати заявки на членство в НАТО, ілюструють, що зміна безпекового середовища може спонукати навіть найбільш нейтральні держави до перегляду своїх політик. Ці країни вважають,

що членство в НАТО забезпечить більшу безпеку та стабільність у світлі сучасних загроз.

Завершуючи, важливо зазначити, що підтримання нейтралітету в сучасному геополітичному контексті є складним завданням, що вимагає гнучкості, відкритості до міжнародної співпраці та готовності до адаптації. Ірландія, Швейцарія та Австрія стикаються з потребою знайти новий баланс між збереженням своїх традиційних цінностей та реагуванням на зовнішні виклики, що ставить перед ними складні вибори щодо майбутнього їх зовнішньої політики та оборонних стратегій.

ВИСНОВКИ

Концепція нейтралітету в сучасну епоху відзначається динамічним характером, адаптуючись до реалій мінливого глобального ландшафту. Теоретичні погляди на нейтралітет продовжують розвиватися, відображаючи складнощі сучасної міжнародної політики. Війна в Україні, зокрема, послужила каталізатором для переосмислення принципів і практики нейтралітету, висвітливши суперечності між стратегічними інтересами, етичними міркуваннями і реаліями глобальної динаміки сили. У той час як міжнародна система бореться з новими викликами і конфліктами, концепція нейтралітету залишається важливим, хоча і спірним, елементом теорії і практики міжнародних відносин.

Джерельна база цієї магістерської роботи характеризується широтою і глибиною. Ця різноманітна колекція не лише підвищує надійність та об'єктивність дослідження, але й забезпечує багатовимірний погляд на нейтралітет, відображаючи його складності та нюанси в міру того, як він еволюціонує з плином часу. Методологічний підхід цієї магістерської роботи покликаний запропонувати багатогранне розуміння нейтралітету в контексті Фінляндії та Швеції. Завдяки поєднанню системного аналізу, історичного та порівняльного аналізу, описово-нарративного методу, порівняльно-правового методу та методу кейсів дослідження розглядає складну динаміку нейтралітету та його еволюцію у відповідь на зміну міжнародного ландшафту. Висновки, зроблені на основі цього підходу, роблять внесок у ширший дискурс про нейтралітет і його роль у сучасних міжнародних відносинах.

Складний вимір нейтралітету як зовнішньополітичної стратегії, особливо в контексті Фінляндії та Швеції, переплітає історичну спадщину, правові рамки та сучасні геополітичні зрушення. У цій роботі здійснено ретельне дослідження цієї багатогранної концепції, що дає змогу зробити глибокі і прагматичні висновки, які є актуальними для сучасного

міжнародного політичного дискурсу. Дослідження заглиблюється в історичну еволюцію нейтралітету, простежуючи його витoki до сучасної епохи, де він зазнав значних трансформацій через глобальні політичні зрушення.

Теоретичний дискурс про нейтралітет, розглянутий у першому розділі, розкриває складну природу нейтралітету, орієнтуючись на його етичні підвалини і політичний прагматизм. З філософської точки зору, нейтралітет переплітається з дебатами про моральний релятивізм, консеквенціалізм і деонтологію, відображаючи складний баланс між етичною об'єктивністю і практичними потребами державотворення. З політичної точки зору, нейтралітет був свого роду захистом для держав, які прагнули дистанціюватися від боротьби за владу та альянсів, що характеризують міжнародні відносини. Проте ця концепція не позбавлена критиків. Моральні проблеми абсолютного невтручання, особливо перед обличчям порушень прав людини та глобальних криз, становлять постійний виклик етичним засадам нейтралітету.

Історичний аналіз концепції нейтралітету в міжнародній політиці і праві показав її глибоке вкорінення й еволюцію. Простежуючи його витoki, було підкреслено, що нейтралітет був стратегічним вибором, який відображав складну динаміку міждержавних відносин. Вестфальські мирні договори і філософія Просвітництва ще більше вдосконалили цю концепцію, вписавши її в рамки міжнародного права і державного суверенітету.

XIX-XX ст. позначені бурхливими війнами і геополітичними перегрупуваннями, випробували і змінили поняття нейтралітету, підштовхнувши держави до прийняття різних форм позаблоковості або збройного нейтралітету для захисту свого суверенітету і миру. У цих ранніх формах нейтралітет часто слугував для держав засобом збереження свого суверенітету і уникнення тенет війни. З розвитком концепції почали формуватися філософські підвалини нейтралітету, на які значний вплив мали такі мислителі, як Іммануїл Кант і Жан-Жак Руссо. Їхні ідеї, особливо ідея

Канта про вічний мир, відіграли ключову роль у формуванні сучасного розуміння нейтралітету.

Детальний аналіз принципів і форм нейтралітету включав розгляд правових рамок і етичних міркувань, які регулювали нейтралітет у різні історичні епохи. У дослідженні критично проаналізовано життєздатність та ефективність нейтралітету, особливо у сучасному світі, де абсолютний нейтралітет стає неможливим, його стає дедалі важче підтримувати через взаємопов'язаність глобальної політики. Дослідження висвітлює суперечності між традиційними поняттями невтручання і новими нормативними очікуваннями щодо прав людини та міжнародної безпеки.

Сучасна епоха кидає нові виклики концепції нейтралітету. З появою недержавних акторів, регіональних конфліктів і зміною характеру війни традиційні уявлення про нейтралітет потребують переоцінки. Незважаючи на ці виклики, нейтралітет залишається актуальною і часто стратегічно важливою позицією для багатьох держав. З 1991 по 2023 рік концепція нейтралітету в міжнародних відносинах зазнала значної переоцінки через глобальні події, включаючи війну в Україні та зміни в нейтральній політиці деяких європейських країн, які кинули виклик традиційним уявленням про нейтралітет. Спочатку здавалося, що світ після закінчення холодної війни провіщає період, коли жорстка блокова політика минулого поступиться місцем, що потенційно призведе до відродження актуальності нейтралітету. Однак глобальний ландшафт швидко змінився з появою односторонніх дій, регіональних конфліктів і недержавних акторів, які відіграють все більш важливу роль у міжнародній політиці, що змусило концепцію нейтралітету адаптуватися до цих змін і зіткнутися з новими викликами та інтерпретаціями.

Дослідження моделей нейтралітету Фінляндії та Швеції, особливо під час холодної війни, виявило фактори, що вплинули на їхнє становлення, а також унікальні характеристики кожної моделі. Порівняльний аналіз цих двох моделей дозволив зрозуміти, як нейтралітет може по-різному

інтерпретуватися і реалізовуватися в залежності від регіонального і глобального контекстів. Це має вирішальне значення для розуміння ширших наслідків нейтралітету як стратегічного вибору для країн, що орієнтуються в складних міжнародних відносинах.

У результаті дослідження було виявлено й узагальнено подібності та відмінності моделей нейтралітету Швеції та Фінляндії. Спільні риси Нейтралітету Фінляндії та Швеції є наступні:

- Членство в ЄС і колективна оборона. І Фінляндія, і Швеція приєдналися до Європейського Союзу в 1995 році. Після 2005 року вони дедалі більше орієнтувалися на зовнішню політику ЄС, яка іноді вступала в конфлікт з їхнім традиційним нейтралітетом. Це наближення включало участь в оборонних ініціативах ЄС, хоча й обережну.

- Партнерство з НАТО. Хоча жодна з країн не вступила до НАТО, обидві країни поглибили свою співпрацю з Альянсом. Навчання, обмін розвідданими та участь в операціях під проводом НАТО свідчать про перехід до більш активної міжнародної оборонної ролі.

- Відносини з росією. Зростаюча напористість росії, особливо після анексії Криму після 2014 року, викликала спільне занепокоєння і призвела до переоцінки оборонних стратегій в обох країнах.

Відмінні риси Нейтралітету Фінляндії та Швеції:

- Військові союзи і витрати. Швеція історично мала більш незалежну оборонну політику порівняно з Фінляндією. Ця незалежність відображається у вищих оборонних витратах Швеції і більш розвинених військових технологіях. Проте, ситуація змінилася після розпаду СРСР, коли Швеція поступово зменшувала витрати на оборону, в той час, коли Фінляндія продовжила попередній курс - нарощувала і модернізувала військовий потенціал.

- Геополітичне розташування. Фінляндія має довгий кордон з росією, що значною мірою впливає на її оборонну і зовнішню політику.

Потреба в делікатному балансі з росією призвела до більш обережних дипломатичних кроків порівняно зі Швецією.

- Громадська думка та політичний дискурс. У Фінляндії спостерігалася більш активна громадська дискусія щодо можливості членства в НАТО, на яку впливає наявність кордону з росією. У Швеції дискусія довше точилася навколо збереження традиційної політики позаблоковості.

Було досліджено трансформацію нейтралітету та причини відходу Фінляндії та Швеції від цієї політики у відповідь на нещодавні геополітичні зміни, зокрема російську агресію в Україні. Війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, суттєво змінила безпековий ландшафт у Європі, спонукаючи ці країни до переоцінки своєї позиції щодо нейтралітету. Зроблено висновок, що концепція нейтралітету не є статичною, а реагує на мінливу міжнародну динаміку. Війна в Україні підкреслила нагальну потребу країн постійно оцінювати свої зовнішньополітичні стратегії у відповідь на нові загрози та зміну геополітичних альянсів.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну відбувся значний зсув у традиційній позиції нейтралітету серед європейських країн, особливо у відповідь на агресивні дії росії. Цей зсув відображає зростаюче визнання необхідності колективної безпеки і приєднання до НАТО, особливо в країнах, які історично дотримувалися нейтральної позиції. Тематичні дослідження таких країн, як Швейцарія, Австрія та Ірландія, традиційно нейтральних, показують, що вони переоцінюють свої позиції у світлі зміни динаміки безпеки в Європі, демонструючи тенденцію схилитися до більш активної зовнішньої політики і оборонних стратегій. Мінливий геополітичний ландшафт ймовірно, продовжуватиме впливати на зовнішню політику і оборонні стратегії традиційно нейтральних країн. У майбутньому цим країнам необхідно буде знайти баланс між своєю історичною позицією нейтралітету і вимогами сучасного міжнародного безпекового середовища.

Синтезуючи результати дослідження чотирьох розділів роботи, стає зрозуміло, що нейтралітет як зовнішньополітична стратегія глибоко вкорінений в історичному контексті та правовій традиції, проте піддається впливу змін у міжнародній політиці. Приклади Фінляндії та Швеції є показовими в демонстрації того, як нейтралітет може слугувати миротворчою стратегією, водночас підкреслюючи його обмеження перед обличчям агресивних геополітичних маневрів.

Насамкінець, ця магістерська робота пропонує внесок у наукове розуміння нейтралітету в міжнародних відносинах, особливо в європейському контексті. Всебічний аналіз підкреслює необхідність нюансованого підходу до нейтралітету, враховуючи як його історичне коріння, так і сучасні виклики. Для країн, які розглядають або зберігають нейтралітет, дослідження пропонує гнучкий та оперативний підхід, враховуючи правові, етичні та стратегічні наслідки такої політики. Крім того, робота пропонує орієнтир для політиків і науковців у розумінні еволюції нейтралітету та його місця в сучасному геополітичному ландшафті.

Висновки і рекомендації цього дослідження сприяють глибшому розумінню нейтралітету, його стратегічного застосування і трансформаційного потенціалу в міжнародних відносинах. Оскільки геополітичний ландшафт продовжує розвиватися, концепція нейтралітету залишається живим і складним аспектом міжнародних відносин, пропонуючи цінні уроки та ідеї для формування майбутньої політики і наукових досліджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Австрія висилає чотирьох російських дипломатів. *Радіо Свобода*. 02.02.2023. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-avstria-chotyry-rosiiskyh-dyplomativ/32252140.html>
2. Варварцев М.М. Україна в міжнародних відносинах/ Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. Енциклопедичний словник-довідник. URL: <http://surl.li/pcoww>.
3. Гайдай Д., Літра Л. Аудит зовнішньої політики: Україна-Швеція. Київ: Інститут світової політики, 2017. 46 с. URL: http://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Aud_Ukr_Swed_ukr_net.pdf
4. Дмитрієв А.І., Мацко А.С, Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
5. Договірні-правові відносини між Україною та Фінляндією/ Посольство України у Фінляндській Республіці та Ісландії (за сумісництвом). 2020. URL: <https://finland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3264-dogovirno-pravovi-vidnosini>
6. Захарченко М. Дискусія Джона Ролза та Юргена Габермаса: щодо процедуралізму та субстанціалізму в дорадчій моделі демократії. *Філософська думка*. 2014, № 5. С. 123-129
7. Міжнародна конференція з питань відновлення України 4-5 липня 2022 року у м. Лугано: Ukraine Recovery conference. URL: <https://ua.unc-international.com/ukraine-recovery-conference-2022-mizhнародna-konferenciya-z-pitan-vidnovlennya-ukrayini>
8. Пальок Я. Е., Завада Я. І. Політика нейтралітету Швеції у ХХІ столітті. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2022. №3. С. 48-55. URL:

https://www.researchgate.net/publication/366631291_SWEDISH_NEUTRALITY_POLICY_IN_THE_XXI_CENTURY

9. Пилипенко В., Ремі Й. Дипломатичні відносини між Україною та Фінляндією в 1918-1921. *Етнічна історія народів Європи*. №24, 2008. С.146-157. URL: <http://ethnic.history.univ.kiev.ua/data/2008/24/articles/23.pdf>

10. Піляєв І. С. Країни Північної Європи: Фінляндія. Енциклопедія. Т. 1. С.168-187. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/473/1/Entsyklopedia_verska-169-188.pdf

11. Піляєв І. С. Країни Північної Європи: Швеція. Енциклопедія. Т. 1. С.188-208. URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/474/1/Entsyklopedia_verska-189-209.pdf

12. Показники двосторонньої торгівлі товарами (Україна-Фінляндія, 2002-2008): Державна підтримка українського експорту/ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://ukrexport.gov.ua/ukr/tovaroobig_z_ukr/UKR/1322.html

13. Політичні відносини між Україною та Королівством Швеція/ Посольство України в Королівстві Швеція. 2020. URL: <https://sweden.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/374-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-ta-shvecijeju>

14. Про нас: загальна інформація про Проєкт «Навчаємось Разом». Ресурсний Центр НУШ. URL: <https://nushub.org.ua/lt/about/>

15. Секунова Ю., Коляда А. Міжнародна політика між Україною та Швецією в контексті історичного, економічного та дипломатичного розвитку. *Prospektive globale wissenschaftliche Trends «2021»*. 2021. №14. С. 132-139. URL: <http://surl.li/pdjji>

16. Торговельно-економічне співробітництво між Україною та Фінляндією/ Посольство України у Фінляндській Республіці та Ісландії (за сумісництвом). 2021. URL: <https://finland.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/282->

torgovelyno-jekonomichne-spivrobitnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-finlyandsykoju-respublikoju

17. Услиста Ю. А., Милашко О. Г. Партнерство України з Фінляндією. Статистичний аспект. Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень: збірник наукових студентських праць. №3. 2017. С.47-54. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/147042077.pdf>

18. Юрченко О. Швеція: вступ до НАТО, допомога Україні. «Історичне рішення» після 200 років нейтралітету. *Радіо Свобода*. 21.08.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/shvetsiya-nato-ukrayina/31989172.html>

19. Abandoning neutrality, Switzerland backs anti-Russia sanctions-but it comes with a price. *RFI*. 05.03.2022. URL: <https://www.rfi.fr/en/international/20220305-surounded-by-nato-and-eu-switzerland-backs-anti-russia-sanctions-but-it-comes-with-a-price>

20. Address to a Joint Session of Congress and the American People: President George W. Bush /The White House. 20.09.2001. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>

21. Ahlander J., Johnson S. NATO Chief Says Sweden Has Taken 'Important Steps' to Meet Turkey's Demands. *U.S.News*. 13.06.2022. URL: <https://www.usnews.com/news/world/articles/2022-06-13/nato-chief-says-sweden-has-taken-important-steps-to-meet-turkeys-demands>

22. Ahman T. URL: NATO-debatten i Finland. FOI. 2009. 99 p. URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--2719--SE>

23. Akilatan T. B. Beyond the Approval of Finland and Sweden joining NATO: making sense of Turkey's unstable approach towards the alliance. *Network for Strategic Analysis*. 09.11.2023. URL: <https://ras-nsa.ca/beyond-the-approval-of-finland-and-sweden-joining-nato-making-sense-of-turkeys-unstable-approach-towards-the-alliance/>

24. Alander M. It's the National Security, Stupid. *Lawfare*. 07.07.2022. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/its-national-security-stupid>
25. Allison R. Russia, Ukraine and state survival through neutrality. *International Affairs*. Vol. 98, № 6. 2022. P. 1849–1872. URL: <https://academic.oup.com/ia/article/98/6/1849/6783052>
26. Andersson avgår om SD-hot faller Johansson. 02.06.2022. URL: *Aftonbladet*. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/V9neRp/sd-vacker-misstroende-mot-justitieministern>
27. Andersson J. J. High Time for Sweden's NATO Membership/ Egmont: Royal Institute for International Relations. 24.05.2023. URL: <https://www.egmontinstitute.be/high-time-for-swedens-nato-membership/>
28. Andrews B. Irish Neutrality in a Changing Europe. *Renew Europe*. 2022. URL: <https://assets.gov.ie/276843/7115ca38-8454-476d-824d-0133b8289558.pdf>
29. Aselius G. Swedish Strategic Culture after 1945. *Cooperation and Conflict*. 2005. Vol. 40, № 1. P. 25-44.
30. Aunesluoma J., Rainio-Niemi J. Neutrality as Identity? Finland's Quest for Security in the Cold War. *Journal of Cold War Studies*. 2016. Vol.18, № 4. PP.51–78. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/157586025.pdf>
31. Barber T. Rethinking neutrality in Europe. *Financial Time*. 16.09.2023. URL: <https://www.ft.com/content/307e2007-9f70-4a45-932e-abbff08628d3>
32. Bellomo O. Small but Ready: How Finland Has Prepared to Defend Itself: EU Debates, News & Opinions. *Pub Affairs Bruxelles*. 10.03.2023. URL: <https://www.pubaffairsbruxelles.eu/opinion-analysis/small-but-ready-how-finland-has-prepared-to-defend-itself/>
33. Benjamin M., Davies N. Finland's move into NATO ends an era of neutrality in Europe: What comes next? *Salon*. 17.04.2023. URL: <https://www.salon.com/2023/04/17/finlands-move-into-nato-ends-an-era-of-neutrality-in-europe-what-comes-next/>

34. Berni M. Why Switzerland Will Stick to Neutrality. *Lawfare*. 14.05.2023. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/why-switzerland-will-stick-to-neutrality>
35. Bertelman T. Sweden and Finland: Common Destiny or Common Diversity?/ Atlantic Council. 12.02.2016. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/sweden-and-finland-common-destiny-or-common-diversity/>
36. Beyer J. L., Hofmann S. C. Varieties of neutrality: Norm revision and decline. *Cooperation and Conflict*. Vol. 46, № 3, 2011. PP. 285-311 URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010836711416956>
37. Blocher C. Halbe Wahrheit. 2022. URL: https://www.blocher.ch/wp-content/uploads/Kommentar_KW33_2022.pdf
38. Bondolfi S. A successful model of neutrality. *SWISSINFO.ch*. 23.11.2017. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/politics/neutral-swiss_a-successful-model-of-neutrality/43692870
39. Braw E. Russian warships in Ireland's EEZ demonstrate the Defender's Dilemma. *AEIdeas*. 09.05.2023. URL: <https://www.aei.org/foreign-and-defense-policy/russian-warships-in-irelands-eez-demonstrate-the-defenders-dilemma/>
40. Braw E. What Finland Can Offer NATO. *Foreign Policy*. 14.04.2022. URL: <https://foreignpolicy.com/2022/04/14/what-finland-can-offer-nato/>
41. Brommesson D., Ekengren A. M., Michalski A. Sweden's Policy of Neutrality/ Successful Public Policy in the Nordic Countries. 2022. URL: <https://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1738420/FULLTEXT01.pdf>
42. Bundesrat verabschiedet Postulatsbericht zur Neutralität/ Der Bundesrat: Das Portal der Schweizer Regierung. 2022. URL: <https://www.admin.ch/gov/de/start/dokumentation/medienmitteilungen/bundesrat.msg-id-90895.html>
43. Bürgisser T. Parting company the neutral way. *Swiss National Museum*. 03.10.2023. URL: <https://blog.nationalmuseum.ch/en/2023/10/parting-company-the-neutral-way/>

44. Carroll R. Ireland 'playing with fire' for opening debate on military neutrality, says president. *The Guardian*. 19.06.2023. URL: <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/19/ireland-debate-military-neutrality-president-michael-d-higgins-government>
45. Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice/ United Nations. 2015. 129 p. URL: <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210562249>
46. Chatterjee P. How Sweden and Finland went from neutral to NATO. *BBC News*. 11.07.2023. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-61397478>
47. Clausnitzer J. Should Finland join NATO? 03.03.2022. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1293557/opinion-development-on-joining-nato-finland/>
48. Cotta F. The Evolution of Finnish-Russian Relations from 1917 to the Present. *Il politico*. 2022. № 2, P. 110-129. URL: https://www.academia.edu/96456731/The_Evolution_of_Finnish_Russian_Relations_from_1917_to_the_Present
49. Cramer C. S., Franke U. Ambiguous alliance: Neutrality, opt-outs, and European defence/ European Council on Foreign Relations. 28.06.2021. URL: <https://ecfr.eu/publication/ambiguous-alliance-neutrality-opt-outs-and-european-defence/>
50. Crisis management/ Ministry for Foreign Affairs of Finland. URL: <https://um.fi/crisis-management>
51. Current International Missions/ Swedish Armed Forces. 27.04.2023. URL: <https://www.forsvarsmakten.se/en/activities/current-international-missions/>
52. Czarny R. M. Sweden: From Neutrality to International Solidarity. Switzerland: Springer Cham, 2018. 310 p.
53. Dalsjö R. The hidden rationality of Sweden's policy of neutrality during the Cold War. *Cold War History*. 2014. №2. P. 175-194. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14682745.2013.765865>

54. DN Debatt. “Så ska Sverige och Finland samarbeta i militär konflikt”. *Dagens Nyheter*. 27.02.2015. URL: <https://www.dn.se/debatt/sa-ska-sverige-och-finland-samarbeta-i-militar-konflikt/>
55. Doeser F. Finland, Sweden and Operation Unified Protector: The impact of strategic culture. *Comparative Strategy*. 2016. №4. P.284-297. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01495933.2016.1222842>
56. Doyle M. *Liberal Peace*. London: Routledge, 2011. 256 p.
57. Duxbury C. Sweden edges closer to NATO membership. *Politico*. 22.12.2020. URL: <https://www.politico.eu/article/sweden-nato-membership-dilemma/>
58. Duxbury C. Swedish government threatened by vote of no confidence in justice minister. *Politico*. 06.06.2022. URL: <http://surl.li/pdjnn>
59. Dyvik E. H. Do you think Sweden should join the military alliance NATO? *Statista*. 11.07.2023. URL: <https://www.statista.com/statistics/660842/survey-on-perception-of-nato-membership-in-sweden/>
60. Edström H., Westberg J. Between the eagle and the bear: Explaining the alignment strategies of the Nordic countries in the 21st century. *Comparative Strategy*. 2020. №2. P. 191-208. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01495933.2020.1718994>
61. Edström Z., Thorburn E. Nordiskt operativt försvarssamarbete — före och efter ett svenskt och finskt NATO-medlemskap/ Nordeuropeisk- och transatlantisk säkerhet (NOTS). 2023. URL: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%208117>
62. Elgin K. K., Lanoszka A. Sweden, Finland, and the Meaning of Alliance Membership. *Texas National Security Review*. 2023. Vol 6, № 2. P.33-56. URL: <https://tnsr.org/2023/05/sweden-finland-and-the-meaning-of-alliance-membership/>
63. Eliasson L. J. Traditions, Identity and Security: the Legacy of Neutrality in Finnish and Swedish Security Policies in Light of European Integration. *European*

Integration online Papers. 2004. № 6. URL: https://aei.pitt.edu/7171/1/European_Integration_Papers_Online_Johan_Eliasson_manuscript.pdf

64. Enderlin S. War in Ukraine: Switzerland's inflexible neutrality frustrates European partners. *LeMonde*. 08.11.2022. URL: <http://surl.li/pdjqq>

65. Esfandiari G. What Is The Nonaligned Movement? *RadioFreeEurope*. 23.08.2012. URL: <https://www.rferl.org/a/nonalignment-movement-explainer/24685623.html>

66. Federal Act of 13 December 1996 on War Material/SR 514.51. *Fedlex*. URL: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1998/794_794_794/en

67. Filipec O. The Cooperation Between EU and NATO in Response to Hybrid Threats. A Retrospective Analysis from the Institutional Perspective. *Slovak Journal of Political Sciences*. 2023. Vol. 23. № 1. P. 27-55. URL: <http://surl.li/pdjjs>

68. Final Act of the Second Peace Conference. The Hague, 18 October 1907. *Dipublico*. 26.09.2010. URL: <https://english.dipublico.org/187/final-act-of-the-second-peace-conference-the-hague-18-october-1907/>

69. Finland Announces Its Largest Aid Package for Ukraine with Heavy Weapons. *European Pravda*. 20.01.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2023/01/20/7154518/>

70. Finland responds to Ukraine's need of humanitarian assistance. *Reliefweb*. 09.03.2022. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/finland-responds-ukraine-s-need-humanitarian-assistance>

71. Finland supports Ukraine/ Ministry for Foreign Affairs of Finland. 2023. URL: <https://um.fi/finland-s-support-to-ukraine>

72. Finland's development cooperation in Ukraine/ Посольство Фінляндії, Київ. URL: <https://finlandabroad.fi/web/ukr/spivpratsya-z-finlyandiyeyu-u-sferi-rozvytku-v-ukrayini>

73. Finnish Security and Defence Policy 2004: Government report 6/2004/ Prime Minister's Office. 2004. 172 p. URL: https://www.defmin.fi/files/311/2574_2160_English_White_paper_2004_1_.pdf
74. Foreign minister Pekka Haavisto's speech at Annual Meeting of Heads of Mission 2022/ Ministry for Foreign Affairs of Finland. 22.08.2022. URL: <http://surl.li/pdjjt>
75. Forsberg R., Kähkönen A., Moyer J. If Finland joins NATO, it needs a new nuclear weapons policy. *Bulletin of the Atomic Scientists*. 08.12.2022. URL: <https://thebulletin.org/2022/12/if-finland-joins-nato-it-needs-a-new-nuclear-weapons-policy/>
76. Forsberg T. Finland and Sweden's Road to NATO. *Current History*. 2023. Vol. 122, №842. P. 89–94.
77. Forss S., Kiianlinna L., Inkinen P., Hult H. The Development of Russian Military Policy and Finland/ Helsinki: Juvenes Print Oy, 2013. Rep. № 49. 154 p. URL: <https://aff.a.se/wp-content/uploads/2014/04/russianpolicy.pdf>
78. Fulya F. Swedish Neutrality and its Abandonment/ İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2007. № 11. P.183-201. URL: <https://www.ticaret.edu.tr/uploads/kutuphane/dergi/s11/M00167.pdf>
79. Galal A. M. External behavior of small states in light of theories of international relations. *Review of Economics and Political Science*. Vol. 5 № 1, 2020. PP. 38-56. URL: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/REPS-11-2018-0028/full/html>
80. Gallagher C. Is Sinn Féin softening on neutrality? Mary Lou McDonald would reject such an assertion, but... *The Irish Times*. 10.06.2023. URL: <http://surl.li/pdjix>
81. Gärtner H. Engaged Neutrality: An Evolved Approach to the Cold War. Lanham: Lexington Books, 2017. 228 p.
82. Gebhard C. Scandinavian Defence and Alliance Policies: Different Together/ Anders Wivel and Peter Nedergaard (eds): Routledge Handbook on

Scandinavian Politics. London: Routledge, 2017. 24 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/313423135_Scandinavian_Defence_and_Alliance_Policies_Different_Together

83. Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War (Fourth Geneva Convention)/ International Committee of the Red Cross (ICRC). 1949. URL: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b36d2.html>

84. Goldman D. Sweden has broken its neutrality convention and sided with Ukraine. Does this matter? *The Conversation*. 25.08.2022. URL: <https://theconversation.com/sweden-has-broken-its-neutrality-convention-and-sided-with-ukraine-does-this-matter-189062>

85. Greminger T., Rickli J. M. Neutrality After the Russian Invasion of Ukraine: The Example of Switzerland and Some Lessons for Ukraine. *PRISM*. 2023. Vol. 10, №. 3. URL: <http://surl.li/pdjz>

86. Habtom N. K. Sweden's Challenging Road to NATO Membership. *Lawfare*. 17.01.2023. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/swedens-challenging-road-nato-membership>

87. Hagström M. Sweden and Ukraine are united not only by the colours of our national flags and by several chapters of common history – from the Rus and Viking times and onwards. *Ldaily*. 02.04.2020. URL: <http://surl.li/pdjkd>

88. Hathaway O., Shapiro S. Supplying Arms to Ukraine is Not an Act of War. *Lawfare*. 12.03.2022. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/supplying-arms-ukraine-not-act-war>

89. Hayatsever H. Sweden's NATO bid delayed in Turkish parliament. *Reuters*. 16.11.2023. URL: <https://www.reuters.com/world/swedens-nato-bid-delayed-turkish-parliament-2023-11-16/>

90. Hilpold P., Gillibert M., Rainio-Niemi J., Sassòli M. Neutrality law in a comparative perspective: Austria, Switzerland, Finland. *TDHJ*. 09.01.2023. URL: <https://tdhj.org/blog/post/neutrality-law-comparison-austria-switzerland-finland/>

91. Hodgson J. H. The Finnish Communist Party and neutrality. *Government and Opposition*. Vol. 2, №. 2, 1967. PP. 269-287

92. Hofmo V. Exploring the complex history of Swedish neutrality. *The Norwegian American*. 30.06.2021. URL: <https://www.norwegianamerican.com/sweden-and-norway-during-world-war-ii/>

93. How Finland Abandoned Neutrality and Turned Toward NATO. *KKRVA*. 08.07.2022. URL: <https://kkrva.se/en/how-finland-abandoned-neutrality-and-turned-toward-nato/>

94. Hungary says 'grievances' hold up ratification of Sweden's NATO accession. *Reuters*. 29.03.2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/hungary-says-grievances-hold-up-ratification-swedens-nato-accession-2023-03-29/>

95. Ivaldi G., Zankina E. The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-Wing Populism in Europe. European Center for Populism Studies (ECPS). 2023. 372 p. URL: <https://shs.hal.science/halshs-04024156/document>

96. Iwasa N. The Impossibility of Political Neutrality. *Croatian Journal of Philosophy*. 2010. Vol. 10, № 29. P. 147-155. URL: <https://philarchive.org/archive/IWATIO>

97. Karnitschnig M. How Austria became putin alpane fortress Ukraine. *Politico*. 05.06.2023. URL: <https://www.politico.eu/article/austria-russia-vladimir-putin-alpine-fortress-ukraine/>

98. Klinggräff L. What Benefits and Disadvantages do Sweden and Finland get from NATO? EU Debates, News & Opinions. *Pub Affairs Bruxelles*. 11.07.2023. URL: <https://www.pubaffairsbruxelles.eu/opinion-analysis/what-benefits-and-disadvantages-do-sweden-and-finland-get-from-nato/>

99. Knutson M. Inte sedan finska vinterkriget har Sverige skickat vapen till en krigszon. *SVT*. 27.02.2022. URL: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/inte-sedan-finska-vinterkriget-har-sverige-skickat-vapen-till-en-krigszon>

100. Kottasová I. Turkey approves Finland's NATO application, clearing the last hurdle. Sweden is still waiting. *CNN*. 31.03.2023. URL: <https://edition.cnn.com/2023/03/30/europe/turkey-vote-finland-nato-membership-intl/index.html>
101. Koukl G. The Myth of Moral Neutrality. *Stand to Reason*. 02.05.2013. URL: <https://www.str.org/w/the-myth-of-moral-neutrality>
102. Kuusisto A. A. The Paasikivi Line in Finland's Foreign Policy. *The Western Political Quarterly*. Vol. 12, №.1, 1959. PP. 37-49
103. Left Party, Sweden Democrats object to NATO deal. *Sveriges Radio*. 23.05.2016. URL: <https://sverigesradio.se/artikel/6438023>
104. Linge M. Finland och Sverige i tätt marint samarbete/ Forsvarsmakten. 27.10.2021. URL: <https://www.forsvarsmakten.se/sv/aktuellt/2021/10/finland-och-sverige-i-tatt-marint-samarbete/>
105. Loser P., Häfliger M. Burkart und Pfister definieren die Neutralität neu. *Tages-Anzeiger*. 30.04.2022. URL: <https://www.tagesanzeiger.ch/die-burkart-pfister-doktrin-ist-das-noch-neutral-562149380977>
106. Lottaz P. Public Lecture: Neutrality in the new Cold War. *YouTube*. 13.06.2023. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CoymqiT5njo>
107. Lundqvist S. A. Convincing Finnish Move: Implications for State Identity of Persuading Sweden to Jointly Bid for NATO Membership. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. 2022. №4. P.73-110. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1735352/FULLTEXT01.pdf>
108. Lundqvist S. Jointly Navigating the Baltic-Arctic Strategic Space: The Case of Sweden and Finland. Virginia: Combined Joint Operations from the Sea Centre of Excellence, 2020. P. 23-27. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1508238&dswid=-322>
109. Lyon P. Neutrality and the Emergence of the Concept of Neutralism. *The Review of Politics*. 1960. Vol. 22, №. 2. P. 255-268

110. Mackinlay A. La neutralidad de Suecia y Finlandia, semejanzas, diferencias y future. *IEEE.ES.* 2020. URL: https://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/docs_marco/2020/DIEEEM05_2020ALEM AC_SueciaFin.pdf
111. Malmborg M. *Neutrality and Statebuilding in Sweden*. London: Palgrave Macmillan. 2001. 227 p.
112. Marshall T. Finnish Voters Approve Joining the European Union : Politics: Referendum result changes nation's Cold War status as buffer between East and West. Sweden, Norway vote next. *Los Angeles Times*. 17.10.1994. URL: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1994-10-17-mn-51353-story.html>
113. Martirosyan A. Letter: Finns prove a small state can live with big neighbour. *Financial Times*. 15.02.2022. URL: <https://www.ft.com/content/41580f91-5958-4b9f-952b-cd66406aa20e>
114. McGee H. Ireland to increase number of tasks carried out with Nato partnership. *The Irish Times*. 14.09.2023. URL: <https://www.irishtimes.com/politics/2023/09/14/ireland-to-increase-number-of-tasks-carried-out-with-nato-partnership/>
115. Megias A., Sousa L., Jiménez-Sánchez F. Deontological and Consequentialist Ethics and Attitudes Towards Corruption: A Survey Data Analysis. *Social Indicators Research*. Vol. 170, №.3 2023. P. 507–541. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-023-03199-2>
116. Monitoring Initiatives to Confiscate Russian Assets for the Recovery of Ukraine. *Dixigroup*. 2023. URL: https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2023/10/2023_09_ruassetwatch_dixigroup_en.pdf
117. Müller L. *Neutrality in World History*. New York: Routledge, 2019. 170 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/330421501_Neutrality_in_World_History
118. Neutral Austria under pressure to get tougher on Russia. *Spectrum News NYI*. 12.02.2023. URL: <https://ny1.com/nyc/all->

boroughs/politics/2023/02/12/neutral-austria-under-pressure-to-get-more-tough-on-russia

119. Neutrality in the 21st century – lessons for Serbia / Editor Novaković I. S. Beograd: International and Security Affairs Centre, 2013. 111 p. URL: <https://www.isac-fund.org/download/NEUTRALNOST-ENG-F-2WEB.pdf>

120. Neutrality/ Federal Department of Foreign Affairs FDFA. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/home/foreign-policy/international-law/neutrality.html>

121. New Package Of Military Aid Gives Ukraine Ready-To-Use Equipment, Pentagon Spokesman Says. *RadioFreeEurope*. 21.01.2023. URL: <https://www.rferl.org/a/32233417.html>

122. Nilsson C. H. Sweden's Evolving Relationship with NATO and its Consequences for the Baltic Sea Region. *CSIS*. 07.10.2015. URL: <https://www.csis.org/analysis/swedens-evolving-relationship-nato-and-its-consequences-baltic-sea-region>

123. Nyberg R. The Finnish and Swedish Path to NATO – similarities and dissimilarities. *KKRVA*. 24.04.2023. URL: <https://kkrva.se/en/the-finnish-and-swedish-path-to-nato-similarities-and-dissimilarities/>

124. Nytt samarbete mellan Sverige och Finland ska stärka civil krisberedskap. *Försvarshögskolan*. 07.01.2021. URL: <https://www.fhs.se/arkiv/nyheter/2021-01-07-nytt-samarbete-mellan-sverige-och-finland-ska-starka-civil-krisberedskap.html>

125. O'Rourke S. Irish Forum on Neutrality criticised for pro-NATO views. *Euractiv*. 23.06.2023. URL: <https://www.euractiv.com/section/politics/news/irish-forum-on-neutrality-criticised-for-pro-nato-views/>

126. Offener Brief: An den Bundespräsidenten, die Bundesregierung, den Nationalrat und die Bevölkerung Österreichs. *Unseresicherheit*. 2022. URL: <https://unseresicherheit.org/>

127. Ogley R. *The Theory and Practice of Neutrality in the Twentieth Century*. New York: Barnes & Noble, 1970. 217 p.

128. Ojanen H. Neutrality and non-alignment in Europe today: FIIA REPORT 2003/ Helsinki: The Finnish Institute of International Affairs, 2003. 72 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/10696/fiia_neutrality.pdf

129. Ojanen H. Participation and influence: Finland, Sweden and the post-amsterdam development of the CFSP. Paris: The Institute for Security Studies Western European Union, 2000. 25p.

130. Orban T. From Neutrality to NATO: How Finlandization Ends Today. *The European Conservative*. 04.04.2023. URL: <https://europeanconservative.com/articles/commentary/from-neutrality-to-nato-how-finlandization-ends-today/>

131. Orford A. International Authority and the Responsibility to Protect. *European Journal of International Law*. 2012. Vol. 23, № 1. PP. 284–289. URL: <https://academic.oup.com/ejil/article/23/1/284/525594>

132. Other financing activities in Ukraine. NEFCO. URL: <https://www.nefco.int/financing/municipalities-in-eastern-europe/previous-activities-in-ukraine/>

133. Our Future Defence – The focus of Swedish defence policy 2005–2007/ Swedish Ministry of Defence. 2004. 40 p. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/155135/Sweden_eng.pdf

134. Özkan C. E. The Impact of the Russia-Ukraine War on Austria's Foreign Policy. *ANKASAM*. 04.03.2023. URL: <https://www.ankasam.org/the-impact-of-the-russia-ukraine-war-on-austrias-foreign-policy/?lang=en>

135. Partnership for Peace programme/ NATO. 13.10.2023. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm

136. Persbo A. Beyond Neutrality: What is at Stake if Sweden Joins NATO? *Institut Montaigne*. 05.05.2022. URL: <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/beyond-neutrality-what-stake-if-sweden-joins-nato>

137. Peterson K. K. Neutrality, a Common Foreign and Security Policy, and Conflict Resolution: The Future of European (and Global?) Security. *Biennial International Conference*, 2003. 20 p. URL: <https://aei.pitt.edu/2908/1/147.pdf>

138. Phillips R. The Illusion of Philosophical Neutrality and the Problem With Free Speech. *Robin Phillips.com*. 03.06.2021. URL: <https://robinmarkphillips.com/illusion-philosophical-neutrality-problem-free-speech/>

139. President Biden's State of the Union Address/ The White House. 2022. URL: <https://www.whitehouse.gov/state-of-the-union-2022/>

140. President Niinistö spoke with Russian President Putin/ Office of the President of the Republic of Finland. 14.05.2022. URL: <https://www.presidentti.fi/en/press-release/president-niinisto-spoke-with-russian-president-putin-6/>

141. Public Consultation on International Security Policy. *Gov.ie*. 30.05.2023. URL: <https://www.gov.ie/en/consultation/1a35a-public-consultation-on-international-security-policy/>

142. Pugno A. Ireland starts reflection on how to define its neutrality. *Euractiv*. 22.06.2023. URL: <https://www.euractiv.com/section/defence-and-security/news/ireland-starts-reflection-on-how-to-define-its-neutrality/>

143. Raitasalo J. Big War Is Back. *The National Interest*. 08.09.2018. URL: <https://nationalinterest.org/feature/big-war-back-30802>

144. Raitasalo J. Finnish Defense "Left of Bang". *PRISM*. 2023. Vol. 10, № 2. P. 79-91. URL: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-Article-View/Article/3323915/finnish-defense-left-of-bang/>

145. Rehnström M. S. Sweden's NATO quest: Democracy in decline, militarism on the rise. *DieEM25*. 08.12.2023. URL: <https://diem25.org/swedens-nato-quest-democracy-in-decline-militarism-on-the-rise/>

146. Ritter J. Wie die Schweiz zum Piratenhafen russischer Oligarchen wurde. 13.03.2022. URL: *Frankfurter Allgemeine*.

<https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/oligarchen-in-der-schweiz-wie-reiche-russen-die-sanktionen-umgehen-17870914.html>

147. Russian jets practised attacks on Sweden. *The Local Sweden*. 22.04.2013. URL: <https://www.thelocal.se/20130422/47474>

148. Russo-Finnish War. *Encyclopaedia Britannica*. 23.10.2023. URL: <https://www.britannica.com/event/Russo-Finnish-War>

149. Schindler D. Neutrality and Morality: Developments in Switzerland and in the International Community. *American University International Law Review* 14. №1. 1998. P. 155-170. URL: <https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1303&context=auilr>

150. Shaikh Z., Rosenbaum A. J. Russia has long history of airspace violations. *Anadolu Agency*. 08.10.2015. URL: <https://www.aa.com.tr/en/politics/russia-has-long-history-of-airspace-violations/436331>

151. Silini G. How the War in Ukraine threatens Austria's Historical Neutrality. *Mondo Internazionale G.E.O. Politics*. 03.08.2023. URL: <https://mondointernazionale.org/focus-allegati/how-the-war-in-ukraine-threatens-austrias-historical-neutrality>

152. Smith C. J., Jr. Russia and the Origins of the Finnish Civil War of 1918. *The American Slavic and East European Review*. Vol. 14, № 4, 1955. PP. 481-502

153. Solymossy P. Magyar Revízió Svéd Szemmel: Svéd Diplomáciai Jelentések Magyarország 1938-1941 Közötti Revíziós Politikájáról. Buda Records, 2000. URL: <https://www.gecse.eu/s2.htm>

154. Speech by President of the Republic of Finland Sauli Niinistö at the Ambassadors' Conference/ Office of the President of the Republic of Finland. 23.08.2022. URL: <http://surl.li/pdjkl>

155. Standish R. Fearing Russian Bear, Sweden Inches Toward NATO. *Foreign Policy*. 25.05.2016. URL: <https://foreignpolicy.com/2016/05/25/fearing-russian-bear-sweden-inches-toward-nato-finland-moscow-military/>

156. Stangvik P. K. Sweden's Road to NATO/ Master's thesis Department of Political Science. 2023. 100 p. URL: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/104180/Petra-Stangvik-Spring23-Thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

157. Statement of intent between the Ministry of defence of the Republic of Finland and the Ministry of defence of the Kingdom of Sweden. 2023. URL: <https://www.government.se/globalassets/government/block/aktualitetsblock/forsvarsdepartementet/230120soi.pdf>

158. Svédország geopolitikai helyzetképe a XXI. Században. *PAGEO*. 04.10.2016. URL: <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/10/04/svedorszag-geopolitikai-helyzetkepe-a-xxi-szazadban/>

159. Sweden Ratifies NATO Cooperation Agreement/ Atlantic Council. 25.05.2016. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/natosource/sweden-ratifies-nato-cooperation-agreement/>

160. Sweden says Hungary sticking to promise over NATO accession. *Reuters*. 12.12.2023. URL: <https://www.reuters.com/world/sweden-says-hungary-sticking-promise-over-nato-accession-2023-12-12/>

161. Sweden suspects Russian submarine got stranded in its waters. *Euractiv*. 23.10.2014. URL: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/sweden-suspects-russian-submarine-got-stranded-in-its-waters/>

162. Sweden Ukraine Relations/ Academic Accelerator. URL: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/sweden-ukraine-relations>

163. Sweden's path to NATO membership/ Government Offices of Sweden. 05.04.2023. URL: <https://www.government.se/government-policy/sweden-and-nato/swedens-road-to-nato/>

164. Sweden's support to Ukraine/ The Government Offices of Sweden. URL: <https://www.government.se/government-policy/swedens-support-to-ukraine/>

165. Swedish court blocks extradition of journalist sought by Turkey in NATO deal. *The Guardian*. 19.12.2022. URL:

<https://www.theguardian.com/world/2022/dec/19/swedish-court-blocks-extradition-journalist-turkey-nato-bulent-kenes>

166. Swisher K. Sweden's 'Crazy' 500% Interest Rate. *The Washington Post*. 18.09.1992. URL: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1992/09/18/swedens-crazy-500-interest-rate/c3750e89-8fa8-44f4-9028-49f3c0d6c61c/>

167. Swiss again reject German request to re-export Swiss ammunition to Ukraine. *Reuters*. 03.11.2022. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/swiss-government-rejects-german-request-re-export-swiss-ammunition-ukraine-2022-11-03/>

168. Swiss neutrality/ Federal Department of Foreign Affairs. 2022. URL: https://www.eda.admin.ch/dam/eda/en/documents/publications/SchweizerischeAussenpolitik/neutralitaet-schweiz_EN.pdf

169. Syed A. Why Sweden's Path to NATO Membership Has Been So Rocky. *Time*. 11.07.2023. URL: <https://time.com/6293624/sweden-nato-erdogan/>

170. The Hague convention (V) of 1907 respecting the rights and duties of neutral powers and persons in case of war on land. Carnegie Endowment for International Peace, 2017. URL: <https://archive.org/details/hagueconventionv00inte/page/n5/mode/2up>

171. The Irish Times view on the latest report on Ireland's neutrality: reflecting a unique approach. *The Irish Times*. 18.10.2023. URL: <http://surl.li/pdjko>

172. The Soviet Union and Cold War Neutrality and Nonalignment in Europe/ Edited by M. Kramer, A. Makko, P. Ruggenthaler. *Lexington Books*. 2021. 644 p.

173. The Soviet Union and European Neutral and Non-Aligned Countries during the Cold War. *Devis Center*. 19.11.2021. URL: <https://daviscenter.fas.harvard.edu/events/soviet-union-and-european-neutral-and-non-aligned-countries-during-cold-war>

174. Toksabay E., Lehto E. Erdogan says Turkey not supportive of Finland, Sweden joining NATO. *Reuters*. 13.05.2022. URL:

<https://www.reuters.com/world/erdogan-says-turkey-not-positive-finland-sweden-joining-nato-2022-05-13/>

175. Toksvig S. How Neutral Is Sweden? *The Atlantic*. 1942. URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1942/11/how-neutral-is-sweden/657350/>

176. Tresch T. S. Aussen-, Sicherheits- und Verteidigungspolitische Meinungsbildung im Trend. *Nachbefragung der Studie "Sicherheit 2022" aufgrund des Krieges in der Ukraine*. 2022. 58 p. URL: <https://www.news.admin.ch/newsd/message/attachments/72460.pdf>

177. Tribelhorn M., Hehli S. Switzerland's Russia sanctions do not violate neutrality policy, says neutrality historian. *NZZ*. 16.03.2022. URL: <https://www.nzz.ch/english/expert-swiss-sanctions-on-russia-consistent-with-neutrality-ld.1674659>

178. Trilateral Memorandum of Turkiye, Finland and Sweden/ NATO. 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220628-trilat-memo.pdf

179. Turkish minister criticises EU 'double standards' in testy meet with Swedish minister. *Reuters*. 13.10.2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-turkey-sweden-idUSKBN26Y2GX/>

180. Ukraine and Sweden Agreed on Joint Statement on Key Issues of Bilateral Relations. *European Pravda*. 05.07.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2022/07/5/7142586/>

181. Ukraine-krise eine analyse der stimmung in der bevölkerung aus der studienreihe "So denkt Österreich". TQS Research & Consulting KG. 2022. URL: http://www.blog.tqs.at/wp-content/uploads/2022/03/TQS_So-denkt-Oesterreich-Ukraine.pdf

182. United Nations Charter (full text)/ United Nations. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>

183. Vaahtoranta T., Forsberg T. Post-Neutral or Pre-Allied? *UPI Working Papers*. №29, 2000. 43 p. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/19260/WP29.pdf>
184. Vanhanen H. Finland and NATO: When Push Came to Shove. *RUSI*. 24.05.2022. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/finland-and-nato-when-push-came-shove>
185. Vanhanen H. Finland in 2023: Beyond Military Nonalignment and a Revanchist Putin. *Lawfare*. 25.01.2023. URL: <https://www.lawfaremedia.org/article/finland-in-2023-beyond-military-nonalignment-and-a-revanchist-putin>
186. Walt S. M. *The Origins of Alliances/ Cornell Studies in Security Affairs*. London: Cornell University Press, 1990. 336 p. URL: <https://web.stanford.edu/class/ips198/docs/Walt.pdf>
187. Waltz K. N. *Theory of International Politics*. Addison-Wesley series in political science. 1979. 251 p. URL: <http://surl.li/pdjks>
188. Wendt A. *Social Theory of International Politics*. New York: Cambridge University Press, 1999. 429 p. URL: <https://www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/Wendt-Social-Theory-of-International-Politics.pdf>
189. What price neutrality? *The Economist*. 21.06.2014. URL: <https://www.economist.com/europe/2014/06/21/what-price-neutrality>
190. Why are Turkey and Hungary against Sweden joining NATO? *Reuters*. 05.04.2023. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/after-finland-joins-nato-why-is-turkey-making-sweden-wait-2023-04-04/>
191. Wieslander A. What makes an ally? Sweden and Finland as NATO's closest partners. *Journal of Transatlantic Studies*. 2019. №17. P. 194-222. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/s42738-019-00019-9>
192. Winnerstig M. From Isolationist Neutrality to Allied Solidarity: The Swedish Road to NATO Membership/ *The International Centre for Defence and Security*. 26.09.2022. URL: <https://icds.ee/en/from-isolationist-neutrality-to-allied-solidarity-the-swedish-road-to-nato-membership/>

193. Zetterberg S. Main Outlines of Finnish History. *This is Finland*. 2017.
URL: <https://finland.fi/life-society/main-outlines-of-finnish-history/>

194. Zhukovsky A. Sweden/ Internet Encyclopedia of Ukraine. URL:
<https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CS%5CW%5CSweden.htm>

